

KOSKE
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

RAPORTEJA 44

**ROMANIASIOIDEN
TUTKIMUS- JA
KEHITTÄMISTOIMINTA
SOTE-UUDISTUKSESSA**

PÄIVI GYNTHNER

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Raportteja 44

Osoite:

Matarankatu 4

40100 Jyväskylä

koskeverkko.fi

ISBN 978-952-5477-47-4

ISSN 1459-479X (verkkojulkaisu)

Jyväskylä 2018

Tekijä	Päivi Gynther
Raportin nimi	Romaniasioiden tutkimus- ja kehittämistoiminta sote-uudistuksessa
Kustantaja	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Vuosi	2018
Sivumäärä	91 + 1 liite
Sarjanro	Raportteja 44

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖLLE

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva valtakunnallinen romani-asia-ine neuvottelukunta on useissa eri yhteyksissä kiinnittänyt huomiota tarpeeseen selvittää, mitä sote-uudistuksessa tapahtuu romani-asia-ine hoidolle. Joulukuussa 2017 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtäväksi annettiin asiaa koskeva selvityshanke.

Selvityksen tekijäksi valittiin VTT **Päivi Gynther**. Hankkeen toteuttamisen tueksi koottiin ohjausryhmä, jossa romanitoimijoilla ja pääväestöllä oli tasa- puolinen edustus. Ohjausryhmään lupautuivat pyynnöstä aikuissosiaalityön ja kuntouttavien palvelujen palvelupäällikkö KTT **Ritva Anttonen** (Jyväskylä- n kaupunki), johtaja **Marja Heikkilä** (Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus), neuvotteleva virkamies **Henna Huttu** (Sosiaali- ja terveysministeriö/Valtakunnallinen romani-asia-ine neuvottelukunta), lehtori **Taja Kiiskilä** (Jyväskylän ammattikorkeakoulu/Rainer-hanke), erikoissuunnittelija **Malla Laiti** (Etelä-Suomen aluehallintovirasto), erikoissuunnittelija **Tuula Lindberg** (Lounais-Suomen aluehallintovirasto), suunnittelija **Henry Lindgren** (Pohjois-Suomen aluehallintovirasto), lehtori YTT **Kati Turtiainen** (Jyväskylän yliopisto/Kokkolan yliopistokeskus Chydenius), tutkija **Mariitta Vaara** (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos/Roosa-hanke) ja suunnittelija **Helena Valentin** (Itä-Suomen aluehallintovirasto). Taja Kiiskilän varahenkilönä toimi projektipäällikkö **Janne Laitinen** ja Kati Turtiaisen varahenkilönä FT **Margaret Tuomi**. Ohjausryhmä valitsi puheenjohtajakseen Henna Hutun. Ohjausryhmä kokoontui kevään 2018 kuluessa neljä kertaa ja antoi monipuolisen asiantuntemuksensa pyyteettömästi hankkeen tueksi. Ohjausryhmän jäsenet eivät kuitenkaan ole vastuussa siitä, mitä tässä raportissa sanotaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tällä toimeksiannolla osaltaan uurtanut uraa perus- ja ihmisoikeudet huomioivalle sote- ja maakuntauudistukselle. Hankkeen alustavia toimenpide-ehdotuksia on esitelty Keski-Suomen maakunta- johtaja, muutosjohtaja **Tapani Mattilalle** ja sote-vastuuvalmistelija **Mikael**

Palolalle 4.6.2018, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen hallitukselle 6.6.2018 ja valtakunnalliselle sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnalle 8.6.2018. Kaikki tahot pitivät tärkeänä moniperusteisen syrjäytymisuhan huomioimista sosiaali- ja terveydenhuollon TKI-kokonaisuudessa.

Selvitykselle on työstetty otollista maaperää jo vuosia ennen käsillä olevaa raporttia. Kiitos hankkeen esivalmistelut käynnistäneille, sen eri vaiheisiin osallistuneille, kyselyihin vastanneille ja haastatteluihin osallistuneille. Erityiskiitos romaniasioiden neuvottelukuntien edustajille, joiden työ eri väestöryhmien välisen dialogin ylläpitämiseksi on parhaimmillaan monipuolisesti palkitsevaa, mutta vaativimmillaan ennakkoluulojen kohtaamista monessa suunnassa samanaikaisesti. Erityiskiitos myös Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle, jonka asiantuntevassa, avoimessa, haasteisiin tarttuvassa, innostavassa, käytännönläheisessä, vastuuntuntoisessa ja välittävässä työyhteisössä on ollut ilo työskennellä.

Asiasanat: aluehallintouudistus, osaamiskeskustoiminta, romaniasiat, sosiaalipalvelut, sote-palvelut, terveyspalvelut.

SISÄLLYS

LYHENTEET	5
YHTEENVETO TOIMENPIDE-EHDOTUKSINEEN	6
1 JOHDANTO	11
1.1 Selvityksen tavoite	11
1.2 Liittymä sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan	11
1.3 Liittymä sote- ja maakuntauudistukseen	13
1.4 Määritelmät	14
1.4.1 Romaniasiat	14
1.4.2 Sosiaalihuolto	15
1.4.3 Terveystieteidenhuolto	16
1.4.4 Osallisuus, hyvinvointi ja hyvinvointitalous	17
1.4.5 Menetelmät ja aineistot	18
2 ROMANIAIHEINEN TUTKIMUS SUOMESSA	21
2.1 Opinnäytteet yliopistoissa ja korkeakouluissa	21
2.2 Sosiaali- ja terveysministeriön selvitykset ja raportit	22
2.3 Asiantuntijaorganisaatioiden julkaisut	27
2.4 Tietoperustan kehittämistarpeita koskevat johtopäätökset	30
3 OSAAMISKESKUKSEN TOIMINNAN PROFILOINTI	33
3.1 Tehtäväkokonaisuuksien alustava määrittely	33
3.2 Tiedotus ja viestintä	33
3.3 Kehittämistyö	35
3.3.1 Tarvelähtöisyys, kulttuurisensitiivisyys ja kokemusasiantuntijuus	35
3.3.2 Osaamisen alueellinen tasalaatuisuus	37
3.4 Tiedon tuottaminen	38
3.5 Koulutus	38
3.5.1 Kulttuurinen kompetenssi ja ihmisoikeusosaaminen	39
3.5.2 Yhteisöoppiminen sosiaali- ja terveysalan integraatiossa	39
3.5.3 Positiivisen erityiskohtelun mahdollisuus	41
3.6 Konsultointi	42
3.6.1 Kulttuurisen kompetenssin tarve moniammatillisissa asiantuntijaryhmissä	42
3.6.2 Sosiaaliasiamiestoiminta	43
3.7 Hanketuki	43

3.8	Johdon tukitehtävät	45
3.9	Toiminnan sisällölliset aihekokonaisuudet	46
3.10	Kokoava ehdotus osaamiskeskuksen profiiliksi	49
4	OSAAMISKESKUKSEN SIJAINTI JA VERKOSTO	51
4.1	Osaamiskeskustoiminnan sijoittamisvaihtoehdot	51
4.1.1	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Koske)	51
4.1.2	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)	57
4.1.3	Diakonia-ammattikorkeakoulun (DIAK)	60
4.2	Verkoston hahmottaminen	63
4.2.1	Vaihtoehtoisten sijaintipaikkojen vahvuudet	63
4.2.2	Ydintoimijat	66
5	KANSALLISEN TASON TOIMINTAA OHJAAVIA VELVOITTEITA	70
5.1	Kansainvälisten valvontaelinten päätelmät ja suositukset	70
5.1.1	YK:n ihmisoikeussopimukset	70
5.1.2	Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset	74
5.1.3	Suomi EU:n, Euroopan neuvoston ja ETYJ:in romanipoliittisissa asiakirjoissa	78
5.2	Romaniasiat kansallisten toimijoiden seurantatehtävänä	80
6	SOTE-UUDISTUKSEN SIIRTYMÄVAIHEESSA HUOMIOITAVAA	84
6.1	Toiminta-alue ja yhteensovitus sote- ja alueuudistuksen kanssa	84
6.2	Toimintamandaatin määrittely	85
6.3	Perusrahoitus jatkuvuuden ja sitoutumisen turvaamiseksi	86
6.4	Henkilöstö ja toiminnan ohjaus	87
	KIRJALLISUUTTA	89
	LIITTEET	92
	Liite 1. Luettelo kuulluista henkilöistä	92

LYHENTEET

DIAK	Diakonia-ammattikorkeakoulu
EU	Euroopan Unioni
EN	Euroopan Neuvosto
ETYJ	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö
Finna	Suomen arkistojen, kirjastojen ja museoiden sähköinen hakupalvelu
FSCK	Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området Ab
FRA	Fundamental Rights Agency
HE	Hallituksen esitys
I&O	Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa -kärkihanke
KELA	Kansaneläkelaitos
KoKoa	Koulutetut Kokemusasiantuntijat ry
KOSKE	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
KUVA	kustannus- ja vaikuttavuusmittaristo
LAPE	Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma
LERI	Local engagement for Roma inclusion
MONET	Monikulttuurityön asiantuntijaryhmä (THL)
Nevo tiija	[= uusi aika], Suomen romanien yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen ja hyvinvointiin keskittyvä ESR-hanke 2016–2018
PIO	Perus- ja ihmisoikeudet
POSKE	Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
PRO SOS	Valtakunnallinen uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hanke 2016–2019
RAINER	Romanien työelämävalmiuksia edistävä hanke 2015–2019 (Keski-Suomi)
ROOSA	Romanien hyvinvointitutkimus 2016–2018 (THL)
ROMKE	Romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskustoiminta
ROMKO	Romanien koulutustason nostamisen esiselvityshanke
ROMPO 1	Romanipoliittinen ohjelma 2010–2017
ROMPO 2	Romanipoliittinen ohjelma 2018–2022
RONK	Romaniasioiden neuvottelukunta
Sokra	Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke 2014–2020
SONet Botnia	Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus
sote	sosiaali- ja terveystoimi
STEA	Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus
STM	Sosiaali- ja terveysministeriö
T&K	Tutkimus ja kehittäminen
TANE	Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
TEKES	Tutkimus- ja kehitysprojektien innovaatorahoituskeskus (nyk. Business Finland)
TENK	Tutkimuseettinen neuvottelukunta
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
TKI	Tutkimus, kehittäminen, innovaatio
Webropol	sähköinen kyselyohjelmisto
YK	Yhdistyneet Kansakunnat
ZOOMI	Opetus- ja kulttuuriministeriön Osuvaa osaamista -toimenpideohjelman Sujuvat siirtymät -osion koordinoitihanke 2015–2019

YHTEENVETO TOIMENPIDE- EHDOTUKSINEEN

Tämän selvitystyön tavoitteena on selkiyttää romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus- ja kehittämistoiminnan (T&K) vastuutahot ja vakiinnuttaa kyseinen toiminta saattamalla se sosiaali- ja terveysalan kansallista kehittämistä koskevan sääntelyn piiriin.

Koko maan kattavalla sosiaalialan osaamiskeskusverkostolla on vuodesta 2002 ollut lakisääteinen tehtävä edistää sosiaalialan perus- ja erityisosaamista ja turvata sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen saatavuus. Toiminnan käynnistämistä alkaen on erityistä panostusta suunnattu ruotsin- ja saamenkielisten tarvitsemien sosiaalipalvelujen parantamiseen. Tässä selvityksessä esitetään romaneille kansallisena vähemmistönä avattavaksi vastaava mahdollisuus tulla osallisiksi sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen kehittämistoiminnasta.

Selvityksen tarkastelunäkökulmina ovat sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonala ja uudelleenorganisoituva aluehallinto. Romaniasioita hoidetaan myös muilla hallinnon sektoreilla ja kaikilla hallinnon tasoilla paikallishallinnosta kansainväliseen yhteistyöhön. Keskittyminen tarkastelemaan sosiaali- ja terveysalaa on aiheellista erityisesti moniperusteisesti haavoittuvassa asemassa olevien romaniasiakkaiden hyvän hoidon, huolenpidon ja osallisuuden turvaamiseksi.

Selvityksessä on kartoitettu eri toimijoiden näkemyksiä sähköisellä kyselyllä ja sitä täydentävillä asiantuntijahaastatteluilla, joiden lisäksi on pyydetty kirjalliset kannanotot kolmelta vaihtoehdoiselta toiminnan sijoituspaikalta. Kuullut tahot näkevät perusajatuksen toiminnan käynnistämistä yleisesti hyvänä ja romaniasioiden osaamiskeskustoiminnan vakiinnuttamisen nimenomaan sosiaalialalle ja siihen integroituvalla terveydenhuollolle tärkeänä sekä väestöryhmien välisen yhdenvertaisuuden edistämisen että eriarvoistumisen torjumisen kannalta.

Selvitykseen sisältyy katsaus alan opinnäytetöihin, tutkimusraportteihin ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten seurantaelinten viimeisimpiin päätelmiin ja suosituksiin.

Tämä yhteenveto etenee raportin jaksojen mukaisessa järjestyksessä. Tiivistelmään on nostettu jokaisesta jaksosta keskeisin toimenpide-ehdotus. Yksityiskohtaisemmat kuvaukset löytyvät kunkin jakson yhteydestä.

Jaksossa 1 kuvataan selvityksen tavoite, liittymä käynnissä olevaan sote- ja aluehallintouudistukseen sekä keskeinen käsitteistö, menetelmät ja aineistot. Hankkeen keskeisen tavoitteen toteuttamiseksi esitetään sote- ja maakuntauudistuksen siirtymäkautta koskeva ehdotus.

Toimenpide-ehdotus 1. Luodaan sote- ja maakuntauudistuksen siltausjakson ylittävä, määräaikainen kansallinen koordinaatioyksikkö romaniväestön sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistarpeiden tunnistamiseksi ja romanien sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi hyvinvointitaloudessa. Koordinaatioyksiköstä käytetään lyhennettä ROMKE.

Perusteluna esitetään, että romanit perustuslaissa tunnustettuna, ei-alueellisena vähemmistönä tulee huomioida sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan liittyviä, valtakunnallista väestöpohjaa edellyttäviä erityistehtäviä määriteltäessä (L 1230/2001 3 § 2 mom.).

Jaksossa 2 luodaan katsaus yliopistojen ja korkeakoulujen romaniaiheisiin opinnäytetöihin ja niiden jakautumiseen aihealueittain. Virallisjulkaisuista käydään läpi sosiaali- ja terveysministeriö julkaisuja -sarjasta löytyvä aineisto. Lisäksi tehdään katsaus valtion linjahallinnon ja korkeakoulujen ulkopuolella laadittuihin, romanien sosiaali- ja terveydenhuoltoon läheisesti liittyviin raportteihin ja selvityksiin. Toimenpide-ehdotus koskee tietoperustan kehittämistä:

Toimenpide-ehdotus 2. Perustetaan romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen edistämiseksi avoin tutkimuksen ja kehittämisen tietopankki, johon kootaan aihealuetta käsittelevät julkaisut teemoittain. Tietopankin kokoamisesta ja ylläpitämisestä vastaa ROMKE.

Toimenpiteen 2 perusteluna on romaniaiheisen tutkimuksen ja kehittämistoiminnan pirstaleisuus, laajemmassa mittakaavassa arvioituna myös tavoitteettomuus.

Jaksossa 3 kootaan selvityksessä kuultujen tahojen näkemykset siitä, mikä olisi romaniasioihin erikoistuvan osaamiskeskuksen tärkein tehtävä. Valmiita vaihtoehtoja tarjottiin seitsemän, minkä lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus itse määritellä tärkeinä pitämiään tehtäväkokonaisuuksia. Tärkeimmiksi tehtäviksi nousivat tiedotus ja viestintä sekä kehittämistyö ja uuden tiedon tuottaminen.

Tiedotuksen ja viestinnän, tutkivan kehittämistoiminnan ja hallinnonalan tutkimusyhteistyön edistämiseksi esitetään toimenpide-ehdotukset 3, 4 ja 5:

Toimenpide-ehdotus 3. Luodaan ROMKE:n yhteyteen soteuudistuksen tutkijoille, kehittäjille ja romanitoimijoille yhteinen, sote- ja maakuntauudistuksen siirtymäkauden ajan säännöllisesti kokoontuva foorumi yhteisymmärryksen, vuoropuhelun ja selkokielen viestinnän edistämiseksi.

Perustelu ehdotukselle 3 on, että sote-uudistuksessa on tärkeää löytää yhteinen kieli myös viranomaisten, asiantuntijoiden ja romanitoimijoiden välille. Foorumin kokoon kutumisesta vastaa ROMKE.

Toimenpide-ehdotus 4. Vahvistetaan romanitoimijoiden ja sote-kehittäjien välistä luottamusta käynnistämällä ROMKE:n toiminta paikallistason romanityöryhmien ja hyvinvointisektorilla toimivien romanijärjestöjen tärkeiksi arvioimien kehittämistarpeiden kartoituksella.

Ehdotus 4 perustuu tavoitettiin, jossa sosiaalista eriytymistä koskeva uusi tieto tuotetaan lähellä kenttää. Sote-uudistuksessa väestön hyvinvoinnin ja palvelutarpeiden arviointiin sekä palvelujen laadun, vaikuttavuuden, kustannusten ja tehokkuuden seuraamiseen käytettävien mittaristojen ei tule irtautua paikallistason kokemuksesta.

Toimenpide-ehdotus 5. Erikseen arvioidaan tarve perustaa valtakunnalliseen romaniasiain neuvottelukuntaan eettinen jaosto, jossa käsitellään romaneja etnisenä vähemmistönä koskevat tutkimuskysymykset.

Ehdotuksen 5 perusteluna on tarve vahvistaa romaniväestön luottamusta tutkimuslaitoksia kohtaan. Ei riitä, että tiedeyhteisö laajasti käsitettynä (yliopistot, tutkimuslaitokset, ammattikorkeakoulut ja rahoittajat) sitoutuu järjestämään tutkimusten ennakoarvioinnit tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimia eettisiä periaatteita soveltaen. Ennakkoluulojen ja vihapuheen kohteeksi poikkeuksellisen usein joutuneiden väestöryhmien kohdalla on perusteltua kiinnittää erityistä huomiota ja tarkkaavaisuutta tutkimuksen eettiseen hyväksyttävyyteen. Aloite on valtakunnallisella romaniasiain neuvottelukunnalla.

Toimeksiantoon sisältyi tehtävä selvittää rakennetta, joka tukee romaneja koskevan hanketoiminnan hakuprosessien, hankehallinnon osaamisen ja hankkeista saatavien tulosten hyödynnettävyyttä. ROMKE:ssa tulee toiminn-

nan perusrahoitusta koskevista ratkaisuista riippumatta olla hanketoiminnan ja hankerahoituksen asiantuntemus. Rahoitushakemusten ohjeistamisen ja valmistelun hankepalvelua ei kuitenkaan esitetä romaneille erillisenä järjestettäväksi.

Toimenpide-ehdotus 6. Lisätään romanitoimijoille tiedotusta kaikkien käytettävistä olevista valtakunnallisista ja alueellisista hanketukipalveluista.

Jaksossa 4 tarkastellaan vaihtoehtoisina sijoituspaikkoina romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminnalle kolme organisaatiota, joilla kaikilla on erilaisin painotuksin erityistehtävään tarvittavaa osaamista. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on selkeimmin vakiinnuttanut toimintansa kehittämisen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tutkimuksen ja Diakonia-ammattikorkeakoulu koulutuksen asiantuntijana. Toimenpide-ehdotuksessa 7 on huomioitu käynnissä olevan sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisrakenteiden uudistustyön keskenräisyys.

Toimenpide-ehdotus 7. Määritellään ROMKE:n päätehtäväksi romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittäminen osana Koskea ja jatkossa Keski-Suomen ihmislähtöisen hyvinvoinnin osaamiskeskittymää (KeHO).

Perustelu on, että Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Koske) on mukana KeHO:ssa ja samanaikaisesti eri sidosryhmien arvostusta ja luottamusta nauttiva edelläkävijä romaniväestöä koskevissa sosiaalialan kysymyksissä. Kosken ennakoitaan sote- ja aluehallintouudistuksen edetessä integroituvan osaksi toimenpide-ehdotuksessa mainittua osaamiskeskittymää.

Päällekkäisten tehtävien välttämiseksi selvityksessä tarkastellaan Kosken ohella kahden muun vertailtavana olleen tahon vahvuuksia. DIAK:in mukaan romanitaustaisille sosiaali- ja terveysalan ammateissa toimiville ei ole tarpeen järjestää sote-integraatioon liittyviä koulutuksellisia erillistoimia. Toimenpide-ehdotus 8 liittyy etnisyystietojen keräämiseen ja lähinnä THL:n asiantuntemuksen alaan:

Toimenpide-ehdotus 8. Linjataan, kuinka sote-palvelujen yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja haavoittuvien ihmisryhmien aseman seurantaan tarvittava tiedontuotanto saadaan yhteensovitettua etnisen rekisteröinnin kieltävien säädösten kanssa.

Ehdotuksen 8 perustelu on, että kirjallisuuskatsauksen perus- ja ihmisoikeusselvityksissä peräänkuulutetaan vähemmistökysymyksiin ja haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisryhmiin liittyvien tilastollisten menetelmien kehittämistä. Aloite on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Selvityksen jaksossa 5 käydään läpi kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia valvovien elinten esille nostamia puutteita ja suosituksia koskien joko romaniväestöä erityisesti tai Suomen vähemmistöjä yleensä. Toimenpideehdotus 9 koskee kansainvälisten veloitteiden toimeenpanon seuranta.

Toimenpideehdotus 9. Kansallisen tason toimijana hyödynnetään ROMKE:n ja sen emo-organisaation asiantuntemusta EU:n sosiaalisten oikeuksien pilarin ja Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan täytäntöönpanon seurannassa.

Perusteluna toimenpiteelle 9 on, että EU:n perusoikeusviraston kehittämillä indikaattoreilla romanien sosioekonomista tilannetta seurataan työllisyyden, koulutuksen, asumisen ja terveyden avainalueilla, mutta ei sosiaalipalveluissa. EU:n sosiaalisten oikeuksien pilarissa määriteltyjen periaatteiden ja oikeuksien jalkauttamiseen ja seurantaan tarvitaan lisääntyvässä määrin asiantuntijuutta, jota Suomessa löytyy nimenomaan sosiaalialan osaamiskeskusverkostosta.

Viimeisenä konkreettisenä jatkotoimenpiteenä esitetään romanierityisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan käynnistämistä viivyttelemättä osana sote-uudistusta.

Toimenpideehdotus 10. Palkataan Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseen kaksi asiantuntijaa, joista toinen vastaa tutkimuksellisesta kehittämisestä ja toinen tiedotuksesta, viestinnästä ja hankeosaamisesta. Ainakin toisen tulisi olla romanitaustainen. Varmistetaan rahoitus viiden vuoden määräajaksi, jonka jälkeen toiminnan jatkumisesta päätetään ulkopuolisen riippumattoman asiantuntijatahon arvion pohjalta.

Perusteluna erillisrahoitukselle on, että romaniväestön palvelujen kehittäminen tulee huomioida sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa säätelevän lain mahdollistamana tehtävänä yhdenvertaisesti muiden valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityistehtävien rinnalla.

1 JOHDANTO

1.1 Selvityksen tavoite

Tämä raportti pohjautuu Sosiaali- ja terveysministeriön ja Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen väliseen hankintasopimukseen, jonka kohteena on romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämis-, tutkimus- ja koulutustoiminnan selvityshanke. Hankkeelle määritellyt tehtävät ovat:

- luoda rakenteet ja hahmottaa romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämis-, tutkimus- ja koulutustoiminnan sisältö, roolit ja yhteistyö uudessa sote- ja maakuntarakenteessa;
- verkostoitua Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, oppilaitosten ja yliopistojen sekä uudistuvien alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien ja muiden romanitoimijoiden kanssa;
- selvittää rakennetta, joka tukee romaneja koskevan hanketoiminnan hakuprosessien, hankehallinnon osaamisen ja hankkeista saatavien tulosten hyödynnettävyyttä; sekä
- suunnitella rakennetta, jossa erityisasiaa koskeva osaamiskeskus toimii valtakunnallisena toimijana.

Sopimuksen mukaan hankkeessa tulee suunnitella romaniasioiden osaamiskeskus, joka toimii kansallisena romanien osallisuutta ja hyvinvointia tukevien toimintamallien kehittäjänä ja levittäjänä.

1.2 Liittymä sosiaalialan osaamiskeskustoimintaan

Romaniasioiden osaamiskeskusta on hahmoteltu osaksi sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa useissa eri yhteyksissä. Jo vuonna 2009 laadittuun Suomen ensimmäisen romanipoliittisen ohjelmaan (ROMPO 1) sisältyi tavoite vahvistaa romanien sosiaali- ja terveystalvveluja. Toimenpiteenä päätettiin selvittää ”minkä alueellisen sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtäväksi voitaisiin antaa erityisosaamisalueena romaniväestön sosiaali- ja terveystalvvelujen sekä sitä koskevan tiedotuksen ja koulutuksen kehittäminen”.¹ Seuraavana vuonna valtioneuvosto hyväksyi romanipolitiikan linjauksia koskevan periaatepäätöksen, jonka mukaan eri ministeriöiden tuli toteuttaa ROMPO 1:ssä vastuulleen osoitettuja toimenpiteitä. Ohjelman ohjaus- ja

¹ Suomen romanipoliittinen ohjelma. Työryhmän esitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48, s. 122.

seurantatyöryhmä toteutti vuonna 2012 kyselyn, jossa arvioitiin toimenpiteiden toteutumista. Tuolloin sosiaali- ja terveysministeriö totesi, että neuvottelut toimenpiteen toteutuksesta oli aloitettu Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa.²

Romaniväestön sosiaali- ja terveyspalveluja koskevan erityistehtävän alustava hahmottelu osaksi sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa oli luontevaa. Osaamiskeskukset perustettiin vuosina 2001–2002 sosiaalialan lakisääteiksi toimijoiksi. Ne muodostavat koko maan kattavan rakenteen sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen edistämiseksi sekä sosiaalialan alueellista yhteistyötä edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen turvaamiseksi.³ Osaamiskeskusten lukumäärä on vuosien saatossa noussut yhdeksästä yhteentoista. Ruotsinkielisen väestön tarpeita varten on ruotsinkielinen osaamiskeskus Oy Finlandssvenska Kompetenscenter Ab. Kahdelle suomenkielisistä osaamiskeskuksista on asetustasolla määriteltä valtakunnallinen erityistehtävä. Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus SONet Botnian valtakunnalliseksi erityistehtäväksi on määriteltä pohjoismainen yhteistyö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen POSKE:n tehtävänä on saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottaminen.⁴ Hallinnollisesti saamelaisyksikkö toimii Saamelaiskäräjien yhteydessä, ja vaikka sen ensisijaisena toiminta-alueena onkin saamelaisten kotiseutualue, sisältyy tehtäviin myös saamelaisten sosiaali- ja terveysasioiden edistäminen ja vahvistaminen sekä valtakunnallisesti että saamelaisalueiden välillä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistuksessa keskeistä on, että eri väestöryhmille kyetään turvaamaan laadukkaat hyvinvointipalvelut läheisyysperiaatteella ja huolehtimalla osaavan, ammattitaitoisen henkilöstön saatavuudesta. Kielellisille ja kulttuurisille vähemmistöryhmille keskeinen palvelujen laadun kriteeri on kielellisten ja kulttuurinmukaisten tarpeiden huomioon ottaminen. Romaniväestön sote-palvelutarpeiden tunnistamiseksi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus KOSKE liittyi Jyvässeudun romanien osallisuutta edistäviin hankkeisiin ja ryhtyi integroimaan romanasioita osaksi toimintaansa. KOSKE:n romanasioihin liittyviä esiselvityksiä kuvataan tämän raportin jaksossa 2.3.

² Romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon ohjaus- ja seuranta. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:48, s. 44, toimenpide 70.

³ Laki sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1230/2001. Muita lakisääteisiä osaamiskeskuksia, joilla on kosketuspintaa romanien sosiaali- ja terveydenhuoltoon ovat esim. Nuorisolain (1285/2016) 3 §:ssä mainitut nuorisoasioiden osaamiskeskukset, sekä Työ- ja elinkeinoministeriön asetuksen (1012/2017) 16 §:n kohdassa 13 mainittu kotouttamisen osaamiskeskus.

⁴ Valtioneuvoston asetus sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta 1411/2001, 4 §.

1.3 Liittymä sote- ja maakuntauudistukseen

Sote- ja maakuntauudistus on Suomen julkisen hallinnon sekä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamiseen tähtäävä hanke, jonka tarkoituksena on siirtää julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen vastuu kunnilta kahdeksalletoista perustettavalle maakunnalle.⁵ Sote- ja maakuntauudistuksen arvioitu voimaantumisen ajankohta on 1. tammikuuta 2020.

Hallituksen esityksessä sote- ja maakuntauudistuksesta (HE 15/2017) alueellisten romaniasiain neuvottelukuntia ja romaniasioita koskevat tehtävät määritellään maakunnan tehtävälleen kuuluviksi siten kuin niistä lailla säädetäisiin. Esityksessä todetaan neuvottelukuntien seuraavan ja edistävän romaniväestön osallistumismahdollisuuksia ja yhdenvertaisuutta alue- ja paikallistasolla ja ehkäisevän romaneihin kohdistuvaa syrjintää. Edelleen neuvottelukuntien todetaan edistävän romanikielen ja -kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä omalla alueellaan ja toimivan asiantuntijaorganisaationa romaniväestöä koskevista asioista viranomaisyhteistyössä, hankkeissa sekä soveltuvin osin kansainvälisissä tehtävissä.

Voimassaolevat säädökset romaniasiain hallinnosta on säädetty asetustasolla. Tällä hetkellä hallinnollisena rakenteena toimii valtakunnallinen romaniasioiden neuvottelukunta ja neljä alueellista romaniasiain neuvottelukuntaa Etelä-, Lounais-, Itä- ja Pohjois-Suomen aluehallintovirastojen yhteydessä. Neuvottelukunnat toimivat romanien ja viranomaisten välisinä monialaisina asiantuntijaeliminä tehtävänänsä edistää romaniväestön tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita.⁶

Hallituksen esityksen mukaan alueellisten neuvottelukuntien lukumäärä lisättäisiin viiteen ja ne sijoitettaisiin Etelä-Suomen, Varsinais-Suomen, Etelä-Savon, Pohjois-Pohjanmaan sekä vaihtoehtoisesti Keski-Suomen tai Pirkanmaan maakuntiin. Koska maakunnille voidaan antaa tehtäviä vain lailla, ja romaniasioista on tällä hetkellä ainoastaan asetuksen tasoista sääntelyä, on maakuntien perustamista koskevaan lakipakettiin sisällytetty ehdotus laiksi alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista.⁷

⁵ <http://alueuudistus.fi/etusivu>

⁶ Valtakunnallisesta romaniasiain neuvottelukunnasta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista annetut valtioneuvoston asetukset 1019/2003 ja 1350/2009.

⁷ Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi, ss. 323, 698

Tämän selvityksen määräajan umpeutuessa uusi maakuntalaki ja sen romaniasioiden hoitoa koskeva pykälä eivät vielä ehdi astua voimaan. Maakunta-uudistuksen toteutuessa on tehtävä ratkaisut myös sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa koskevien säädösten osalta. Valtakunnallista romaniasioiden neuvottelukuntaa koskevan lain valmistelu käynnistyy sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön valmistelevan virkamiehen mukaan aikaisintaan vuonna 2019. Tämä selvitystyö ajoittuu siten murrosvaiheeseen, jossa vanhat rakenteet ovat väistymässä ja uudet toimintamallit yhä avoimia.

1.4 Määritelmät

1.4.1 Romaniasiat

Käsitteille *romani*, *romanikieli* tai *romaniasiat* ei ole olemassa yksiselitteistä oikeudellista määritelmää. Kotimaisten kielten keskuksessa laaditun suomen yleiskielen sanakirjan mukaan käsitteellä *romanit* tarkoitetaan ”(ilmeisesti Intian alueelta) eri puolille vaeltaneita etnisiä vähemmistöryhmiä, joiden kieli kuuluu indoeurooppalaisten kielten intialaiseen ryhmään”.⁸

Suomen lainsäädännössä romanit mainitaan sekä perustuslaissa että useissa alemman tasoisissa säädöksissä. Perustuslain 17 §:ssä mainitulla romanien oikeudella ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan voidaan katsoa olevan merkitystä perustuslaista johdettavien positiivisten toimintavelvoitteiden asteelle ja sisällölle. Romanikielen osalta perustuslain 17 § 3 kohtaa täydentää mm. hallintolain (434/2003) 26 §, jonka mukaan viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, jos romanikieltä käyttävä asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä. Perusopetuslain 10 §:n mukaan ja lukiolain 6 §:n mukaan koulun opetuskielenä voi olla romanikieli.⁹

Tässä selvityksessä romaneilla käsitetään 1) *itseidentifikaation perusteella* itseään Suomen kansalliseen romanivähemmistöön kuuluvana pitäviä henkilöitä; ja 2) *kieliperusteisesti* romanikieltä äidinkielenään käyttäviä henkilöitä. Koska Suomen lainsäädännössä ei ole romanikieleen liittyviä määritelmiä, hyödynnetään tässä selvityksessä Ruotsissa käytössä olevaa ryhmittelyä, jonka mukaan viisi yleisintä romani chib -kielen versiota ovat: kaale, arli, lovari, kalderash ja gorbeti. Suomessa oleskelevien Itä-Euroopan romanien voidaan olettaa ymmärtävän jotain näistä versioista tai murteista. Suomen kansalliseen vähemmistöön kuuluvien romanien kieli on kaale. Kyseessä on vaka-

⁸ <https://www.kielitoimistonanakkirja.fi/>

⁹ Laki perusopetuslain muuttamisesta (288/1999)

vasti uhanalainen kieli, jonka elvyttämiseen tarvittavia toimenpiteitä ei tarkastella tässä selvityksessä.¹⁰

Suomessa romanit ovat enimmäkseen suomea äidinkielenään puhuvia, Suomessa syntyneitä Suomen kansalaisia. Alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien vuonna 2015 tekemien arvioiden mukaan romaniväestön määrä koko maassa oli yhteensä noin 9 200 henkilöä, joista noin kolmasosan arvioitiin asuvan pääkaupunkiseudulla. Lisäksi Suomen romaneja arvioitiin asuvan Ruotsissa noin 3 000–4 000.¹¹

Romanimääritelmästä ei ole käyty vastaavaa keskustelua kuin saamelaiskäräjälain saamelaismääritelmästä. Oikeudellista estettä etniseen ryhmään kuulumisen täysin vapaaehtoiselle itseidentifikaatioon perustuvalla tilastoinnilla ei varsinaisesti ole. Käytännössä menettelylliset rajoitukset saattaisivat asettaa vastaavia rajanveto-ongelmia kuin muidenkin vähemmistöryhmien kohdalla. Luokitellaanko eri romanikieliä puhuvat romanit etnisyyden perusteella samaan ryhmään vai eri kielten perustella eri ryhmiin? Kuuluvatko avioliiton kautta romaniyhteisön jäseniksi tulleet yhteisöön ja lakkaako jäsenyys mahdollisen avioeron myötä? Onko yksilön mahdollista rekisteröityä samanaikaisesti kahden (tai useamman) eri etnisen ryhmän jäseneksi? Romaneja koskevan tiedon tuottamisessa on lisäksi huomioitava monien romanien ylisukupolvinen trauma vainotuksi tulemisen kokemuksista, tästä mahdollisesti seuraava epäluottamus viranomaisia ja tutkijoita kohtaan sekä mahdollisesti epätietoisuus tietosuojalaissa turvatuista tietojenkäsittelyn huolellisuusvaatimuksista. Nämä ovat haasteita, joihin romaneja koskevassa tutkimus- ja kehittämistoiminnassa tulee kyetä vastaamaan.

1.4.2 Sosiaalihuolto

Tässä selvityksessä sosiaalihuoltoon katsotaan sisältyvän sosiaalihuoltolain (1301/2014) 14 §:ssä luetellut tehtävät sekä sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen.¹² Sosiaalihuoltolain 14 §:n mukaisia tehtäviä ovat: sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu, kotihoito, asumispalvelut, laitospalvelut, liikkumista tukevat palvelut, päihde-

¹⁰ Suomen romanien kielellisten oikeuksien toteutumisesta ks. Soininen 2014. Eri romaniryhmiä koskevista käsitteistä ks. myös Council of Europe Descriptive Glossary of terms relating to Roma issues

<http://a.cs.coe.int/team20/cahrom/documents/Glossary%20Roma%20EN%20version%2018%20May%202012.pdf>

¹¹ Suomen viides määräämiskäytäntöraportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan Eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta, marraskuu 2017

¹² Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1303) 3§ 5 kohta.

työ, mielenterveystyö, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta, omaistaan ja läheistään hoitavan henkilön vapaat, sekä muut tuen tarpeessa olevan asiakkaan hyvinvoinnille välttämättömät sosiaalipalvelut.

Sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina on lakisääteisesti huolehdittava myös kehitysvammaisten erityishuollosta, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, toimeentulotuen antamisesta kunnassa oleskelevälle henkilölle, sosiaalisen luoton myöntämisestä kunnan asukkaille, kuntouttavasta työtoiminnasta, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huoltoon kuuluvista palveluista, omaishoidon tuen, perhehoidon, lasten ja nuorten huollon, lastensuojelun, adoptioneuvonnan, perheasioiden sovittelun, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen vahvistamiseen ja ratkaisemiseen liittyvien tehtävien sekä päätösten täytäntöönpanossa toimitettavaan sovitteluun kuuluvien toimenpiteiden ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinsovitteluun kuuluvien asiantuntijapalveluiden, isyyden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvien tehtävien sekä opiskeluhuollon järjestämisestä sen mukaan kuin niistä lisäksi erikseen säädetään.¹³

1.4.3 Terveydenhuolto

Terveydenhuoltolain (1326/210) mukaan terveydenhuoltoon sisältyvät terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoido.

Terveyden edistämisellä tarkoitetaan yksilöön, väestöön, yhteisöihin ja elinympäristöön kohdistuvaa toimintaa, jonka tavoitteena on terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen sekä terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, sairauksien, tapaturmien ja muiden terveysongelmien ehkäiseminen ja mielenterveyden vahvistaminen sekä väestöryhmien välisen terveyserojen kaventaminen sekä suunnitelmallista voimavarojen kohdentamista terveyttä edistävällä tavalla;

Perusterveydenhuollolla tarkoitetaan väestön terveydentilan seuranta, terveyden edistämistä ja sen osana terveysneuvontaa ja terveystarkastuksia, suun terveydenhuoltoa, lääkinnällistä kuntoutusta, työterveyshuoltoa, ympäristöterveydenhuoltoa sekä päivystystä, avosairaanhoidoa, kotisairaanhoidoa, kotisairaala- ja sairaalahoitoa, mielenterveystyötä ja päihdetyötä siltä osin kuin

¹³ L 29.6.2016/512

niitä ei järjestetä sosiaalihuollossa tai erikoissairaanhoidossa. Perusterveydenhuollosta voidaan käyttää myös nimitystä kansanterveystyö.

Erikoissairaanhoidolla tarkoitetaan lääketieteen ja hammaslääketieteen erikoisalojen mukaisia sairauksien ehkäisyyn, tutkimiseen, hoitoon, ensihoitoon, päivystykseen ja lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvia terveydenhuollon palveluja.¹⁴

1.4.4 Osallisuus, hyvinvointi ja hyvinvointitalous

Tämän selvityksen tavoitteeksi on hankintasopimuksessa täsmennetty suunnitella keskus, joka toimii *romanien osallisuutta ja hyvinvointia tukevien toimintamallien* kehittäjänä ja levittäjänä uudistuneissa sote- ja maakuntarakenteissa.

Osallisuuden voidaan pelkistetysti katsoa koostuvan kolmesta osatekijästä: riittävät aineelliset resurssit, toimijuus, ja merkitykselliset suhteet. Osallisuuden käsitettä konkretisoidaan tämän selvityksen osalta tuonnetun ydin-toimijoita ja verkostoa kuvaavassa jaksossa. Hyvinvoinnin puolestaan katsotaan muodostuvan tasapainoisesta osallisuuden kokonaisuudesta. Taloudellisesta ja terveydellisestä huono-osaisuudesta, vieraantumisesta ja vetäytymisestä seuraavaa syrjäytymistä voidaan pitää osallisuuden vastakohtana.¹⁵

Hyvinvointi on käsite, joka esiintyy yleisesti sekä sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen että käynnissä olevan alueuudistuksen yhteydessä. Hyvinvoinnin osatekijät voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen: terveyteen, materiaalseen hyvinvointiin ja koettuun hyvinvointiin tai elämänlaatuun. Hyvinvointi-käsitteellä voidaan viitata sekä yksilölliseen hyvinvointiin että yhteisötason hyvinvointiin. Yhteisötason hyvinvoinnin ulottuvuuksia ovat mm. elinolot, työllisyys ja työolot sekä toimeentulo. Yksilöllisen hyvinvoinnin osatekijöiksi luetaan sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen, onnellisuus ja sosiaalinen pääoma.¹⁶

¹⁴ Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326, §§ 1 ja 3.

¹⁵ Raivio & Nykänen 2013

¹⁶ <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>

Sipilän hallituksen strategisessa ohjelmassa 2015 mainitaan hyvinvoinnin ja terveyden kymmenen vuoden tavoitteina mm. että sosiaali- ja terveydenhuollossa painopiste on ennaltaehkäisyssä, hoitoketjut ovat sujuvia, henkilöstö voi hyvin ja tietojärjestelmät toimivat. Terveyden ja hyvinvoinnin edistämien sekä eriarvoisuuden vähentäminen on yksi hallituskauden kärkihankkeista. Hallitusohjelman mukaan hankkeessa:

– Edistetään kansanterveyttä, kansalaisten liikkumista, terveellisiä elämäntapoja ja ravintotottumuksia sekä vastuunottoa omasta elämästä;

Voimassa olevassa lainsäädännössä hyvinvoinnin käsitettä käytetään toistuvasti, mutta ilman määrittelyä.¹⁷ Sote- ja maakuntauudistukseen tähtäävässä hallituksen esityksessä (HE 15/2017 vp) hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on rajattu kuntien tehtäväksi, minkä lisäksi myös maakuntien edellytetään omassa toiminnassaan huolehtivan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä.¹⁸

Hyvinvointitalouden perusajatus on, että terveyteen ja hyvinvointiin panostaminen ja sosiaalisen turvaverkon ylläpitoon sijoittaminen ovat investointeja, jotka hyödyntävät koko yhteiskuntaa. Hyvinvointitaloudessa sosiaali- ja terveystalouden ja turvaverkon ylläpidosta koituvat kustannukset nähdään taloudellisen kasvun ja kestävä kehityksen takeena.

Käsillä olevan selvityksen kontekstissa tärkeää on, että hyvinvointi käsitteenä löytyy myös Suomen perustuslain sosiaaliturvaa koskevasta 19 §:stä, jonka toisen momentin mukaan ”...julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi...”. Yhdenvertaisuutta ja romanien asemaa kansallisena vähemmistönä turvaavien perusoikeuspykälien rinnalla erityisesti tämä lapsen hyvinvoinnin tukemista koskeva velvoite puoltaa romaniasioiden liittämistä valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävänä erityistehtävänä sosiaalialan osamiskeskusten turvaamiin palveluihin.

1.4.5 Menetelmät ja aineistot

Selvityksen ensimmäisessä vaiheessa kartoitettiin romaniaiheisen tutkimuksen määrää ja painopisteitä. Finna-tiedonhakupalvelusta löytyvät Suomen yliopistoissa ja korkeakouluissa julkaistut opinnäytteet ja väitöskirjat ryhmiteltiin vuosille 2018–2020 laaditun romanipoliittisen ohjelman (ROMPO 2)

–Toimeenpannaan terveyttä ja hyvinvointia edistävät hyvät käytänteet ja toimintamallit yhteistyössä järjestöjen kanssa;

–Käynnistetään kansallinen mielenterveyttä edistävä ja yksinäisyyden ehkäisyyn tähtäävä ohjelma;

–Toimeenpannaan kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistus;

–Tehdään selvitys yksinelävien asemasta yhteiskunnassa;

–Tehostetaan päihdekuntoutuksen vaikuttavuutta.

¹⁷ Ks. esim. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 17 § 3mom.; Laki lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta 8.4.1983/361, 1§, 4§; Laki omaishoidon tuesta (29.6.2016/511) 3a§; Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 9.4.1999/488 4§.

¹⁸ HE 15/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi

toimintalinjojen mukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema aineisto koottiin ministeriön ylläpitämästä Raportteja ja muistioita -asiakirjasarjasta sekä valtioneuvoston sähköisestä julkaisuarkistosta Valtosta. Käynnissä olevien tutkimusten kartoittamiseksi pyydettiin ohjausryhmän jäseniltä tietoja asiantuntijoista, profiloitumisista ja osaamiskeskittymistä, joissa tiedetään tehtävän romanien sosiaali- ja terveydenhuoltokysymyksiin yleensä tai tiettyihin ongelma-kohtiin erityisesti liittyvää tutkimusta.

Työn toisessa vaiheessa lähetettiin sähköinen kysely toimijoille, joiden työhön sosiaali- tai terveysalalla liittyi romaaniasioita. Kyselyä lähetettiin perus- ja ihmisoikeustoimijoille, erityisvaltuutetuille, romani-, vähemmistö- ja/tai monikulttuurisuuskysymyksiä käsittelemään asetettujen neuvottelukuntien soteasiantuntijoille, sosiaali- ja terveydenhuollon ylitarkastajille aluehallinnossa, maakuntien romaaniasioiden vastuuhenkilöille, sosiaaliasiamiehille, Romanifoorumi ry:n jäsenjärjestöille sekä muille ohjausryhmässä tärkeiksi informanteiksi tunnistetuille tahoille. Kysely lähetettiin kaikkiaan 200 vastaanottajalle 16.3.2018. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa. Vastauksia saatiin 40, jolloin vastausprosentiksi muodostui 20 %. Sama kysely lähetettiin 18.4.2018 sosiaalialan osaamiskeskusjohtajille, joilta pyydettiin kommentteja erityisesti liittyen osaamiskeskuksille säädösten määriteltyihin valtakunnallisiin erityistehtäviin.

Sähköiseen kyselyyn vastaajista 69 % ilmoitti työskentelevänsä julkisen sektorin palveluksessa, 21 % järjestöissä ja 8 % yliopistojen tai muiden itsehallinnollisten yhteisöjen palveluksessa. Vastaajista puolet ilmoitti työskentelevänsä aluetasolla, loput jakautuivat tasaisesti paikallisen ja valtakunnallisen tason kesken. Toimialan mukaan tarkasteltuna vastauksia saatiin eniten sosiaalialan toimijoilta (69 %). Terveysalan asiantuntijoita oli 13 % vastaajista. Loput määrittelivät itsensä mm. hanketoiminnan, monikulttuurisuuden, perus- ja ihmisoikeuksien, romaaniasioiden, vaikuttamistyön, viestinnän ja yhdenvertaisuuden asiantuntijoiksi. Ikäryhmän mukaan vastaajat määrittelivät työnsä kohderyhmäksi ylivoimaisesti useimmin nuoret ja aikuiset (92 %). Vastaajien tehtäväkenttä ei ollut eriytynyt sukupuolen mukaan. Muu sukupuolisten kanssa ilmoitti työskentelevänsä 16 % kysymykseen vastanneista. Kysely pyrittiin kohdistamaan tasaisesti eri puolille Suomea, missä vastausten kattavuuden perusteella myös onnistuttiin. Kansalaisuuden mukaan ryhmitellen suurin osa (96 %) ilmoitti työnsä ensisijaiseksi kohderyhmäksi romanit kansallisena vähemmistönä. Itäisten EU-romanien kanssa ilmoitti työskentelevänsä 11 % ja Ruotsista paluumuuttaneiden romanien kanssa 7 % vastaajista.

Kyselyn lisäksi selvitystä varten haastateltiin joukko aihealueen asiantuntijoita. Haastattelut toteutettiin vapaamuotoisesti ja niissä haettiin näkökantoja

kysymyksiin, jotka verkkokyselyssä osoittautuivat lisäselvitystä vaativiksi. Haastatelluista oli romaniasioiden neuvottelukuntien edustajia, soteuudistuksesta vastaavia aluetason virkamiehiä, paikallistason virkamiehiä, romanijärjestöjen edustajia, tutkijoita sekä hanketoiminnan ja -rahoituksen asiantuntijoita. Luettelo selvitystyön eri vaiheissa haastatelluista henkilöistä ja tahoista on liitteenä.

Kansallisen tason toimijuuden hahmottamiseksi koottiin tietoa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toteutumista valvovien elinten ongelmallisiksi toteamista seikoista Suomen romaniasioiden hoidossa. Ihmisoikeuksia, vähemmistöoikeuksia ja romaniasioita valvovien kansainvälisten elinten aineistot noudettiin joko valvontaelinten tietokannoista tai ulkoministeriön verkkosivuilta. Viimeisimpiin saatavilla oleviin asiakirjoihin tehdyn katsauksen pohjalta tehtiin koonti valvontaelinten Suomen viranomaisille antamista romaniasioiden hoitoon liittyvistä suosituksista ja parannusehdotuksista.

Tutkimuskatsauksen, kyselyjen ja haastattelujen perusteella romaniväestön sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistehtävän vaihtoehtoisiksi vastuorganisaatioiksi nousi kolme tahoja. Näistä kaksi, jo esisuunnitteluvaiheessa potentiaalisiksi sijoituspaikaksi hahmoteltu Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Koske) ja Diakonia-ammattikorkeakoulu (DIAK), ovat verkostomaista toimintatapaa hyödyntäviä organisaatioita. Kolmanneksi vaihtoehtoiseksi sijoituspaikaksi nousi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) alansa kansallisena asiantuntijaorganisaationa. Kaikkien kolmen tahon edustajia pyydettiin vastaamaan joukkoon kysymyksiä, joiden pohjalta tässä raportissa esitetään perustellut näkemykset sijoituspaikkaa koskevan päätöksenteon tueksi. Viimeisessä vaiheessa tehtiin johtopäätökset ja laadittiin toimenpide-ehdotukset romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon T&K-toiminnan käynnistämiseksi.

Jaksoon 1 pohjautuvat toimenpide-ehdotukset:

- Luodaan sote- ja maakuntauudistuksen siltausjakson ylittävä, määraaikainen kansallinen koordinaatioyksikkö romaniväestön sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistarpeiden tunnistamiseksi ja romanien sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi hyvinvointitaloudessa. Koordinaatioyksiköstä käytetään lyhennettä ROMKE.

2 ROMANIAIHEINEN TUTKIMUS SUOMESSA

2.1 Opinnäytteet yliopistoissa ja korkeakouluissa

Nykytilan hahmottamiseksi kartoitettiin Suomen yliopistojen ja korkeakoulujen yhteiseen Finna-tiedonhakupalveluun tallennetut romaniaiheiset tutkimukset ajanjaksolta 1971–2017. Haku rajattiin opinnäytteisiin ja väitöskirjoihin. Aineisto ryhmiteltiin toisen romanipoliittisen ohjelman (ROMPO 2018–2022) toimintalinjojen mukaan. Kartoituksen ajankohtana, helmikuussa 2018, ROMPO 2:sta oli saatavilla alustava luonnos, jonka mukaan uuteen ohjelmaan esitettiin yhdeksää toimintalinjaa. Finna-tietokantaan tallennettujen opinnäytteiden ja väitöskirjojen jakautuminen eri toimintalinjoille on kuvattu taulukossa 1.

Taulukko 1. Finna-tietokantaan tallennettu romaniaiheinen tutkimus Suomen yliopistoissa ja korkeakouluissa.

Toimintalinja (ROMPO 2 luonnoksen mukaan):	Opinnäytteiden lukumäärä
1: Romanien koulutukseen osallistumisen vahvistaminen	
1.1. Varhaiskasvatus ja esiopetus	9
1.2. Perusopetus	28
1.3. Lukio-koulutus, ammatillinen koulutus, korkeakoulutus ja vapaa sivistystyö	14
2: Romaniväestön ammatillisen osaamisen, työllisyyden, yrittäjyyden ja työmarkkinoille integroitumisen edistäminen	5
3: Romaniväestön yhdenvertaisen kohtelun ja palveluihin pääsyn edistäminen	
3.1. Edistetään romaniväestön hyvinvointia ja tehostetaan sosiaali- ja terveyspalvelujen kohdentumista	70
3.2. Turvataan romanien yhdenvertainen kohtelu asumisessa ja vähennetään turvattomuutta	3
4: Romanikielen, -taiteen ja -kulttuurin säilymisen ja kehittymisen tukeminen	
4.1. Romanikielen vahvistaminen	6
4.2. Romanitaiteen ja kulttuurin vahvistaminen	32

5: Romaniväestön yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä syrjinnän ehkäiseminen	14
6: Romaniväestön voimaannuttaminen ja osallisuuden vahvistaminen	17
7: Tiedotus, viestintä ja media romanien integraation edistäjinä	21
8: Alueellisen ja paikallisen romanityön kehittäminen	2
9: Kansainvälinen romanityö	4
Yhteensä	225

Opinnäytteiden otsikoiden perusteella tehtynä taulukon 1 luokittelu on vain suuntaa antava. Sosiaali- ja terveydenhuollon kannalta keskeisin on toimintalinja 3 ”Romaniväestön yhdenvertaisen kohtelun ja palveluihin pääsyn edistäminen”. Sen alle ryhmitellyissä opinnäytteissä käsiteltiin kaikkein useimmin romanikerjäläisilmiötä tai paperittomuutta (14 työtä). Lähes yhtä usein aiheena oli hoitotyö tai ensihoito (12 työtä). Muita usein toistuvia teemoja olivat lastensuojelu ja huostaanotto (7 työtä) sekä romanit vankilassa (6 työtä). Yksittäisten opinnäytteiden aiheina olivat muun muassa romanien kuntouttava työtoiminta, fysioterapia, neuvolakäynnit, synnyttäminen, nuorisotyö, päihdepalvelut, romanivanhusten hoito ja väistämisvelvollisuus.

2.2 Sosiaali- ja terveysministeriön selvitykset ja raportit

Seuraavassa kuvataan lyhyesti mitä kysymyksiä sosiaali- ja terveydenhuollon laajasta hallinnonalasta on nostettu esiin sosiaali- ja terveysministeriön romanasioihin liittyvissä raporteissa, tai vaihtoehtoisesti millaisten raporttien yhteydessä romanit on nostettu esiin erityisesti huomioon otavana väestöryhmänä. Tarkastelu kattaa 12 julkaisua kahden vuosikymmenen ajanjaksolta ja etenee vanhimmasta uusimpaan.

(1) Kyösti Suonojan ja Väinö Lindbergin vuonna 1999 laatimassa Romanipoliittikan strategiat -selvityksessä esitettiin muun muassa, että valtion keskushallinnosta tulisi etsiä sopiva yksikkö koordinoimaan kaikkien vähemmistöjen asioita, että romanasioista vastaavan ministeriön ohjesäännössä tulisi olla maininta romanasioiden koordinoinnista ja että romanipoliittinen neuvottelukunta tulisi sijoittaa silloisen opetusministeriön yhteyteen. Sosiaali- ja terveyshallinnon roolin romanien hyvinvoinnin edistäjänä selvitysmie-

het arvioivat olevan ”luonteeltaan staattista”. Sosiaalialaa suoraan koskevinä toimenpide-ehdotuksina esitettiin romaninuorten kouluttamista nuoriso-ohjaajiksi ja sosiaalityöntekijöiksi, joustamista ammattikoulutuksen valintakriteereissä heidän kohdallaan sekä romaneja varten kehitettävää omaa työllistämismallia.¹⁹

(2) Selvitysmiesten Suonoja & Lindberg toimenpide-ehdotusten jatkotyöstöä varten sosiaali- ja terveysministeriössä asetettiin hallintotyöryhmä, jonka tehtäväksi annettiin laatia ehdotukset romaniasioiden tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Työryhmä totesi mietinnössään (2001), että sosiaali- ja terveysministeriöstä oli aikoinaan tullut romaniasioiden hallinnollinen sijoituspaikka ”lähinnä etnisen vähemmistön sosiaalisiin asioihin liittyvien ongelmien vuoksi. Koulutussektorilla otetuista edistysaskelista huolimatta romaniväestöä koskevien asioiden todettiin kunnissa yhä painottuvat sosiaalitoimen kentälle. Työryhmä esitti, että valtakunnallinen romaniasian neuvottelukunta toimisi edelleen sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä ja että alueelliset romaniasian neuvottelukunnat vakinaistettaisiin silloisten viiden lääninhallituksen yhteyteen. Työryhmän muistion mukaan valtakunnallisessa neuvottelukunnassa oli satunnaisesti toiminut sosiaali- ja terveysjaosto, jonka toiminta kuitenkin oli riippuvainen kulloinkin käytettävissä olevista lisäresursseista.²⁰ Sitten työryhmän esityksen mukaisesti annetussa valtioneuvoston asetuksessa edellytettiin, että valtakunnallisessa neuvottelukunnassa tuli olla edustaja sosiaali- ja terveysministeriöstä. Muilta osin sosiaali- ja terveysalan kysymyksiä ei yksilöity.²¹

(3) Vuoden 2009 joulukuussa valmistui Suomen ensimmäinen romanipoliittinen ohjelma. Sen 147 toimenpide-ehdotuksesta 12 koski sosiaali- ja terveysalaa. Näiden vastuutahoksi määriteltiin yhtä lukuun ottamatta sosiaali- ja terveysministeriö. Toteutettavaksi esitettiin laaja romaniväestön elinolosuhteita, terveyttä, hyvinvointia, asumista ja palvelutarpeita koskeva tutkimus. Tämän ohella ehdotettiin perhetyöhön, aikuissosiaalityöhön, neuvolatoimintaan, lasten ja nuorten terveysneuvontaan, vanhusten palveluihin ja ennaltaehkäisevään päihdetyöhön liittyviä toimenpiteitä. Opetusministeriön vastuulle ehdotettiin toimenpidettä romaninaisten ja -miesten liikuntaharrastusten huomioimiseksi.

¹⁹ Suonoja & Lindberg 1999

²⁰ STM 2001:24

²¹ Valtioneuvoston asetus valtakunnallisesta romaniasian neuvottelukunnasta ja alueellisista romaniasian neuvottelukunnista (1019/2003)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20031019>

(4) Vuonna 2010 valtioneuvosto teki periaatepäätös romanipolitiikan linjauksiksi. Poikkihallinnollisia toimia päätettiin käynnistää opetus- ja kulttuuriministeriön, ympäristöministeriön ja ulkoasianministeriön hallinnonaloilla. Sosiaali- ja terveysministeriön todettiin jo aiemmin sitoutuneen edistämään romanien yhdenvertaisuutta ja osallisuutta kunnissa palveluja täydentävien tukitoimien ja toimintakäytäntöjen kehittämiseksi Kaste-ohjelman kautta. Sosiaali- ja terveysministeriön tehtäväksi tuli seurantaryhmän asettaminen romanipoliittiselle ohjelmalle.

(5) Vuonna 2010 laadittiin myös naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma vuosille 2010–2015. Ohjelmassa todetaan, että erityisesti tiettyjen vähemmistöryhmien, mukaan lukien romanien, osalta tutkimustietoa on riittämättömästi.²²

(6) Potilasasiakirjojen käsittelyä koskeva opas terveydenhuollolle (2012) sisältää potilastietojen käsittelyä koskevien periaatteiden, käytäntöjen ja lainsäädännön ohella yleismaininnan siitä, että potilaan hoidossa ja kohtelussa on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon hänen äidinkieltensä, yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa. Romanikieli mainitaan tahdosta riippumattomasta hoitoa koskevien päätösten ohjeistuksessa. Viranomaisen velvollisuudeksi todetaan päätöksen valmistelussa ja tiedoksiannossa huolehtia hallintolain edellyttämien tavoin tulkkauksesta ja kääntämisestä, jos potilas tai hänen laillinen edustajansa käyttää romanikieltä eikä osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä.²³

(7) Törmän, Tuokkolan ja Hurtigin tutkimuksessa (2013) tarkastellaan romaninaisten kohtaamaa lähisuhde- ja perheväkivaltaa, kokemusten yhteisöllisiä erityispiirteitä sekä romaninaisten avun hakemista ja avun saantia. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa väkivallan ennaltaehkäisyyn, tunnistamiseen, uhrien suojaamiseen ja väkivallasta selviytymiseen. Romaninaisten kokeman väkivallan arvioitiin jäävän valtaväestön naisten kokemaa väkivaltaa helpommin piiloon. Naisen lähtemistä pois väkivaltaisesta suhteesta kerrottiin vaikeuttavan sen, että romanikulttuurin perinteiden mukaisesti lapset jäävät miehelle ja tämän suvulle, jos nainen haluaa erota ja luoda uuden suhteen. Yhteisön ulkopuolinen apu arvioitiin romaninaisille erittäin tärkeäksi, samoin romanikulttuurin tietämyksen lisääminen turvakodeissa ja muissa tukipalveluissa.

²² STM 2010:5, s. 27

²³ STM 2012:4, s. 52.

Tutkimuksen kehittämisehdotukset liittyvät suurelta osin tiedon lisäämiseen sekä palvelujärjestelmässä että vähemmistökulttuurin sisällä. Raportissa esitetään myös, että yhteiskunnan tulisi aktiivisemmin puuttua suljettujen yhteisöjen sisäiseen eriarvoisuuteen sekä niihin kätkeytyvään väkivaltaan. Kirjoittajat toteavat, että etnisen kulttuurin jäsenyys ei saa merkitä yhteisössä tai yhteiskunnan palvelujärjestelmässä valmiutta luopua yksilöllisistä lain taakamista oikeuksista eikä heikentää niiden toteutumista. Yhteisöjä ei pidä romantisoida, eikä nostaa yhteisön hyvinvoivien jäsenten todellisuuskuvaa etusijalle niin, että yhteisön pahoinvoivat jäsenet jäävät varjoon. Ammattilaisten velvollisuudeksi todetaan kulttuurisen lukutaidon hankkiminen. Samoin ammattilaisten tulee huolehtia siitä, että heillä on riittävästi kykyä suunnistaa erilaisissa etnisissä ja eettisesti ristiriitaisissa maastoissa.

Törmän, Tuokkolan ja Hurtigin tutkimuksessa nostetaan esiin useita kehittämiskohteita, mm. oikeustietoisuuden lisääminen erityisesti lasten huoltajuutta koskevista perheoikeuden säädöksistä ja lastensuojelusta; sosiaalityön ja lastensuojelun opiskelijoiden ja ammattilaisten tietoisuuden lisääminen sekä lähisuhde- ja perheväkivallasta että romanikulttuurista; erityisesti romanimiehille kohdennettu tiedon lisääminen väkivallan tekijöille tarkoitettuista väkivallan ehkäisytyön muodoista. Kirjoittajat esittävät turvakotien valmiuksia vahvistettavaksi mm. kouluttamalla ja palkkaamalla kiertäviä tukihenkilöitä konsultoimaan turvakoteja romaniasiakkuuksissa.²⁴

(8) Vuonna 2014 julkaistussa Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus -työryhmän loppuraportissa tarkastellaan hallintolain 2 luvussa säädettyjä hyvän hallinnon perusteita, ts. säännöksiä hallinnon oikeusperiaatteista, palveluperiaatteesta ja palvelun asianmukaisuudesta, neuvonnasta, hyvän kielenkäytön vaatimuksesta ja viranomaisten yhteistyöstä. Hallintolain 26 § säännöksen mukaisesti työryhmä toteaa, että viranomaisen on järjestettävä tulkitseminen ja kääntäminen asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta muun muassa, jos romanikieltä käyttävä asianosainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä. Viranomaisaloitteisina asioina mainitaan päätös lapsen huostaanotosta tai päätös tahdosta riippumattomaan psykiatriseen sairaalahoitoon määräämisestä.²⁵

(9) Pekingin julistus ja toimintaohjelma hyväksyttiin vuonna 1995 naisten asemaa käsittelevässä YK:n maailmankonferenssissa. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin, vuonna 2015 annettiin raportti Suomen saavutuksista ja haasteista toimintaohjelman toimeenpanossa. Raportissa todettiin yhdeksi

²⁴ STM 2013:33.

²⁵ STM 2014:14, s.48.

suurimmista haasteista se, että romanien asemasta, elinoloista tai politiikkaan osallistumisesta ei ole saatavilla riittävästi sukupuolen mukaan eriteltyä tutkimustietoa. Sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä käsittelevien toimijoiden välille todettiin tarvittavan tiiviimpää yhteistyötä. Sukupuoleen ja muihin seikkoihin, kuten seksuaalivähemmistöön kuulumiseen perustuvaan moniperustaiseen ja moninkertaiseen syrjintään vaadittiin kiinnittämään erityistä huomiota.²⁶

(10) Törmän ja Pentikäisen raportissa ”Tavoitteena naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta vapaa Suomi” (2016) arvioitiin naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman 2010–2015 tuloksia. Kyselytutkimuksessa vastaajia pyydettiin arvioimaan ohjelman tärkeimpiä tuloksia. Ohjelman avulla arvioitiin otetun ensiaskeleita romaninaisten kohtaaman väkivallan huomioimisessa. Yksittäisten onnistuneiksi arvioitujen toimenpiteiden joukkoon vastaajat nostivat tutkimuksen romaninaisten kohtaamasta väkivallasta ja sen pohjalta laaditut ohjeet romaninaisten auttamisesta turvakodeissa. Erityiskysymysten huomioimista turvakodeissa vammaisten naisten ja romaninaisten osalta oli käsitelty osana Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamaa selvitystä turvakotipalvelujen tarpeesta. Raportissa arvioitiin romaninaisten tilannetta myös haavoittuvassa asemassa olevien erityisryhmien huomioimisen kannalta. Uudesta turvakotilaista koituvan suurimman välittömän hyödyn romaninaisille arvioitiin olevan siinä, että turvakotiin pääsy ei enää vaadi maksusitoumusta kunnalta. Naistenlinjan avaama oma maksuton auttava puhelin romaninaisille arvioitiin myös hyväksi asiaksi. Väkivallan kaikissa muodoissaan todettiin olevan asia, johon avun hakemiselle on korkea kynnyks. Tämän mainittiin korostuvan tiiviisiin yhteisöihin kuuluvilla naisilla, joiden pitää voida hakea apua huomaamattomasti ilman, että se tulee oman yhteisön tietoon. Romaninaiset mainittiin mahdollisena esimerkkinä. Erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien romanien arvioitiin elävän sisäryhmäsyrjinnän vaaran alla.²⁷

(11) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohtia ja lasten kaltoinkohtelua vuosina 1937–1983 kartoittaneessa tutkimushankkeessa (2016) pyrittiin tavoittamaan erityisesti kaksi vähemmistöryhmää, suomenruotsalaiset ja romanit. Romanilasten määrän lastenkodeissa arvioidaan olleen 1950–80-luvuilla varsin suuri. Syiksi on esitetty romanien huonoista asuinoloista tai lapsen huoltajille langetetuista vankeusrangaistuksista johtuvat huostaanotot. Taustalla arvioitiin vaikuttaneen myös romanien kulttuurinen tapa viedä uutta avioliittoa solmittaessa edellisestä liitosta syntyneet lapset lastenkotiin. Tut-

²⁶ STM 2015:14, s.10.

²⁷ STM 2016:15, s. 47, 62, 63.

kimuksen tekijät raportoivat ongelmista sekä romaniyhteisön että ruotsinkielisten suomalaisten tavoittamisessa haastatteluihin. Suosituksissaan jatkotutkimuksiin liittyen kirjoittajat arvioivat perhesuhteiden katkeamisen vanhempiin, sisaruksiin ja muuhun sukuun heijastuvan myös aikuiselämään. Useiden haastateltavien todetaan kertoneen, että heiltä puuttui myös aikuisena perheen ja suvun tukiverkosto ja side omaan perhetaustaansa.²⁸

(12) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuista tuoreimpana romanit huomioi lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE). Raportin (2016) laatijat toteavat muutosohjelman tunnistavan perheiden monimuotoisuuden ja täsmentävät monimuotoisuudella tarkoitettavan muiden muassa romaniperheitä. Kehitettävien palvelujen kuvataan ottavan tietoisesti huomioon perheiden monimuotoisuuden, sukupuolitietoisuuden eli isien ja äitien, poikien ja tyttöjen erilaiset tarpeet sekä sukupuolten moninaisuuden. Huomiota kiinnitetään ammattilaisten osaamiseen, parempaan tietoon ja ymmärrykseen perheiden tarpeista, tiedottamiseen, uusin käytäntöihin sekä verkostoitumiseen kolmannen sektorin ja järjestöjen kanssa.²⁹

2.3 Asiantuntijaorganisaatioiden julkaisut

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteuttaa vuosina 2017–2018 romanien hyvinvointitutkimuksen (ROOSA). Ennen hankkeen käynnistämistä toteutettiin esitutkimus, jonka loppuraportti julkaistiin vuonna 2014. Esitutkimuksen tavoitteiksi mainittiin menetelmien kehittäminen ja romaniyhteisön luottamuksen saavuttaminen. Varsinaisen tutkimuksen tavoitteeksi määriteltiin tuottaa romanien terveydestä ja hyvinvoinnista tietoa, joka on vertailukelpoista muiden kansallisen terveys- ja hyvinvointiseurannan tietoperustan muodostavien väestötutkimusten kanssa. Koko väestöä koskevissa väestötutkimuksissa romaniväestön osuuden todetaan jäävän niin pieneksi, ettei luotettavaa ja koko romaniväestöä kattavaa tietoa saada. Työelämän ulkopuolella olevien romanien sosiaalisen osallisuuden parantamisen katsotaan edellyttävän heidän toiminta- ja työkykynsä esteiden tunnistamista ja esteiden poistamista. Varsinaisessa hankkeessa luvataan myös kehittää romaneille paremmin suunnattuja sosiaali- ja terveystalveluja.³⁰

Vuonna 2014 tehtiin käsillä olevaan raporttiin liittyvä esiselvitys. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja Jyväskylän kaupungin yhteisjulkaisun osassa I kuvattiin seutukunnan romaninuorten kohtaamia koulutuksen

²⁸ Hytönen et.al., STM 2016:22.

²⁹ Aula et.al. STM 2016:29, s. 16.

³⁰ Weiste-Paakkanen et.al. 2014, s. 23.

esteitä ja tuen tarvetta. Kuvaus perustui romaninuorten ja heidän vanhempiensa teemahaastatteluihin. Raportin osassa II hahmoteltiin Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen mahdollisuuksia ottaa vastuulleen erityistehävä romaniväestön yhteiskuntaan integroitumisen tukemisessa. Esiselvityksessä pyrittiin tunnistamaan mihin romaniväestön erityistarpeisiin tarvittaisiin sosiaalialan erityisosaamista, millaista osaamista sosiaali-, terveydenhuollon ja koulutusorganisaatioiden ammattilaiset tarvitsisivat romaniväestön tukemiseksi, ja millainen rooli Koskella voisi olla romanipolitiikkaa ohjaavassa tutkimus- ja kehittämistyössä. Johtopäätöksenä esitettiin, että yhdenvertaisuus, osallisuus, syrjinnän ehkäiseminen ja romanipolitiikkaan vaikuttaminen olisivat niitä erityistarpeita, joita romaniasioihin erikoistuvan osaamiskeskuksen tulisi toiminnassaan huomioida. Tärkeiksi tehtäviksi arvoitiin myös vanhemmuuden ja perheiden tukeminen, romanivanhusten tukeminen ja yleinen hyvinvoinnin lisääminen (Boelius 2014).

Oikeusministeriö julkaisi vuonna 2015 työryhmäselvityksen, jossa tarkasteltiin eri kansallisten perus- ja ihmisoikeustoimijoiden asemaa, työnjakoa ja resurssointia. Tässä ns. PIO-selvityksessä tarkastelu kohdistettiin ylimpiin laillisuusvalvojiin, Ihmisoikeuskeskukseen, erityisvaltuutettuihin, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan, eräisiin valtioneuvoston asettamiin neuvottelukuntiin sekä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkostoon. Romaniasioden sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta katsoen selvityksestä voidaan nostaa seuraavat havainnot:

(i) Ainoastaan Eduskunnan oikeusasiamies mainitsi erikseen sosiaali- ja terveydenhuoltoalan tehtäväkenttäänsä kuuluvana hallinnonalana. Suomalaisen oikeusasiamiesinstituution tehtäviin kuuluu paitsi julkisen sektorin myös julkisia tehtäviä hoitavien yksityisten tahojen valvonta, minkä todetaan olevan kansainvälisessä vertailussa harvinaista. Etenkin sosiaali- ja terveydenhuollon alalla tällä arvioitiin olevan kasvava merkitys. Oikeusasiamies kiinnitti huomiota myös siihen, että nimenomaan sosiaali- ja terveydenhuollon asioissa hänen toimistossaan käsiteltävien asioiden määrät ovat huomattavan suuria oikeuskanslerinvirastoon verrattuna.

(ii) Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntemus mainittiin PIO-selvityksessä vain Kieliasiain neuvottelukuntaa koskevassa katsauksessa. Kieliasiain neuvottelukunta toimii oikeusministeriön yhteydessä kielilain (423/2003) ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurantaan sekä kielellisten olojen kehityksen seurantaan varten. Asetuksessa (433/2004) säädetään, että neuvottelukunnassa tulee olla edustettuna sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntemus (oikeudellisen, opetus- ja sivistystoimen, ulkomaalais- ja maahanmuuttoasioiden, kunnallishallinnon sekä kielenhuollon tai kielentutkimuksen asiantuntemuksen ohella).

(iii) Romaniasiat tulivat PIO-selvityksessä luonnollisestikin mainituiksi Romaniasian neuvottelukunnan tehtävinä. Neuvottelukunnasta säädetyn valtioneuvoston asetuksen (1019/2003) mukaan neuvottelukunnan tarkoituksena on edistää romaniväestön yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. Jäsenistössä tulee olla edustus sosiaali- ja terveysministeriöstä, jonka suostumuksella neuvottelukunnan jaostoihin voidaan myös kutsua pysyviä asiantuntijoita. Romaniasiain neuvottelukunnalla on tällä hetkellä neljä alueellista neuvottelukuntaa, joiden tehtävänä on hoitaa alueellaan soveltuvin osin valtakunnalliselle neuvottelukunnalle kuuluvia tehtäviä kansainvälistä toimintaa lukuun ottamatta. Alueellisten neuvottelukuntien kokoonpanossa ei edellytetä nimenomaista sosiaali- ja terveydenhuoltoalojen edustusta. Selvityksen laatinnutta työryhmää muistutettiin kuulemisissa, että RONK on suomalainen vientituote, jota tarjotaan mallina kansainvälisissä yhteyksissä. Muista selvitykseen valituista neuvottelukunnista vain Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) erityisesti mainitsi tekevänsä yhteistyötä romaniasiain neuvottelukunnan kanssa.

(iv) PIO-työryhmä kiinnitti huomiota muun muassa siihen, että toimijoiden moninaisuudesta huolimatta relevantteja perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä ei aina tunnisteta.³¹

Toinen PIO-kysymyksiä tarkasteleva raportti on Ihmisoikeuskeskuksen vuonna 2017 teettämä selvitys perus- ja ihmisoikeustutkimuksesta Suomessa. Selvityksen mukaan alan tutkimuskenttä on hajanainen, tutkimus pisteistä, tutkimusaiheiden valinta ja tutkimuksen esiintyminen eri tieteenaloilla suhteellisen sattumanvaraista. Selvästi eniten alan tutkimusta arvioitiin tehtävän oikeustieteiden osa-alueilla, erityisesti kansainvälisessä oikeudessa. Haastatelluista tutkijoista ensisijaiseksi tutkimusalueekseen ilmoitti oikeustieteet 38 %, yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan sekä sosiaalityön 7 %, sosiaalitieteet 4 % ja kansanterveystieteen 1 % vastaajista. Selvityksessä todettiin, että vastaajat pitivät tärkeänä vähemmistökyseksiin liittyvien tilastollisten menetelmien kehittämistä. Näin toivottiin päästävän käsiksi muun muassa tietoon köyhyysrajan alapuolella elävien romanien tilanteesta. Vähemmistökyseksiissä ehdotettiin myös keskittymistä asennetutkimuksiin ja eri vähemmistöryhmiin kuuluvien subjektiivisiin kokemuksiin.³²

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen paikallisverkostossa laadittuista tutkimuksista on syytä mainita Margaret Tuomen selvitys, jossa kuvattiin

³¹ OM 2015, s. 37, 41, 57.

³² Harkoma 2017, s. 79, 80, 86.

Jyvässeudun romanivähemmistön ja paikallistason yhteistyötä romanien yhteiskunnallisen osallisuuden lisäämiseksi. Selvitys oli osa eurooppalaista LERI-hanketta, johon osallistui kaikkiaan 22 paikkakuntaa yhdestätoista eri maasta. Hankkeessa pyrittiin tunnistamaan sekä onnistumisten että epäonnistumisten syitä romanien ja kantaväestön välisessä yhteistyössä (Tuomi 2016).

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tuorein romaniaiheinen työ on tammikuussa 2017 julkaistu raportti romanilasten, -nuorten ja -perheiden palveluihin liittyvistä tarpeista ja kehittämisehdotuksista (Boelius 2017). Selvityksen tilasi edellä jaksos 2.2. viimeisenä mainittu Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE. Sosiaali- ja terveysalaa suoraan koskevinä asioina selvityksessä arvioitiin mm. romanien käyttävän terveydenhuollon ja äitiys- ja lastenneuvolan palveluja kantaväestöä vähemmän, romanien viranomaiskielen lukutaidon olevan usein heikko ja romanilasten huostaanottojen lisääntyneen viime vuosina. Huostaanottojen syiksi arvioitiin samat ongelmat kuin muillakin perheillä: vanhempien jaksamattomuus, puutteelliset vanhemmuuden taidot, päihde- ja mielenterveysongelmat perheissä, kodin rikkoutuminen, taloudellinen ahdinko. Osan romaninuorista todettiin olevan syrjäytymisuhan alla omien päihde- ja mielenterveysongelmiensa vuoksi.

Tärkeimmäksi ja kaiken läpäiseväksi kehittämishaasteeksi Boeliuksen selvityksessä asetettiin kysymys siitä, mitä tehdä valtaväestön kielteisille asenteille romanilapsia, -nuoria ja -perheitä kohtaan. Tietoisuuden lisäämisen keinoina esitettiin mm. romanitaustaisten työntekijöiden ottamista palvelukseen varhaiskasvatuksessa, nuorisotyössä, sosiaalityössä ja perhetyössä. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön todettiin tarvitsevan muun ammattitaitonsa ohella tietoa ja ymmärrystä romanikulttuurista.³³

2.4 Tietoperustan kehittämistarpeita koskevat johtopäätökset

Jaksossa 1 esitettyjen avainkäsitteiden valossa arvioituna romaniaiheinen tutkimus Suomessa on painottunut sosiaalialan kysymyksiin. Terveysalan kysymykset nousivat keskiöön vasta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttamassa Romanien hyvinvointi -esitutkimuksessa, jonka pohjalta sittemmin käynnistettiin valtakunnallinen ROOSA-hanke. Tätä ennen huomiota oli kiinnitetty lähinnä tarpeeseen opettaa terveysalan ammattihenkilöitä ottamaan tarjoamissaan palveluissa romanikulttuuri asianmukai-

³³ Boelius 2017, s. 18, 20, 23.

sesti huomioon. ROOSA-hankkeen keskeisenä taustavaikuttajana voitaneen pitää Euroopan komissiota, joka vuonna 2011 määritteli terveyden edistämisen yhdeksi romanipolitiikkansa neljästä painopisteestä asumisen, koulutuksen ja työllisyyden ohella.³⁴

Finna-tietokantaan tallennettujen opinnäytteiden aiheet näyttävät nousseen joko järjestöjen ehdottamista tarpeista tai henkilöiden omasta kiinnostuksesta. Lukumääräisesti näkyy tietty sukupuolipainottuneisuus, osittain mahdollisesti kansainvälisten sopimusten vaikutuksesta. Sekä akateemisissa että Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) rahoittamissa tutkimuksissa romaninaiset ja -tytöt ovat kohderyhmänä selvästi useammin kuin romanimiehet ja -pojat tai muu-sukupuolisuus.

Yhteenvedon voidaan todeta, että Suomessa on sekä romanitutkimusta että tutkimuskiinnostusta, mutta se on hajanaista ja vaikuttaa siksi laajemmassa mittakaavassa myös tavoitteettomalta. Toisaalta romanien sosiaalihuoltoa tarkastelevien opinnäytteiden määrä kuulostaa suhteellisen suurelta huomioiden sosiaalialan tutkimuksen asemasta käyty julkinen keskustelu. Sote-uudistuksen eri vaiheissa on oltu huolestuneita siitä, että sosiaaliala jää jatkuvasti toissijaiseksi terveydenhuollon saadessa huomattavasti enemmän näkyvyyttä.

Tiedollista vinoumaa seuraa myös siitä, että suomalainen perus- ja ihmisoi-keustutkimus on PIO-selvityksen mukaan ilmeisen oikeustiedepainotteista. Eri tieteenalojen pirstaloitunutta tutkimustietoa kokoavalle, romaniväestön erityiskysymyksiin ratkaisukeskeisesti profiloituvalla tutkivalle kehittämis-toiminnalle näyttäisi siten olevan tilausta. Ensi vaiheessa tulisi perustaa romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiseksi avoin T&K -tietopankki aihealuetta käsittelevistä julkaisuista teemoittain. Yhteistyössä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja romanijärjestöjen kanssa tulisi selvittää, kuinka alan tutkimusta, opinnäytteiden aiheiden valintaa ja opinnäytteiden ohjausta voitaisiin kehittää keskitetysti.

Ongelmalliseksi sote-uudistuksella tavoitellussa tietoperusteisessa päätöksenteossa saattaa muodostua romaniasioihin kohdistuva tiedonintressi, kun tietoja yhdyntäviin rekistereihin ja tilastoihin ei koota etnisyyden perusteella. Tällöin on erityisesti kiinnitettävä huomio kaiken romaneja koskevan tiedon käytön eettiseen hyväksyttävyyteen. Suositeltavaa on, että tiedeyhteisöissä ja alueilla toimivat eettiset toimikunnat informoivat valtakunnallista romani-

³⁴ European Commission 2011. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020.

asiain neuvottelukuntaa kaikista käsittelynsä tulevista romaniaiheisista lausuntohakemuksista. Aloite informoinnin käynnistämiseksi kuuluu valtakunnalliselle romaniastian neuvottelukunnalle.

Jaksoon 2 pohjautuvat toimenpide-ehdotukset:

- Perustetaan romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisen edistämiseksi avoin tutkimuksen ja kehittämisen tietopankki, johon kootaan aihealuetta käsittelevät julkaisut teemoittain. Tietopankin kokoamisesta ja ylläpitämisestä vastaa ROMKE.
- Selvitetään yhteistyössä yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja romanijärjestöjen kanssa, kuinka alan tutkimusta, opinnäytteiden aiheiden valintaa ja opinnäytteiden ohjausta voitaisiin kehittää keskitetysti.
- Erikseen arvioidaan tarve perustaa valtakunnalliseen romaniasiain neuvottelukuntaan eettinen jaosto, jossa käsitellään romaneja etnisenä vähemmistönä koskevat tutkimuskysymykset. Arvioon suositellaan sisällytettäväksi Suomen muita vähemmistöryhmiä ja edustavien tahojen kuuleminen. Aloite eettisen jaoston tarveselvityksestä kuuluu valtakunnalliselle romaniasiain neuvottelukunnalle.
- Kiinnitetään asianosaisten tahojen huomiota kaiken romaneja koskevan tutkimuksen eettiseen ennakoarvioinnin tärkeyteen ja eettiseen hyväksyttävyyteen. Edellytetään tiedeyhteisön laajasti käsitettynä (yliopistot, tutkimuslaitokset, ammattikorkeakoulut ja rahoittajat) sitoutuvan järjestämään tutkimuksen ennakoarvointi tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimia eettisiä periaatteita soveltaen.
- Suositellaan, että maakunnat tietoperusteista päätöksentekoa varten romaneja koskevaa tietoa koostaessaan konsultoisivat alueilla toimivia eettisiä toimikuntia. Eettisiä toimikuntia suositellaan informoimaan valtakunnallista romaniasiain neuvottelukuntaa kaikista käsittelynsä tulevista romaniaiheisista lausuntopyynnöistä. Aloite informoinnin käynnistämiseksi kuuluu valtakunnalliselle romaniasiain neuvottelukunnalle.

3 OSAAMISKESKUKSEN TOIMINNAN PROFILOINTI

3.1 Tehtäväkokonaisuuksien alustava määrittely

Tätä selvitystyötä käynnistettäessä romaniasioiden sosiaali- ja terveysalan osaamiskeskuksen hahmoteltiin integroituvan osaksi uuden aluehallinnon tutkimus- kehittämis-, koulutus- ja innovaatiotoimintoja. Maalis-huhtikuussa 2018 toteutetussa webropol-kyselyssä vastaajia pyydettiin ennakoidaan, mikä olisi tulevan osaamiskeskuksen tärkein tehtävä vastaajan oman työn edistämisen näkökulmasta. Valmiita vaihtoehtoja tarjottiin seitsemän, minkä lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus itse määritellä tärkeinä pitämiään tehtäväkokonaisuuksia.

Tärkeimmäksi tehtäväksi nousivat tiedotus ja viestintä (23 %) sekä kehittämistyö (22 %). Lähes yhtä tärkeänä pidettiin uuden tiedon tuottamista (18 %). Muista vaihtoehtoista melko tärkeiksi arvioitiin koulutus (14 %), konsultointi (12 %) ja hanketuki (8 %). Merkityksettömimpänä pidettiin johdon tukitehtäviä (2 %). Yksittäisinä avoimina vastauksina esitettiin, että osaamiskeskuksen tulisi ennen kaikkea rakentaa yhteistyötä romanien ja pääväestön kesken, edistää romaniasioita yli sektorirajojen ja luoda alueellista kokonaiskuvaa. Vastaajista kaksi arvioi, ettei romaniasioihin sosiaali- ja terveydenhuollossa ole syytä panostaa erityistehtävänä.

Edelleen vastaajia pyydettiin täsmentämään valitsemiaan tehtäviä asettamalla niihin sisältyviä osatehtäviä tärkeysjärjestykseen. Valintatehtäviin valmiiksi muotoiltujen lisäksi vastaajalla oli mahdollisuus kuvailla itse tärkeäksi katsomiaan osatehtäviä. Seuraavassa esitettävä määrittely osaamiskeskuksen ydintehtäviksi perustuu kyselyssä saatuihin vastauksiin ja niitä täydentäviin haastatteluihin. Tehtäväalueet kuvataan tärkeysjärjestyksessä, vastauksissa keskeisimmäksi arvioitu tehtävä ensimmäisenä ja vähiten tärkeäksi arvioitu viimeisenä.

3.2 Tiedotus ja viestintä

Tiedotuksen ja viestinnän alueella vastaajille tarjottiin arvioitavaksi neljä osatehtävää. Osatehtävistä selvästi tärkeimpänä pidettiin *hyviksi todettujen toimintamallien levittämistä* (38 % vastauksista). Projektien ja hankkeiden tavoitteena yleensäkin voitaneen pitää, että niissä kehitetyt parhaat toimintatavat saataisiin laajemmin hyödynnetyiksi. Muina keskeisinä tiedotuksen ja viestinnän osatehtävinä pidettiin *ajankohtaisaiheita ja konlutustilaisuuksia kos-*

kevaa tiedottamista (29 %) sekä toimijoiden keskinäisen tiedon vaihdon edistämistä (28 %).

Haastatteluissa nousi esiin tarve luoda tutkijoille, kehittäjille ja romanitoimijoille yhteinen, säännöllisesti kokoontuva foorumi yhteisymmärryksen, keskinäisen luottamuksen ja vuoropuhelun edistämiseksi. Erityisesti terveystutkimukseen kerrottiin romaniväestön piirissä kohdistuvan historiallisena rasitteena pelkoja siitä, että valtaväestön toteuttamissa tutkimuksissa on kyse vain geneettisen rotututkimuksen modernisoiduista muunnelmista. Kriittisesti suhtauduttiin myös tutkimuksiin, joissa romaneja koetaan tarkasteltavan vain objekteina ja samalla loukataan heidän yksilöllistä ja yhteisöllistä itsemääräämisoikeuttaan. Viestinnässä olisi siksi tarvetta monen suuntaisen rakentavan dialogin edistämiseen. Neljäs kyselylomakkeessa tarjottu osatehtävä, *yhteisen viestintäsuunnitelman työstäminen* romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ydintoimijoille ei saanut lainkaan kannatusta.

Kyselyä täydentävissä haastatteluissa nousi toistuvasti esiin selkokieli erityisenä tiedotuksen ja viestinnän osaamisalueena. Perusteluina esitettiin, että ikäryhmästä riippumatta syrjäytyneillä tai syrjäytymisvarassa olevilla romaneilla on vaikeuksia erityisesti viranomaiskielen lukemisessa ja ymmärtämisessä. Selittäväksi tekijäksi esitettiin muun muassa sitä, että romanikieli on perinteisesti siirtynyt sukupolvelta toiselle vain puhutussa muodossa. Samoin suomen kieli romanien äidinkielenä on melko myöhäistä perua ja monella sen hallinta on jäänyt heikoksi koulunkäynnin keskeytymisen vuoksi. Kirjoitetun kielen ymmärtämisen vaikeuksien arvioitiin nakertaneen monen romanin itsetuntoa ja myötävaikuttaneen heidän haluttomuuteensa antautua vuorovaikutukseen viranomaisten kanssa.

Selkokielen tarve on hyvin tiedostettu viestinnän ammattilaisten keskuudessa. Muun muassa KEELA on jo vuosia panostanut selkoesitteiden kehittämiseen yhteistyössä selkokeskuksen asiantuntijoiden kanssa. Selkoesitteitä on laadittu muun muassa lapsiperheiden etuuksista, asumisen tuista, sairauteen liittyvistä korvauksista ja päivärahasta, kuntoutuksesta ja vammaisetuksista, opiskelijan ja työttömän tuista ja asevelvollisen avustuksista, eläketurvasta ja hoitotuesta. Tässä selvityksessä kuullut henkilöt korostivat kuitenkin, että romaniasiakkaille tulisi turvata asioiden nykyistä selkeämpi esittäminen myös kasvokkain ja puhelimitse tapahtuvissa palvelutilanteissa. Myös suunnitteilla olevan osaamiskeskuksen toivottiin viestinnässään panostavan selkosuomeen ja selkokielisiin materiaaleihin.

3.3 Kehittämissyö

Kehittämissyön osatehtävistä tärkeimpänä kyselyyn vastaajat pitivät *tarvelähtöisten ja kulttuurisensitiivisten palvelujen kehittämistä* (29 %). Samanaikaisesti vastauksia täydennettiin painottamalla, että romaneja tulee myös tukea ja ohjata käyttämään kaikille yhteisiä palveluja ja välttämään perusteetonta erityiskohdellun vaatimista. Toiseksi tärkeäksi osatehtäväksi arvioitiin *kokemusasiantuntijuutta hyödyntävien palvelumallien kehittämissyö* (23 %). Romanitaustaisten asiakkaiden tarpeiden tunnistamisen ja huomioimisen välttämättömänä edellytyksenä pidettiin sitä, että palveluja kehitetään sosiaali- ja terveystalon ammattilaisten ja romanien yhteistyönä. Kolmanneksi tärkeäksi kehittämistehtäväksi nousi *osaamisen alueellisen tasalaatuisuuden edistäminen* (20 %). Haastattelussa tämän osatehtävän kannalta keskeisiksi nousivat kysymykset valtakunnallisen tason ohjausjärjestelmästä ja yhteisistä laatuksiteereistä.

3.3.1 Tarvelähtöisyys, kulttuurisensitiivisyys ja kokemusasiantuntijuus

Osatehtävistä kaksi ensimmäistä kuuluvat saumattomasti yhteen, sikäli että palvelujen käyttäjien tarpeet tunnistaa parhaiten henkilö, jolla on omakohtainen kokemus kyseiseen asiakasryhmään kuulumisesta. Yhteistä kehittämisyötä vaatii se, että kokemusasiantuntijuus saadaan juurrutettua palvelujärjestelmään.

Kokemusasiantuntijatoiminnan leviämistä, jalkautumista ja juurtumista sosiaali- ja terveystalon palvelujen kehittämiseen ja toteuttamiseen on edistynyt erityisesti vuonna 2012 perustettu valtakunnallinen yhdistys Koulutetut kokemusasiantuntijat ry (KoKoA). Yhdistyksen määritelmän mukaan: ”kokemusasiantuntija on kokemusasiantuntijakoulutuksen käynyt henkilö, jolla on omakohtaista kokemusta mielenterveys- ja/tai päihdeongelmista, somaattisista sairauksista tai muista elämän pulmista joko sairastavana, kokeneena, toipuneena, kuntoutuvana, palveluita käyttäneenä tai läheisenä/omaisena. Hänellä on kokemustietoa sairaudesta, sairastamisesta, hoidossa ja kuntoutuksessa olemisesta. Kokemusasiantuntija tietää, mikä häntä on auttanut, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet hänen tai läheisensä toipumiseen. Hänellä on halu kehittää palveluita ja auttaa muita omalla kokemuksellaan.”³⁵

³⁵ Kokemusasiantuntijakoulutuksen suositukset ja palkkiosuositukset, s. 5.
www.kokemusasiantuntijat.fi/wp-content/uploads/2018/01/KoKoA-Koulutetut-Kokemusasiantuntijat-ry-koulutussuositukset-PDF.pdf

KoKoA ry on laatinut eri toimialoille soveltuvat kokemusasiantuntijakoulutuksen suositukset. Näihin sisältyvät mm. suositukset koulutuksen minimikestosta, resursoinnista, sisällöistä moduuleittain ja koulutuksen suorittaneille maksettavista palkkioista. Romaniasioiden kehittämisen näkökulmasta huomiota voidaan kiinnittää suositukseen koulutusryhmän rakenteesta. Mukaan kokemusasiantuntijakoulutettavien ryhmään ehdotetaan otettavaksi erilaisia kokemustaustoja omaavia henkilöitä, koska taustojen moninaisuuden katsotaan laajentavan ymmärrystä ja mahdollistavan syvemmän oppimisen.

Kokemusasiantuntijuuden edistäminen on saanut laajasti kannatusta ja mm. TEKES on tukenut hankkeita, joissa sitä pyritään juurruttamaan osaksi uudistuvia rakenteita. Haasteeksi erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon vaativassa toimintaympäristössä on havaittu laadukkaan kokemusasiantuntijakoulutuksen tarve. Tässä selvityksessä kuullut tahot ovat painottaneet sitä, että romanius yksinään ei riitä asiantuntijuuden kriteeriksi. Hitaaksi, mutta parhaaksi väyläksi on katsottu romanitaustaisten henkilöiden kouluttautuminen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisiksi ja heidän moniosaamisensa hyödyntäminen sekä alan opiskelijoiden koulutuksessa että ammattilaisten täydennyskoulutuksessa.

Haastateltujen mukaan kokemusasiantuntijuuden vahvistamiselle voisi olla kysyntää lähinnä romanijärjestöissä ja seurakunnissa toimivien aktiivien piirissä. Rajoitteita asettaa kuitenkin se, että kyseisen koulutuksen järjestäminen valtakunnallisten suositusten mukaisesti vaatii melko paljon resursseja. Koulutuksen minimituntimääräksi suositellaan 50 tuntia ja minimikestoksi 4 kuukautta. Tehtävään tarvittaisiin vähintään kaksi kouluttajaa, joista ainakin toisella tulisi olla romanitausta ja molemmilla asiantuntemus niistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, joihin koulutus kohdennetaan. Lisäksi tarvitaan toimintaan ja harjoittelupaikkojen tarjoamiseen sitoutuvia sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyökumppaneita.

Kokemusasiantuntijuuden vahvistaminen on arvioitu tärkeäksi keinoksi asiakaslähtöisyyteen ja varhaiseen puuttumiseen tähtäävässä sosiaali- ja terveysalan integraatiossa. Koulutusta on tähän mennessä järjestetty mm. pitkäaikaistyöttömille, maahanmuuttajille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille, sekä muista vaikeista elämänvaiheista selvinneille henkilöille ja heidän omaisilleen. Romaneille kohdennettavan vertaiskoulutuksen kysyntä tulee tarvittaessa selvittää yhteistyössä romanijärjestöjen ja kokemusasiantuntijakoulutuksen vastuutahojen kanssa.

3.3.2 Osaamisen alueellinen tasalaatuisuus

Tätä selvitystyötä toteutetaan keskellä valtakunnallista uudistusta, jonka tavoitteisiin kuuluu palvelujen yhdenvertaisuuden parantaminen. Indikaattorityötä sen arvioimiseksi, saako sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakas palvelut sisällöltään, laadultaan ja vaikuttavuudeltaan yhtä tasokkaana asuinpaikasta riippumatta, tehdään monella eri taholla. Romaniasioiden näkökulmasta on syytä kiinnittää huomiota ainakin kolmeen eri indikaattorimittaristoon.

Osana sote- ja maakuntauudistusta valmistellaan valtakunnalliseksi mittaristoksi ns. KUVA-indikaattoreita, joilla pyritään arvioimaan väestön hyvinvointia ja palvelutarpeita sekä seuraamaan palvelujen kustannuksia ja vaikuttavuutta. Valtakunnallisten indikaattorien ja pilottidatojen tuottamisesta vastaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Toisaalla, valtioneuvoston selvitys- ja tutkimusohjelmaan kuuluneessa kansallisen ihmisoikeus- ja perusoikeusindikaattorien kehittämishankkeessa on kehitelty oikeusperusteista indikaattorikehikkoa. Hankkeessa on pilotoitu ihmisoikeusindikaattoreita terveysalalle ja vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumiseen.³⁶ Kolmas erityisesti romanien tilannetta koskeva indikaattorikehikko on Euroopan Unionin perusoikeusviraston (FRA) käyttämä seurantamekanismi, jolla pyritään määrääjain arvioimaan jäsenvaltioiden romanipoliittisissa strategioissa asetettujen tavoitteiden täyttymistä.

Valtaväestön tilan arviointiin kehitetyt indikaattorit eivät välttämättä kuvaa romaniväestön tilaa. Toisaalta FRA:n indikaattoreilla romanien sosioekonomista tilannetta seurataan työllisyyden, koulutuksen, asumisen ja terveyden avainalueilla, mutta ei sosiaalipalveluissa. Yhdenvertaisuuden edistäminen sinänsä – ja myös niiden olosuhteiden muuttaminen, jotka estävät yhdenvertaisuuden toteutumista – on kaikkien viranomaisten tehtävä. Yhdenvertaisuuden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista päävastuun kantaa oikeusministeriö, jossa on valmisteltu tähän tarkoitukseen erilaisia työkaluja. Ministeriöstä on ohjeistettu myös säädösvaikutusten yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi. Näillä ei kuitenkaan saada selvitettyä romanien kokemia palvelutarpeita eikä tosiasiallisia hyvinvointivajeita.

Mittariston kehittäminen romaniväestön hyvinvoinnin arvioimiseen on vaikeaa myös siksi, että Suomessa ei tilasto- eikä muitakaan tietoja kerätä etnisiin perusteisiin. Samalla kun tiedolla johtamisen tärkeyttä korostetaan, tulee romaniväestöä koskevat tiedot hankkia erillisselvityksin ja laadullisen

³⁶ Rautiainen et.al. 2016.

tutkimuksen keinoin. Laadullisen tiedon pirtaleisuudesta oli puhe jo edellä tutkimuskatsauksen yhteydessä. THL:ssä parhaillaan käynnissä olevan romaniväestön hyvinvointi- ja terveystutkimuksen (ROOSA) odotetaan tuottavan tietoa, jonka avulla saadaan arvioitua nimenomaan romanien hyvinvointia, terveyttä ja elinoloja mittaavien indikaattorien tarve.

3.4 Tiedon tuottaminen

Tiedontuotannon osa-alueista kyselyyn vastaajat pitivät erityisen tärkeänä *olemassa olevan tutkimustiedon saattamista kentän käyttöön* (40%). Tähän liittyy myös käsillä olevan selvitystyön antaminen nimenomaan sosiaalialan osaamiskeskuksen tehtäväksi. Kun ensimmäiset sosiaalialan osaamiskeskukset käynnistettiin, niiden keskeiseksi tehtäväksi määriteltiin käytännön, tutkimuksen ja opetuksen toimijat kokoavan yhteistyöverkoston kokoaminen alueilleen. Käytäntöä palvelevaa tutkimustyötä tarvitaan sekä kentällä työskenteleviä ammattilaisia varten että luottamuksen rakentamiseksi romanitoimijoiden suuntaan. Tärkeänä pidettiin myös *romanibankkeisiin liittyvän seuranta- ja arviointitiedon tuottamista* (33%).

Edellä jo todettiin tarve hyviksi todettujen toimintamallien levittämiseksi. Vastaajat eivät eritelleet, mitä hyvillä toimintamalleilla tai käytännöillä tarkoitetaan tai kuinka käytäntö arvioidaan niin hyväksi, että sitä kannattaa levittää. Laadullisen arvioinnin tarve kuitenkin tunnistettiin sekä kyselyssä että haastatteluissa. Kolmantena tärkeänä tiedon tuottamiseen liittyvänä osatehtävänä pidettiin *tutkijoiden, hallinnon ja järjestöjen välisen vuoropuhelun edistämistä* (18%). Joistain asioista tietoa on kolmannella sektorilla paljon, mutta haasteena on saada tieto tavoittamaan päättäjät. Tätä raporttia varten tehdyissä haastatteluissa kävi myös ilmi, että olemassa olevan tiedon löytäminen ei tietokantojen kehittyneisyydestä huolimatta ole kaikille toimijoille helppoa. Tässäkin osaamiskeskuksella voi olla välittävä rooli osana kohdassa 3.1. kuvattua tiedottamis- ja viestintätehtävää.

3.5 Koulutus

Kyselyyn vastanneet nostivat koulutuksen romanasioihin erikoistuvan osaamiskeskuksen neljänneksi ydintehtäväksi. Erityisen tärkeäksi tehtäväksi arvioitiin kulttuurisensitiivisyyden koulutus hoitotyön ja sosiaalialan ammattilaisille (33 %). Tärkeänä pidettiin myös sosiaalisten perus- ja ihmisoikeuksien (PIO) koulutusta (29 %). Vastauksista ei käynyt ilmi, mille kohderyhmille PIO-koulutusta erityisesti toivottiin kohdennettavaksi. Osaajapoolin perustamista ja ylläpitoa kannatti 12 % vastaajista. Seuraavassa arvioidaan ensin näiden tehtävien tarvetta aiemmissa jaksoissa esitettyjen ja haastatte-

luissa esiin nousseiden seikkojen valossa. Tämän jälkeen hahmotellaan osaamiskeskuksen roolia koulutuskentän kokonaisuudessa.

3.5.1 Kulttuurinen kompetenssi ja ihmisoikeusosaaminen

Kuten edellä jaksossa 2 kerrottiin, on romaniväestön kulttuurisen ymmärryksen edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa tuotettu useampiakin julkaisuja. Romaniväestön tapakulttuurin on todettu poikkeavan valtaväestön käytännöistä erityisesti puhtauskäsitusten osalta. Palvelujen asiakaslähtöisyyden edistämiseksi toimiva kulttuurien välinen vuorovaikutus on välttämätön edellytys.

Monikulttuurisuuden laajemminkin tiedetään aiheuttavan haasteita sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön osaamiselle. Kulttuurisen kompetenssin opetuksen kehittäminen osana sosiaali- ja terveystieteiden perusopinnoita tai näiden alojen koulutusohjelmien valmius vastata moniarvoistumisen haasteisiin ei kuulu tämän selvityksen tehtäviin. Kyselyn vastaukset antavat kuitenkin tukea sille käsitykselle, että monikulttuurisuusopetuksen riittävyttä sosiaali- ja hoitoalojen koulutusohjelmissa arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota myös kansallisen romanivähemmistön kulttuurisiin erityispiirteisiin. Haastateltujen mukaan kouluttajina tulisi käyttää ensi sijassa romanitaustaisia asiantuntijoita, ja aineistoina tulisi hyödyntää jo kehitettyjä koulutuspaketteja. Romaneja koskevaa perustietämystä edistetään myös osana perus- ja ihmisoikeuskasvatusta. Koulutustarjontaa löytyy useilta eri tahoilta sekä lähiopeutuksena että verkkomateriaaleina. Huomioiden tämän selvitystyön lähtökohtaisen tavoitteen välttää päällekkäisyyksiä, keskitytään seuraavassa hahmottelemaan, missä koulutustehtävässä romaniasioiden osaamiskeskus voisi tuoda lisäarvoa nimenomaan sosiaali- ja terveystieteille.

3.5.2 Yhteisoppiminen sosiaali- ja terveystieteiden integraatiossa

Sosiaali- ja terveydenhuollon tehtävä- ja ammattirakenteita kehitetään parhaillaan vastaamaan paremmin ennakoitavissa oleviin haasteisiin. Romaniasioiden näkökulmasta haasteet ovat paljolti samat kuin muidenkin väestöryhmien palveluja kehitettäessä. Sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisten työtä pyritään suuntaamaan enenevässä määrin ennaltaehkäiseviin avopalveluihin ja kuntoutukseen. Asiakaslähtöistä ajattelua pyritään konkretisoimaan moniammatillisesti ja verkostoissa toteutettaviksi palveluprosesseiksi. Tietojärjestelmiä yhtenäistetään ja teknologia tulee väistämättä osaksi valtakunnallista sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestelmää.

Näiden haasteiden keskellä koulutusta romaniasiain osaamiskeskuksen mahdollisena erityistehävänä on syytä pohtia erityisesti yhden keskeisen tavoitteen, sosiaali- ja terveysalojen integroinnin kannalta. Integraation onnistumiseksi on todettu tarvittavan ennen kaikkea sektorirajat ylittävää yhteisöoppimista. Kehittämistyössä on painotettu kahden asian tärkeyttä: työelämäyhteistyötä ja alueellisten tarpeiden huomioimista. Alueille painottuvissa toiminnoissa romanit ei-alueellisena vähemmistönä jäävät kuitenkin katveeseen, jollei tähän väestöryhmään tietoisesti kiinnitetä huomiota. Erityisesti sosiaalisektorilla olisi syytä selvittää, millaista erikoisosaamista moniongelmaisten romaniasiakkaiden tueksi tarvitaan.

Romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskuksen rooli koulutuksessa voisi olla kahtalainen. Se voisi toimia ammatissa jo toimivien täydennyskoulutuksen itsenäisenä järjestäjänä tai eri työ- tai koulutusyksiköissä järjestettävän koulutuksen tukijana. Osaamiskeskus voisi myös relevanttia koulutustarjontaa koulutuskalenteriin kokoamalla tukea yksilöllisiä koulutussuunnitelmia.

Sosiaali- ja terveysalalle jo kouluttautuneiden romanitaustaisten ammattilaisten lisäkoulutuksen tukemisen tärkeyttä on syytä painottaa useastakin syystä. Työskentely osana sosiaali- ja terveysalan moniammatillista tiimiä on haaste sinänsä varsinkin silloin, kun tiimityöskentelyllä pyritään moniongelmaisten asiakkaiden auttamiseen. Esimerkiksi koottaessa mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden psyykkisten ja fyysisten sairauksien hoitoa kattavaksi hoitosuunnitelmaksi ja hoidoksi, on moniammatillisen tiimin huomioitava asiakkaan ohella myös hänen läheistensä tilanne. Moniongelmaisten romaniasiakkaiden kohdalla on väestöryhmän sosiaalisen yhteisöarakenteen tuntemus ensiarvoisen tärkeää.

Tämän selvityksen kirjoittamisajankohtana, keväällä 2018 voimassa on lainsäädäntö, jonka mukaan kuntatyönantajat ovat velvollisia systemaattisesti seuraamaan sosiaalihuollon henkilöstön koulutuksen toteutumista, koulutukseen osallistumista ja myös sisäistä henkilöstökoulutustaan.³⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut suositukset sosiaali- ja terveysalan täydennyskoulutuksen toteuttamiseksi.³⁸ Kun romanierityisessä osaamisessa kyse on sekä alueelliset että sektorirajat ylittävien urapolkujen edistämisestä, tarvitaan kansallisen toimijan arvio romanitaustaisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten täydennyskoulutustarpeista ja -halukkuudesta. Samalla tulee

³⁷ Ks. Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 luku 7, 61.2§ ja L 710/1982, luku 8, 53§.

³⁸ Ks. Terveidenhuollon täydennyskoulutussuositus (STM:n oppaita 2004:3) ja sosiaalihuollon täydennyskoulutussuositus (STM:n julkaisuja 2006:6).

arvioida työparityöskentelyn kehittämisen mahdollisuuksia erityisesti sosiaalipalveluissa, hyödyntäen työparityöskentelystä jo saatuja kokemuksia mm. sosiaali- ja terveystalouden integraatiossa ja perus- ja erityistason parityöskentelyssä. Lähtökohtaisena oletuksena on, että romanitaustaisten ammattilaisten täydennyskoulutusmahdollisuudet varmistamalla saadaan vahvistettua myös heikoimmassa asemassa olevien romanien tilannetta.

Tämän selvityksen yhteydessä toteutetuissa haastatteluissa on arvioitu tarvittavan yhdyspintaosaamista mm. koulukuraattorien, nuorisososiaalityöntekijöiden, kuntoutuksen ohjaajien ja opinto-ohjaajien kanssa. Haastatteluissa toistui näkemys, että Suomessa vuosia toteutetun romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinnon ei sinällään voida katsoa antavan kompetenssia sosiaalihuollon erikoistehtäviin.³⁹ Sen sijaan moniongelmaisten romaniasiakkaiden palvelutarpeisiin vastaamisessa tulisi hyödyntää sote-alalle jo koulutautuneiden kulttuurista osaamista turvaamalla heille tarkoituksenmukainen täydennyskoulutus ja toimenkuva. Kokemusasiantuntijuuden vahvistamista tarkasteltiin edellä jaksossa 3.3.1.

3.5.3 Positiivisen erityiskohtelun mahdollisuus

Suomen yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) mahdollistaa positiivisen erityiskohtelun. Lain 9 §:n mukaan ”sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää”. Positiivista erityiskohtelua on mahdollista hyödyntää myös romaniväestön tutkintotavoitteisessa koulutuksessa, samalla tavoin kuin ruotsinkielisille ja saamenkielisille on turvattu kiintiöt muutamilla keskeisiksi katsotuilla koulutusaloilla. Tätä selvitysraporttia varten toteutetuissa haastatteluissa kuitenkin painotettiin, että erityiskohtelua tärkeämpää on korkeatasoisen ammatillisuuden turvaaminen romaneille samoin kriteerein kuin muillekin alalla työskenteleville.

Ammattihenkilölain mukaisiin vaatimuksiin vastaavan osaamisen tason ja laadun varmistaminen on sosiaalialaa yleisesti koskeva haaste. Sosiaali- ja terveystaloudella ennakoitua pahenevaa työvoimapulaa. Tähän varautuen sosiaali- ja terveysministeriö on muun muassa lisännyt lähihoitajakoulutuksen aloituspaikkoja. Opetus- ja kulttuuriministeriö puolestaan edellyttää sosionomi (AMK) tutkintonimikkeeseen johtavaa koulutusta antavien ammattikorkeakoulujen kanssa solmimissaan sopimuksissa kaudelle 2017–2020 so-

³⁹ Kyseinen tutkinto poistuu tutkintorakenteesta 31.12.2018.

siaaialan koulutusta arvioitavan siten, että syntyy nykyistä vahvempia yksiköitä työelämän tarpeita vastaavasti.⁴⁰

Ennakoitu työvoimapula tuo mukanaan riskin, että sosiaali- ja hoitoalan tehtäviin joudutaan ottamaan liian vähäisen koulutuksen omaavaa henkilöstöä, mikä puolestaan heikentää työn laatua ja vaikuttavuutta yleensä. Aivan erityisesti riski kohdistuu väestöryhmiin, joiden syrjäytymisriski jo nyt on keskimääräistä suurempi. Tästä syystä myös romanitaustaisten opiskelijoiden hakeutumista alalle olisi saatava vahvistettua.

3.6 Konsultointi

Sosiaali- ja terveydenhuollon konsultointipalveluilla tarkoitetaan tässä ulkopuolisten alan ammattilaisten kanssa käytäviä keskusteluja ratkaisun löytämiseksi tai neuvon saamiseksi ongelmalliseksi koettuun kysymykseen. Kyseeseen vastanneet pitivät alla mainituista osatehtävistä kaikkea muuta tärkeämpänä romaniasioiden asiantuntemuksen kokoamista ja siihen mahdollisesti liittyvän etäkonsultointijärjestelmän kehittämistä. Yksittäisissä vastauksissa arvioitiin, että romanikulttuurissa toimisi parhaiten lähikonsultointi. Romanierityisille potilasasiamiehen palveluille ei katsottu olevan tarvetta.

3.6.1 Kulttuurisen kompetenssin tarve moniammatillisissa asiantuntijaryhmissä

Annetuista vaihtoehdoista tärkeimpänä pidettiin romanierityisen asiantuntemuksen huomioimista osana lakisääteisiä moniammatillisia asiantuntijapalveluja. Tämä tulee kyseeseen mm. lastensuojelulain (417/2007) 14 §:ssä säädettyssä velvoitteessa, jonka mukaan kunnan tai useamman kunnan yhdessä tulee asettaa moniammatillinen lastensuojelun asiantuntijaryhmä avustamaan sosiaalityöntekijää huostaanottoja ja sijaishuoltoa koskevien asioiden valmistelussa sekä muussa lastensuojelun toteuttamisessa.⁴¹

Tässä selvityksessä toteutetun kyselyn vastauksissa painotettiin sitä, että kulttuuristen erityispiirteiden tunnistaminen tulisi ottaa asiantuntemusta vaativana taitona huomioon siinä kuin muutkin moniammatilliseen asiantuntijaryhmään koottavat osaamisalueet. Dialogin ja luottamuksen edistämisessä kulttuurinen kompetenssi on ensiarvoisen tärkeää.

⁴⁰ Ks. OKM:n sopimukset seuraavien ammattikorkeakoulujen kanssa: Arcada, Diak, HAMK, JAMK, Karelia, Lahden AMK, Lapin AMK, Laurea, METROPOLIA, Oulun, Saimaa, Satakunnan, Savonia, SEAMK, Tampereen AMK, TURUN AMK, Vaasan AMK, NOVIA.

⁴¹ Vastaavasta moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä on säädetty oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 14 §:ssä

3.6.2 Sosiaaliasiamiestoiminta

Sosiaaliasiamiestoiminta on lakisääteinen palvelu, jonka maanlaajuinen saatavuus on varmistettu useilla alueilla sosiaalialan osaamiskeskusten kautta. Voimassaolevan lainsäädännön mukaan jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on neuvoa sosiaalihuollon asiakasalain piiriin kuuluvia, toimia heidän oikeuksiensa edistämiseksi ja toteuttamiseksi, sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa. Kyseiseen lainkohtaan sisältyy myös sosiaaliasiamiehen velvoite antaa toiminnastaan selvitys vuosittain kunnanhallitukselle. Kahdella tai useammalla kunnalla voi olla yhteinen sosiaaliasiamies.

Sosiaaliasiamiehen kelpoisuudesta on katsottu välttämättömäksi säätää lakitasolla.⁴² Tehtäviin ei liity varsinaisesti julkisen vallan käyttöä, mutta kylläkin puolueetonta asiantuntijatoimintaa julkisen vallan suuntaan. Sosiaaliasiamiehen tehtäviin kuuluu mm. avustaa asiakasta muistutuksen tekemisessä kohtelustaan sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai johtavalle viranhaltijalle. Yksilön oikeusturvan toteutumisen kannalta sosiaaliasiamiehen ammattitaidolla on oleellinen merkitys. Tähän selvitykseen kuultujen tahojen näkemykset sosiaaliasiamiestoiminnan mahdollisista kehittämistarpeista romaniasiakkaiden tarpeet paremmin huomioiviksi liittyivät lähinnä palvelun tasavertaisen saatavuuden turvaamiseen ja tiedottamiseen.

Koska asiakastietoja ei koota etnisin perustein, ei käytettävissä ole tilastollisia selvityksiä siitä, missä määrin romanit turvautuvat sosiaaliasiamiehen palveluihin. Yleistuntumana esitettiin, että romanien yhteydenotot olisivat melko vähäisiä ja koskeneet lähinnä toimeentulotukiasioita, vanhustenhuoltoa ja lastensuojelua. Vähäisten yhteydenottojen ei voida katsoa tarkoittavan sitä, ettei kuntien sosiaalihuollon ja romaniasiakkaiden suhteissa olisi ongelmia tai että romaneilla ei olisi tarvetta sosiaaliasiamiespalveluihin. Tärkeänä pidettiin sosiaaliasiamiehen palvelujen tasavertaisen saatavuuden varmistamista myös soteuudistuksessa. Haasteelliseksi koettiin, kuinka tieto tämän palvelumuodon olemassaolosta saavuttaisi erityisen haavoittuvassa asemassa olevat väestöryhmästä riippumatta.

3.7 Hanketuki

Yhdeksi tämän selvitystyön tehtävistä määriteltiin selvittää rakennetta, joka tukisi romaneja koskevan hanketoiminnan hakuprosessien, hankehallinnon osaamisen ja hankkeista saatavien tulosten hyödynnettävyyttä. Taustalla on

⁴² L 812/2000, 24 §, L 290/2016, 24a §

kerrottu vaikuttaneen Euroopan komission vuoden 2016 tiedonannossaan romanipoliittisen ohjelman kansallisesta toimeenpanosta antama huomautus, jonka mukaan Suomessa on toteutettu tuloksekkaita hankkeita, mutta niiden tuloksia ei ole pystytty laajentamaan ja vakinaistamaan pysyviksi käytännöiksi.⁴³ Ajatuksena oli myös, että hankesuunnittelua kehittämällä saataisiin romaniväestön sosiaali- ja terveystalvelujen tutkimus- ja kehittämistoinnassa hyödynnettyä hankeyksikkömallia, jossa ministeriö rahoittaisi peruspääoman hankehakemuksiin tarvittavien omarahoitusosuuksien turvaamiseksi. Tulevaisuudenkaavailuissa Euroopan unionin rakennerahastoja saataisiin hyödynnettyä aiempaa tehokkaammin kansallisissa romaneihin suunnatuissa toimenpiteissä, jos osaamiskeskuksessa erikoistuttaisiin hankkeosaamiseen.

Kyselyssä asiaa lähestyttiin kentän tarpeista käsin. Vastaajilta tiedusteltiin, tulisiko osaamiskeskuksen kyetä tarjoamaan heille asiantuntija-apua hankkeiden kokoamiseen tai rahoituksen hakemiseen. Edelleen kysyttiin, tarvitaanko osaamiskeskusta välittämään hankkeiden rahoittajille tietoa siitä, mihin erityiskysymyksiin rahoitusta tulisi suunnata. Yhtenä vastausvaihtoehtona kysyttiin, tarvitsevatko vastaajat ylipäättään rahoituslähteitä koskevaa informaatiota.

Vastaajista vain 8 % arvioi hanketuen tehtäväksi, joka tulisi määritellä osaksi romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskustoimintaa. Vastausprosentin alhaisuus on myönteinen asia sikäli, että kaikki kolme asiantuntijaorganisaatiota, joita seuraavassa jaksossa tarkastellaan toiminnan vaihtoehtoisina sijoituspaikkoina, saattaisivat olla jäävejä antamaan laajamittaista hanketukea. Kyseisten organisaatioiden oma talous pyörii enemmän tai vähemmän hankerahoituksen varassa. Ne voivat toki hankkeista kehittämissarpeita, laatia hankesuunnitelmia, hallinnoida hankkeita ja ylläpitää kehittäjäyhteisöjä myös yhteistyössä kumppaneiden kanssa. Tilanteissa, joissa tavoitellaan samoja tutkimus- ja kehittämisrahoituksia muiden toimijoiden kanssa, ei kuitenkaan voida välttyä kilpailuasetelmalta. Hanketukea koskevat asiantuntijapalvelut tulee olla saatavilla kilpailuasetelman ulkopuolella olevalta ja siten lähtökohtaisesti puolueettomalta taholta.

Hankehallinnon neuvonantamiseen erikoistuneet tahot ovat käytettävissä asiantuntijoina ja kouluttajana romaniasioiden kehittämishankkeissa tasavertaisesti muiden hankkeiden kanssa. Erityisesti voidaan mainita Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra, jonka toimikausi ulottuu vuoteen 2020. Sokra tukee Euroopan sosiaalirahaston hankkeita, jotka edis-

⁴³ http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma-report-2016_en.pdf s. 52-53.

tävät sosiaalista osallisuutta ja torjuvat köyhyyttä (toimintalinja 5).⁴⁴ Lisäksi alueilta löytyy järjestöjen hankehallinnollista osaamista vahvistavia toimijoita. Esimerkiksi Keski-Suomen järjestöjen verkostona toimiva Järjestöareena neuvoo alueen järjestöjä ja toimii myös vaikuttajana hyvinvointikysymyksissä.⁴⁵

Tätä selvitystä varten tiedusteltiin Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskukselta (STEA), onko se keskeisenä kansallisena rahoittajatahona tehnyt linjauksia vähemmistöryhmille positiivisten erityistoimenpiteiden tuesta. Avustusvalmistelijan mukaan teemat, joita vähemmistöryhmien tarpeet koskevat, ovat itsessään keskuksen linjausten ja vuosittaisen toimeenpanosuunnitelman pääsisältöjä. Maahanmuuttajataustaiset mainitaan STEA:n toimeenpanosuunnitelmassa erikseen yhdessä kohdin (työllistämisen edellytysten edistämiseen liittyen). Avustusvalmistelija piti tärkeänä mainita myös, että vähemmistöjen hakemuksissa tai niihin liittyvissä koulutuksissa nousee säännöllisesti esiin oman kielen ja kulttuurin tukeminen. Niitä STEA ei kuitenkaan avusta, ei myöskään julkisen sektorin vastuulle kuuluvia sisältöjä.

ROMKE:n rooli hanketoiminnan tukijana näyttäisi liittyvän lähinnä hyvien käytäntöjen kokoamiseen ja levittämiseen. Myös osajapoolin ylläpito mahdollistaisi sen, että nykyisistä hajanaisista hankkeista päästäisiin laajempiin ja joustaviin kokonaisuuksiin. Yhteisen edun mukaista olisi, että toimintaa saataisiin nivottua jatkumoksi ja kehittämistyön tuloksia kumuloitua. Samoin kehittämishankkeissa havaitut ongelmakohdat tulisi saada tutkijoiden tietoon ja ratkaisukeskeiseen työstöön sen sijaan, että vastoinkäymisistä vaiettaisiin ja samoja virheitä toistettaisiin eri tahoilla kerta toisen jälkeen.

3.8 Johdon tukitehtävät

Merkityksettömimpänä tehtävänä kyselyyn vastaajat pitivät johdon tukeen liittyviä tehtäviä (2 %). Kysymystä avattiin tarjoamalla vaihtoehtoina neljä osatehtävää, joiden lisäksi oli mahdollista vastata omin sanoin.

Annetuista vaihtoehdoista tärkeänä pidettiin vain romaniosaamisen tuotteistamista kansalliseen ja kansainväliseen käyttöön. Muina johdon tukitehtävinä vastaajille tarjottiin kolmea vaihtoehtoa: valinnanvapauden vaikutuksen seurantaan romanien palveluihin hakeutumiseen; kulttuurisensitiivisiin palveluihin erikoistuvan palveluntuottajan tarpeen arviointia; ja osallistumista

⁴⁴ <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/hankkeet-ja-hanketuki>

⁴⁵ <https://www.yhdistystori.fi/yhteistyota/keski-suomen-jarjestoareena/>

laatukriteerien tai indikaattorien määrittämiseen. Näitä tehtäviä arvioi tarpeellisiksi muutama yksittäinen vastaaja. Johdon tukeen liittyvään kysymykseen ei saatu myöskään vastaajien itsensä muotoilemia tehtäväkuvauksia. Tulos saattaa kertoa siitä, että vastaajat hahmottavat johdon tukitehtävät uudistuvissa aluehallintorakenteissa muiden toimijoiden, erityisesti alueellisten romaniasioiden neuvottelukuntien ja maakuntiin nimettävien romaniasioiden vastuuvirkamiesten tehtäväksi. Vireillä olevassa sote- ja maakunta-uudistuksessa painotetaan tiedolla johtamisen tärkeyttä. Päätäjät tarvitsevat tietoa eri väestöryhmien palvelutarpeista ja yhdenvertaisuudesta palvelujen saatavuudessa. Tietoa tarvitaan myös palvelujen kustannustehokkaasta järjestämisestä ja vaikuttavuudesta. Kun romaniasiat aluehallintouudistuksessa siirtyvät maakuntien vastuulle, tulee niitä koskevien ratkaisujen – kuten muidenkin maakunnan tehtävien – perustua tutkittuun tietoon ja kehittämistoimintaan. Kysymystä siitä, kuinka eri toimijat pystyvät tähän haasteeseen vastaamaan, tarkastellaan jaksossa 4.

3.9 Toiminnan sisällölliset aihekokonaisuudet

Tässä jaksossa kuvataan, mitkä sosiaali- ja terveysalan säädöksissä määritellyt aihekokonaisuudet näyttäisivät tarvitsevan erityisesti romaninäkökulman aktiivista huomioimista. Kansainvälisoikeudellisia velvoitteita käsitellään raportin jaksossa 5.

Lakisääteisten tehtävien tarkastelun lähtökohtana palvelee Suomen perustuslain (731/1999) 19 §, jonka mukaan:

- (1) Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon;
- (2) Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella;
- (3) Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu;
- (4) Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

Edellä mainitussa momentissa 3 edellytetyt lailla säädettävät palvelut on ensi sijassa turvattu yleislaeilla, joita ovat tämän raportin johdantojaksossa mainitut sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja terveydenhuoltolaki (1326/2010). Kyselyssä tiedusteltiin, millä näiden kahden lain sisältöalueilla ensisijaisesti tulisi lisätä kapasiteettia romaniasioiden järjestelmälliseen parantamiseen ja kehitystyöhön. Sosiaalihuoltolaissa määriteltyjä tehtäviä listattiin 30.⁴⁶ Terveydenhuoltolaissa määriteltyjä tehtäviä listattiin 16.⁴⁷ Lisäksi kyselyyn otettiin mukaan laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetaista eli vanhuspalvelulaki (980/2012), koska vanhuksista väestöryhmänä ei sisälly mainintaa em. yleislakeihin. Vastaavasti rajattiin kyselyn ulkopuolelle päihdehuoltolaki (1986/41), vammaispalvelulaki (380/1987), mielenterveyslaki (1116/1990), lastensuojelulaki (417/2007) ja nuorisolaki (1285/2016), koska kyseisten lakien kohderyhmät tulevat jo yleislakien tehtävälatauksissa mainituiksi. Ulkopuolelle rajattiin kaikki koulutus- ja kulttuurilainsäädäntö ja myös liikuntalaki (390/2015), vaikka siinä säädetyt väestön terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät tehtävät luonnollisesti muodostavat tärkeän rajapinnan käsillä olevaan selvitykseen.

Sosiaalihuoltolaissa mainituista lakisäateisistä tehtävistä tasavertaisesti tärkeimmiksi romanierityistä näkökulmaa vaativiksi tehtäviksi kyselyyn vastaajat arvioivat sosiaalityön, sosiaaliohjauksen, perhetyön ja päihdetyön (yhteensä 54 % annetuista vastauksista). Vastausprosentti oli nolla kahdeksalla sisältöalueella: laitospalvelut, liikkumista tukevat palvelut, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta, kehitysvammaisten erityishuolto, vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet, adoptioneuvonta, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat päätökset ja sovittelu, sekä isyyden selvittäminen ja vahvistaminen. Tämän perusteella ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöstä, että näihin sisältöalueisiin ei tarvitsisi kiinnittää huomiota romaniasioiden tutkimus- ja kehittämistyössä. Avoimissa

⁴⁶ sosiaalityö, sosiaaliohjaus, sosiaalinen kuntoutus, perhetyö, kotipalvelu, kotihoito, asumispaalvelut, laitospalvelut, liikkumista tukevat palvelut, päihdetyö, mielenterveystyö, kasvatus- ja perheneuvonta, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta, omaistaan ja läheistään hoitavan henkilön vapaat, sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen, kehitysvammaisten erityishuolto, vammaisuuden perusteella järjestettävät palvelut ja tukitoimet, toimeentulotuen antaminen, sosiaalisen luoton myöntäminen, kuntouttava työtoiminta, päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huolto, omaishoidon tuki, perhehoito, lasten ja nuorten huolto, lastensuojelu, adoptioneuvonta, perheasioiden sovittelu, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat päätökset ja sovittelu, isyyden selvittäminen ja vahvistaminen, opiskeluhuolto.

⁴⁷ terveyden edistäminen, terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen, terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, sairauksien, tapaturmien ja muiden terveysongelmien ehkäiseminen, mielenterveyden vahvistaminen. Perusterveydenhuollon tehtävinä: terveydentilan seuranta, terveysneuvonta, terveystarkastukset, suun terveydenhuolto, lääkinnällinen kuntoutus, työterveyshuolto, päivystys, avosairaanhoido, kotisairaanhoido, sairaalahoito. Erikoissairaanhoido (erittelemättä).

vastauksissa kiinnitettiin huomiota siihen, että väestöryhmän piirissä tabuiksi koettuja aiheita on vaikea ottaa puheeksi. Esimerkkinä mainittiin lähisuhteiden väkivalta. Erityisesti toivottiin kiinnitettävän huomiota myös lastensuojelun sijaishuollon romaninuoriin ja heidän palveluiden kehittämiseen (mm. jälkihuoltoon). Huomiota kiinnitettiin myös keski-ikäisten yksin asuvien romanien tilanteeseen, avaamalla toteamusta sen enempää.

Terveydenhuollon sisältöalueista tärkeimpinä romaniasioiden järjestelmällistä parantamista ja kehitystyötä vaativina mainittiin terveyden edistäminen, väestöryhmien välisten terveyserojen kaventaminen, terveyden taustatekijöihin vaikuttaminen, sekä terveyden, työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja parantaminen. Nämä neljä sisältöaluetta valitsi keskeisimmiksi yhteensä 67 % vastaajista. Terveydenhuoltolain määrittelemiä tehtäviä, joiden kohdalla vastausprosentiksi jäi nolla, olivat lääkinnällinen kuntoutus, työterveyshuolto ja sairaalahoito.

Vanhuspalvelulain sisältöalueilla kaikki vastaajat pitivät ensiarvoisen tärkeänä, että romanivanhusten palvelutarpeet selvitetään kulttuuriset erityispiirteet huomioiden. Toiseksi tärkeimpänä tehtävänä pidettiin sen turvaamista, että romanivanhusten pitkäaikainen hoito ja huolenpito yksityiskodissa mahdollistuisi. Avoimissa vastauksissa mainittiin lisäksi tarve vahvistaa romanivanhusten osallisuutta ja osallistumista, tukea heidän toimintakykynsä ylläpitämistä ja ehkäistä yksinäisyyttä ja turvattomuutta kehittämällä esim. ystävä-, kerho-, seniorikeskus- tms. sosiaalista toimintaa.

Sosiaalihuolto-, terveydenhuolto- ja vanhuspalvelulaeissa määriteltyjen sisältöalueiden lisäksi kyselyssä tiedusteltiin, millaisiin sosiaali- ja terveysalan integroituihin palvelukokonaisuuksiin romaniasioiden hoidossa tulisi erityisesti panostaa. Vastausten runsaasta kirjosta voidaan nostaa esiin seuraavat aihealueet:

- kotiin tehtävään työhön panostaminen ja siinä kulttuurisensitiivisyyden huomioiminen;
- lastensuojelu;
- mielenterveys- ja päihdetyö;
- moniammatillisiin polkuihin ja ohjauspalveluihin panostaminen nuorten auttamiseksi;
- yhdyspintaosaaminen, esim. koulukuraattorien ja nuorisososiaalityön asiantuntijuus käyttöön;
- oman hyvinvoinnin ylläpitäminen, ruokailu- ja liikuntatottumukset;

- varhainen puuttuminen perhetyössä;
- terveysmediaattorin palvelujen kehittäminen.

Terveysmediaattorin palvelujen tarvetta selitettiin seuraavasti: ”Romaniperheissä potilas tai palveluntarvitsija ei useimmiten itse hoida puhumista, koska sosiaalinen rakenne lähtee asianhoitajan rinnalla kulkemisesta, jonka tehtävän hoitaa yleensä sukulainen tai perheen ystävä/tunnettu henkilö, joka tunnetaan hyvänä puhujana ja/tai asiantuntijana”. Vastauksissa esitettiin myös selkeästi opetus- ja kulttuurisektorille kuuluvia tehtäväkokonaisuuksia, joiden käsittely on rajattu tämän selvitystyön ulkopuolelle.

3.10 Kokoava ehdotus osaamiskeskuksen profiiliksi

Edellä esitetyn perusteella romaniasioiden osaamiskeskustoiminnalle määritetty rooli yhtäältä vuorovaikutteisen viestinnän ylläpitäjänä ja edistäjänä, toisaalta tutkitun tiedon ja käytännön toiminnan yhdistäjänä. Vaikkakaan johdon tukea ei tähän selvitykseen sisältyneessä kyselyssä pidetty erityisen tärkeänä, on sekä viestinnässä että T&K-toiminnassa tosiasiallisesti kyse myös johdon tukemisesta, tiedolla johtamisen ja tutkimuksellisen kehittämisen edistämisestä.

Romaniasioiden osaamiskeskustoiminnan menestykselliseen kehittämiseen tarvitaan kaksi monialaosaa: selkoviesticija ja tutkijakehittäjä. Molempien kohdalla ovat tämän selvityksen haastateltavat korostaneet, että asiantuntijuus lunastetaan vain opintojen ja kokemuksen yhdistymisen kautta.

Viestintään tarvitaan osaaaja, joka hallitsee sekä romanikulttuurin sisäisen viestinnän että sote-aiheisen viestinnän, ja jolla lisäksi on selkokielen asiantuntemusta. Vuorovaikutusosaamista tarvitaan kaikkien prosessiin osallistuvien kesken: ei vain romanien ja ei-romanien vaan myös tutkijoiden, kehittäjien ja käytännön toimijoiden välille. Luottamuksen rakentaminen ja jatkuva uusintaminen on välttämätöntä, jotta käsittelyyn saadaan otettua vaikeita, moniperusteiseen syrjäytymiseen vaikuttavia asioita. Näihin ratkaisujen etsimisestä puolestaan nousee tutkimus- ja kehittämistoiminnan oikeutus.

Ammattitaitoisen vuorovaikutusviestinnän ohella toinen avaintehtävä on kehittämislähtöinen ja romanit osallistava tiedon tuottaminen. Tarvitaan kehittäjä-tutkija, joka tuottaa ehdotuksia siitä, mihin sote-integraatiossa sovellettaviin toimintamalleihin ja käytäntöihin romanitaustaisten sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden tukeminen olisi hyvä liittää. Erityisen tärkeää on tiiviin yhteistyön rakentaminen tutkimuksen, kehittämistoiminnan ja käy-

tännön välille. Kahteen em. avainprofiiliin keskittymällä voidaan kuitenkin edistää myös hyvän hallinnon periaatteiden toteutumista ja siten osaltaan sote-palvelujen tasalaatuisuutta eri puolilla maata.

Kysymys etnisten ryhmien huomioimisesta sote- ja aluehallintouudistuksessa koskee muitakin väestöryhmiä kuin romaneja. Suomen romaniväestö kansallisena vähemmistönä on kuitenkin erityisasemassa sikäli, että romani-asioiden hallintoa on jo kauan toteutettu romanien ja virkamiesten yhteistehtävänä. Vuosien yhteistyössä rakentunut keskinäinen luottamus on pääomaa, jota mahdollisesti voitaisiin hyödyntää mm. moniperusteisesti syrjäytyneiden henkilöiden tavoittamisessa.⁴⁸ Ennen kaikkea vuorovaikutteisella tutkimus- kehittämis- ja koulutustoiminnalla tulee kuitenkin turvata se, etteivät pienten, hajallaan eri puolilla maata asuvien vähemmistöjen sosiaali- ja terveyspalveluja mahdollisesti koskevat, perustellut erityistarpeet tallaudu suurempien asioiden jalkoihin, kun toimintaympäristö sote-integraation ja lainsäädäntöuudistusten myötä muuttuu.

Jaksoon 3 pohjautuvat toimenpide-ehdotukset:

- Luodaan ROMKE:n yhteyteen soteuudistuksen tutkijoille, kehittäjille ja romanitoimijoille yhteinen, sote- ja maakuntauudistuksen siirtymäkauden ajan säännöllisesti kokoontuva foorumi yhteisymmärryksen, vuoropuhelun ja selkokielisen viestinnän edistämiseksi.
- Liitetään romaniväestöä koskevan uuden tiedon tuottaminen sosiaalisen eriytymisen tutkimukseen ja kehittävään toimintaan lähellä kenttää. Vahvistetaan romanitoimijoiden ja sote-kehittäjien välistä luottamusta käynnistämällä ROMKE:n toiminta paikallistason romanityöryhmien ja hyvinvointisektorilla toimivien romanijärjestöjen tärkeiksi arvioimien kehittämistarpeiden kartoituksella.
- Panostetaan ROMKE:n tiedotuksessa ja viestinnässä määrätietoisesti selkosuomeen ja selkokielisiin materiaaleihin sekä edistetään jo laadittujen selkoesitteiden saatavuutta. Sisällytetään selkokielisyys yhdeksi arviointikohteeksi ROMKE:n toiminnan määräaika-arvioinnissa.

⁴⁸ Väestökirjanpidon ulkopuolelle jäävien tai jättäytyvien henkilöiden tavoittaminen on koettu haasteelliseksi useissa kansainvälisissä tutkimushankkeissa, https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/2015/ECECES41_EN.pdf,

ks. kohdat 268–269 ja erityisesti kohdat 692–712.

- Välitetään sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisille tietoa kulttuurisen kompetenssin koulutustarjonnasta ja verkkomateriaaleista.
- Lisätään romanitoimijoiden tietoisuutta hanketukea koskevista valtakunnallisista ja alueellisista neuvontapalveluista välittämällä tietoa mm. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA), Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeen (Sokra) sekä Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n tarjoamista palveluista.

4 OSAAMISKESKUKSEN SIJAINTI JA VERKOSTO

4.1 Osaamiskeskustoiminnan sijoittamisvaihtoehdot

Kun lähtökohtaisena tavoitteena tulee välttää päällekkäisyyksiä olemassa olevien toimintojen kanssa, keskitytään seuraavassa tarkastelemaan vaihtoehtoisina sijoituspaikkoina kolmea organisaatiota, joilla kaikilla on erilaisin painotuksin kokemusta sekä romaniasioiden tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoiminnasta että alueellisesta verkostoitumisesta.

Ensimmäisenä esiteltävä Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on selkeimmin vakiinnuttanut toimintansa kehittämisen, toisena esiteltävä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos tutkimuksen ja kolmantena esiteltävä Diakonia-ammattikorkeakoulu sosiaali- ja terveysalojen koulutuksen asiantuntijana. Toiminnoissa löytyy useita keskinäisiä yhdyspintoja. Kaikille kolmelle organisaatiolle toimitettiin kysymyslista, jonka avulla selvitettiin romaniasioihin kohdentuvaa toiminnan volyyymiä, keskeisiä yhteistyötahoja, näkemyksiä romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistarpeista sekä arvioita vastaajan omista vahvuuksista romaniasioita koskevan kansallisen erityistehtävän potentiaalisena vastuutahona.

4.1.1 Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Koske)

Säädöspohja

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminta perustuu lakiin (1230/2001) ja valtioneuvoston asetukseen (1411/2001) sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta. Koske muodostaa yhdessä kymmenen muun sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa koko maan kattavan alueellisen yhteistyörakenteen. Toimintaa säätelevän lain 2 §:n mukaan kunkin osaamiskeskuksen tehtävänä on omalla alueellaan turvata: 1) sosiaalialalla tarvittavan asiantun-

temuksen kehittyminen ja välittyminen; 2) peruspalvelujen kehittyminen sekä erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen; 3) sosiaalialan perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen ja käytännön työn monipuolinen yhteys; 4) sosiaalialan tutkimus-, kokeilu- ja kehittämistoiminnan toteutuminen; sekä 5) muiden toiminnan lakisääteistä tavoitetta palvelevien tehtävien toteutuminen. Lisäksi osaamiskeskusten tehtävänä on turvata valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityisosaamista vaativien erityispalvelujen ja asiantuntijapalvelujen kehittyminen ja välittyminen lain 5 §:ssä tarkoitetussa neuvottelukunnassa erikseen sovittavan työnjaon pohjalta. Vuonna 2012 lakia täydennettiin säätämällä sosiaalialan osaamiskeskusten tehtäväksi osallistua lasten päivähoidon ja varhaiskasvatuksen kehittämiseen silloin, kun toiminnassa on kyse lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämisestä tai palvelujen kehittämisestä.⁴⁹

Organisaatio

Vuoden 2001 osaamiskeskuslaissa ei säädetä tarkasti yksittäisten keskusten organisaatiomuodoista. Laki säädettiin tilanteeseen, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestäminen oli hajautunut pääasiallisesti kuntiin ja kuntayhtymiin. Lain esitöissä todettiin, että olisi tärkeä mahdollistaa erilaiset organisatoriset ratkaisut etenkin pienten ja keskisuurten kuntien tasapuolisten palvelujen kehittämisen turvaamiseksi.

Koskea ylläpitää Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ry. Yhdistyksellä on tätä kirjoitettaessa 47 jäsentä.⁵⁰ Kannatusyhdistyksen sääntöjen mukaan yhdistys toteuttaa:

- (1) sosiaalialan kokeilu-, tutkimus-, julkaisu-, tiedotus- ja kehittämistoimintaa;
- (2) sosiaalialan koulutusta;
- (3) sosiaalialan perus- ja erityisosaamiseen liittyvää konsultointi-, neuvonta-, ohjaus-, palvelu- yms. toimintaa;
- (4) kunnallisten organisaatioiden, tutkimuksen, koulutuksen sekä järjestöjen ja yritysten yhteistoimintaa ja uusien toiminta- ja yhteistyömuotojen kehittämistä ja koordinointia.

⁴⁹ 3 § 3 mom. ([28.12.2012/915](#))

⁵⁰ Kosken jäsenistä on kaupunkeja 5, kuntia 16, yhdistyksiä/järjestöjä 17, Jyväskylän koulutus-kuntayhtymään kuuluvia oppilaitoksia 3, sekä Jyväskylän yliopisto ja Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Tieto noudettu 4.6.2018 osoitteesta <http://koskeverkko.fi/luettelo-yhdistyksen-jasenista/>

Sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan ja sen sääntelyn tulevaisuus on ratkaistava käynnissä olevan sote- ja maakuntalakiuudistuksen yhteydessä. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön hallinnonalan laitosten tehtävien ja rakenteiden uudistustarpeita koskevassa selvityksessä vuodelta 2017 ehdotettiin perustettavaksi uusi maakuntien sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitos (Masote) ja sille siirrettäväksi sosiaalialan osaamiskeskusten lakisääteiset tehtävät. Perusteluna selvityksessä lausuttiin, että nykyiset yksitoista sosiaalialan osaamiskeskusta toimivat liian eristäytyneinä ja ovat pienen kokonsa vuoksi tehottomia.⁵¹ Näkemyksen tueksi ei kuitenkaan esitetty puolueetonta arviointitietoa. Sosiaalialan osaamiskeskusjohtajien kokemukset ovat toisenlaisia, kuten ilmenee heidän useissa eri yhteyksissä esittämistään kannanotoista sosiaalialan tutkimuksen ja kehittämisen puolesta.⁵²

Kosken näkemys alan kehittämistarpeista on alue- ja paikallistason yhteistyötä korostava. Samalla kun tutkimustuloksia on hyödynnettävä kansallisessa päätöksenteossa, on tutkimuksessa ja kehittämisessä säilytettävä yhteys käytännön tasoon. Kosken organisaatio on avoin alueelliselle yhteistyölle rakentuva verkosto, jonka hallinto on kevyt ja jonka toiminnan painopistettä on tietoisesti siirretty yliopistopainotteisuudesta kohti käytäntöä. Henkilöstö näkee työyhteisönsä ennen kaikkea sosiaalialan kehittäjäorganisaationa, jolla on osaamista mennä kentälle, yhteistyöhön kuntien ja järjestöjen kanssa.

Romaniasioiden osaaminen

Koskessa vuosina 2014–2017 toteutetut romaniasioiden kehittämishankkeet on toteutettu yhteistyössä Jyväskylän kaupungin ja alueen korkeakoulujen kanssa. Haastatteluaineistojen kerääjinä toimi romanitaustaisia projektityöntekijöitä. Rainer-hankkeessa (2015–2018) toteutettiin myös erillinen tutkimus paikallisesta toiminnasta romanien osallistamiseksi. Viimeisimmässä, vuonna 2017 laaditussa selvityksessä romanilasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittämistarpeista Koske pyrki osaltaan edistämään lapsen oikeuksien toteutumista ja perheiden monimuotoisuuden tunnistamista.⁵³

Koskessa ei ole suunnitteilla uusia yksinomaan romaneille kohdennettuja hankkeita. Johtoajatuksena sen sijaan on, että romaniasiat valtavirtaistettaisiin käynnissä ja valmisteilla oleviin kehittämishankkeisiin. Valtavirtaistamisella tarkoitetaan tässä romaninäkökulman sisällyttämistä hankkeiden eri

⁵¹ Soininvaara 2017, s. 19.

⁵² http://www.socca.fi/uutiset/lausunnot_ja_kannanotot/sote_jarjestamislaki_ja_sote_uudistus

⁵³ Kosken romaniaihteiset kehittämishankkeet on kuvattu edellä jaksossa 2.3.

vaiheisiin suunnittelusta täytäntöönpanoon, seurantaan ja arviointiin. Tavoitteena olisi havainnoida ja huomioida romaniasiakkaat yhdenvertaisesti kaikkien Kosken hallinnoimien hankkeiden ja tarjoamien palvelujen yhteydessä ja näin edistää määrätietoisesti eri väestöryhmiin kuuluvien asiakkaiden yhdenvertaisuutta.

Vakituiseen toimintaan sisältyviä palveluja, joihin romaniasiat valtavirtaistettaisiin ovat kiertävän lastensuojelun erityissosiaalityöntekijän palvelut ja edellä jaksossa 3.6. kuvatut sosiaaliasiamiehen palvelut.⁵⁴ Samoin romaniasiatuntemuksen tarve huomioitaisiin haastaviin lastensuojeluasioihin moniammatillista asiantuntijapalvelua tarjoavassa ns. master-palvelussa.⁵⁵ Master-ryhmään kootaan tapauskohtaisesti asiantuntijoita lastensuojelusta, terveydenhuollosta, psykologityöstä ja juridiikasta, sekä tarpeen mukaan esim. lapsi- ja nuorisopsykiatrian, aikuispsykiatrian, päihdetyön, kuntouttavan sosiaalityön tai aikuissosiaalityön, lähisuhdeväkivallan, vammaistyön tai sivistystoimen asiantuntijoita. Kuntien työntekijät voivat varata ajan toiminnan koordinaattorilta ja sopia, minkä alojen asiantuntijoita konsultaatioon pyydetään. Vaikka konsultoivalla asiantuntijaryhmällä ei ole päätösvaltaa eikä sen lausunto sido viranomaista, perusteltujen päätösehdotusten valmistelu on vaativa ja vastuullinen tehtävä. Toiminta perustuu luottamuksellisuuteen, dialogiseen keskustelukulttuuriin ja sekä asiakkaiden kuulemiseen että kaikkien osallisten asiantuntemuksen kunnioittamiseen.

Käynnissä olevia hankkeita, joihin voitaisiin liittää romanierityinen osio, ovat yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemusten vähentämiseen yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa tähtäävä Yhdessä ei olla yksin -hyvinvointiyhteistyöhanke (2017–2019) sekä valmisteilla oleva mielenterveystoipujien tueksi tarkoitettu Meijän Mieli -hanke (2019–2021). Uudella näkökulmaa sosiaalityöhön kehittävässä Pro Sos -hankkeessa (2016–2019) on käynnistetty maakunnallinen aikuissosiaalityön työryhmä. Työryhmä toimii jatkossa yhteisenä aikuissosiaalityön kysymyksiä käsittelevänä foorumina, johon romanioiden kysymyksiä voitaisiin luontevasti sisällyttää. Koske on vahvasti mukana valtakunnallisessa Kansa-Koulu II -hankkeessa, joka tukee määrämuotoisen kirjaamisen käyttöönottoa sote-organisaatiossa ja vahvistaa alueellisesti tarvittavaa tukea sosiaalihuollon Kanta-palveluihin liityttäessä. Lisäksi Koskessa on käynnistymässä yhteistyössä Jyväskylän ammattikorkeakoulun kanssa palveluohjauksen kehittämishanke PAKU (2018–2020), joka keskittyy uudistuvan sosiaali- ja tervey-

⁵⁴ Ks. näiden palvelujen kuvaukset edellä jaksossa 3.6.

⁵⁵ Lastensuojelulaki (417/2007) 14 §.

denhuollon oloissa erityisen paljon palveluja tarvitsevien henkilöiden monipuolisen palveluohjauksen turvaamiseen.

Sidosryhmät

Tärkeimpänä kansallisena yhteistyötahona romanasioissa Koske pitää sosiaali- ja terveysministeriön hyvinvointi- ja palveluosastoa (STM/HPO), koska päävastuu sosiaali- ja terveysalan yhdenvertaisuuden edistämisestä, hallinnollisten päällekkäisyyksien karsimisesta ja rahoitusratkaisuksista on ministeriössä. Toiminnallisesti tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat romanasioiden neuvottelukunnat, joiden sihteerintehtävistä vastaavat viisi viranhaltijaa kuuluvat kaikki myös tämän selvityshankkeen ohjausryhmään.

Paikallishallinnossa erityisen arvokas yhteistyötaho on Jyväskylän kaupunki, jonka sosiaalipalveluyksikkö on edistänyt romanasioita jo yllä mainittuja yhteishankkeita (2012–2018) edeltävinäkin vuosina. Aikuissosiaalityön ja kuntouttavien palvelujen palvelupäällikkö on väitöskirjatyössään (2009) tutkinut romaniyrittäjyyttä ja tuntee siten hyvin sosiaalityön ja työllisyyden välisiä yhdyspintoja. Tärkeinä yhteistyötahoina mainitaan myös Jyväskylän seudun romanityöryhmä, Kosken kanssa samassa kiinteistössä toimiva, romaninuorten parissa työskentelevä JyväRoma ry sekä Koskea ylläpitävän kannatusyhdistyksen jäsenjärjestöt, joista valtakunnallisia ovat mm. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Pesäpuu ry, Sininauhaliitto ja Youth Against Drugs ry.

Koske on koko toimintansa ajan edistänyt sote-integraatiota monin tavoin. Keskeisenä yhteistyökumppanina tässä on ollut Keski-Suomen sairaanhoitopiirin perusterveydenhuollon yksikkö, jonka kanssa on toteutettu yhteisiä hankkeita, koulutuspäiviä ja seminaareja. Hankkeidensa ja palveluidensa kautta Koske toimii myös suoraan maakunnan perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon ammattilaisten kanssa yhteistyössä. Koske on järjestänyt vuosia maakunnan sosiaali- ja terveysjohdon säännöllisiä työkokouksia ja organisoinut yhdessä Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kanssa maakunnallista sosiaali- ja terveydenhuollon koordinaatioryhmää, jossa on linjattu maakunnan sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistä. Kosken johtaja on toiminut maakunnallisen SOTE 2020-hankkeen hankepäällikkönä vuosina 2014–2016, jossa valmisteltiin maakunnan sote-uudistusta.

Koskella on jatkuva toiminnallinen yhteys sekä Jyväskylän yliopistoon (sosiaalityö, psykologia, yhteiskuntapolitiikka, erityispedagogiikka, terveystieteet) että Jyväskylän ammattikorkeakouluun (kuntoutus ja sosiaaliala tai hyvinvointiala). Kolmas tärkeä yhteistyötaho tutkimussektorilla on Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, jonka kanssa Koske on toteuttanut useita yhteistyö-

hankkeita. Esimerkkinä voidaan mainita rahapelihaittojen ehkäisyä ja hoitoa koskeva kehittämistyö, jonka keskeisiin tavoitteisiin kuuluu vahvistaa ongelmapelaamista työssään kohtaavan henkilöstön osaamista. Koske koordinoi tuotettujen koulutusten valtakunnallista järjestämistä THL:n toimeksiannosta. Lisäksi Koskessa nähdään kansainvälisen T&K-toiminnan mahdollisuuksia erityisesti pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa yhteistyössä Ruotsissa romanien osallisuutta edistämään nimettyjen pilottikuntien kanssa.

Ohjaus

Koske on matalan hallinnon ja optimaalisen byrokratian asiantuntijaorganisaatio. Romaniasidoiden sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämistoiminta sijoitettaisiin keskuksen johtajan operatiiviseen ohjaukseen. Muuhun toimintaan valtavirtaistettuna romaniasiat tulisivat osaamiskeskuksen hallituksen strategiseen ohjaukseen. Erityistehtävää tukisi lisäksi valtakunnallinen ohjausryhmä, jossa olisivat edustettuina STM, THL, KELA, korkeakoulut ja keskeiset romanitoimijat.

Resurssit

Osaamiskeskustoimintaa tuetaan valtionavustuksella, jonka yleisiä määräytymisperusteita ovat kunkin osaamiskeskuksen toimialueen asukasluku ja pinta-ala. Osaamiskeskukset rahoittavat toimintaansa myös myymällä asiantuntijapalveluita ja hankerahoituksella. Vuonna 2017 Kosken rahoitus muodostui seuraavasti: Budjetti n. 707 000 €, josta STM:n perusavustus 20,5 %, palvelutoiminta 32 %, hanketoiminta 42 % ja koulutus, konsultointi, muut tuotot 5,5 %. Mikäli romaniväestön palvelutarpeiden huomioiminen uskotaisiin Kosken vastuulle, olisi kyseessä samanlainen erityisen valtionavustuksen turvin hoidettava tehtävä, kuin ovat Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen (Poske) hoitama saamenkielisen väestön palvelutarpeiden huomioon ottaminen sekä Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskuksen (SONet Botnia) hoitama pohjoismaisten yhteistyöverkostojen kehittäminen.

Henkilöresursseina Koske tarvitsisi kokoaikaiset tutkijakehittäjän ja suunnittelijan, joista molemmilla tulisi olla ylempi korkeakoulututkinto ja ainakin toisella romanitausta. Lisäksi toivottavaa olisi, että mukaan kehittämistyöhön saataisiin romanitaustainen viestinnän ammattilainen tai viestinnän opiskelija, joka voisi hyväksi lukea käytännön jakson opinnoissaan. Kun otetaan huomioon viestinnän elintärkeä merkitys verkosto-organisaatiolle, Kosken viestintä hoidetaan nykyisellään erittäin tehokkaasti ja pienin resurssein.

Digitalisaation hyödyntäminen

Koskessa romanasiat liitettäisiin Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskitymässä kehitettyyn alustaan ja mahdollisuuksien mukaan myös valtakunnalliseen suomi.fi -verkkopalveluun, josta löytyvät kootusti kaikki julkisen hallinnon palvelut ja asiointikanavat. Tavoitteena olisi tukea romani-asiakkaita käyttämään kaikille tarjolla olevia julkisen hallinnon toimijoiden palveluja ja eri elämäntilanteisiin opastavia sisältöjä.

Koskella on käytössä videoneuvottelujärjestelmä ja kokoontumistiloja, mutta ei muita erityisiä oppimisympäristöjä eikä niiden ylläpitokuluja. Koske esittääkin, että se romanasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kysymyksissä nähtäisiin lähinnä uuden kehittäjänä, koulutuksen päävastuun säilyessä muilla ydintoimijoilla.

Haasteet ja vahvuudet

Keskeisenä haasteena Koskessa nähdään moniperusteisessa syrjäytymisvärväissä olevat romanit eri ikäryhmissä. Hyvät yhteydet alue- ja paikallistason toimijoihin sekä vankka sosiaali- ja terveysalan tuntemus, myös sen vaativammassa työmuodoissa, ovat vahvuuksia, joilla näihin haasteisiin vastattaisiin. Haasteena tiedostetaan myös kysymys siitä, kuinka alueellinen osaamiskeskus saa romanierityisen kehittämistehtävän tulokset valtakunnalliseksi. Sosiaalihuollon dokumentoinnin kehittämishankkeet (Kansa-koulu ja Kansa-koulu II) mainitaan esimerkillisinä osaamiskeskusten yhteishankkeina, joissa toiminta on saatu tehokkaasti ulottumaan koko maahan.

Kosken kaltaisessa, matalan kynnyksen monipuolisessa, vaativia asiakaspalveluja tuottavassa ja sosiaalihuollon asiakkaan asemaa seuraavassa sosiaalialan osaamiskeskuksessa on hyvä tuntuma romanasioihin ja kehittämistarpeisiin. Koskella ja sen taustayhteisöillä ja yhteistyökumppaneilla on hyvä maine romanien keskuudessa. Toiminnalla on jo kokemuksellista ja tutkimuksellista pohjaa.

4.1.2 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimialat ovat väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, sairauksien ja sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja sen palvelujen kehittäminen. Lakiin ja

asetukseen perustuva hallinnollinen malli arvioidaan toimivaksi, eikä laitoksen asemaan ole tiedossa muutoksia.⁵⁶

Romaniasioiden osaamiskeskuksen toimialan määrittelyn kannalta keskeiseksi lakisääteisiksi tehtävikseen THL arvioi tutkimus-, arviointi- ja kehittämis- ja ohjaustehtäviensä ohella tilastoviranomaisena toimimisen sekä tiedostojen ja rekisterien ylläpitämisen.⁵⁷

THL on määritellyt eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentämisen yhdeksi yhteiskunnallisista vaikuttavuustavoitteistaan. Osana sen toimeenpanoa toimii MONET-asiantuntijaryhmä, joka koordinoi laitoksen eri osastoilla tehtävää monikulttuurisuustyötä. Erillisessä toimintasuunnitelmassa määritellään laitoksen päämäärät ja tavoitteet monikulttuurisen väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi vuosina 2016–2019. Käsitteeseen monikulttuurinen väestö sisältyvät romanit sekä kansallisen vähemmistönä että ns. liikkuvana väestönä.⁵⁸

THL:lle on sen toimintaa säätelevän lain 3 §:ssä annettu mahdollisuus asettaa neuvottelukuntia laitoksen tehtävän ja sen toimialaan kuuluvan tieteellisen tutkimuksen sekä laitoksen ja sen sidosryhmien välisen yhteistyön edistämiseksi. Tutkimustoiminnastaan THL nostaa esiin perus- ja ihmisoikeuksia käsittelevään keskusteluun linkittyvät tutkimukset palvelujen eriarvoisesta jakautumasta ja maahanmuuttajien mahdollisuuksista käyttää terveystalvijoia. Laitoksen hallussa olevia väestökyselyissä ja seurantakyselyissä kerättyjä aineistoja voitaisiin potentiaalisesti hyödyntää perus- ja ihmisoikeustutkimuksessa.

Suoraan romaniväestöön kohdistuvana toimintana THL:ssä on toteutettu Romanipoliittisen ohjelman seurantaindikaattorit -hanke (2012) sekä Romanien hyvinvointi -esitutkimus (2013), molempien rahoittajana Sosiaali- ja terveystministeriö. Turvakotipalvelut kuntoon alueellisesti ja kattavasti -hanke / Romaninaiset turvakodissa (2014–2015) toteutettiin Valtion palvelut -osaston perustoimintana.

⁵⁶ Kuvauksen perustana kirjallinen lausunto 18.5.2018, johtava asiantuntija Eila Linnanmäki, Hyvinvointiosaston yhdenvertaisuus ja osallisuus -yksikkö.

⁵⁷ Laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta (668/2008), 2§

⁵⁸ Monikulttuurisuus on yhdenvertaisuutta THL:n toimintasuunnitelma monikulttuurisen väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi 2016–2019
https://www.thl.fi/documents/920447/970900/THL_Monikulttuurisuus_tosu_20162019.pdf/24e229e6-b43d-4ba7-b343-d29686295eff

Parhailaan THL:ssä on käynnissä Romanian hyvinvointitutkimus Roosa (2016–2018), joka on ESR-rahoitteen Nevo tiija -hankkeen osahanke.⁵⁹ Roosan henkilöstöstä viisi on romanitaustaisia aluekoordinaattoreita. Laikoksella ei ole suunnitteilla uusia romanasioihin keskittyviä hankkeita.

Ensisijaisina yhteistyötahoinaan THL mainitsee valtakunnallisen romanasiaian neuvottelukunnan, alueelliset romanasiaian neuvottelukunnat, kuntien paikalliset romanityöryhmät sekä järjestöistä Suomen Romaniyhdistyksen, Suomen Romanifoorumin ja Romano Mission. Yliopistoista ja tutkimuslaitoksista mainitaan Helsingin yliopisto ja Södertörnin yliopisto (Ruotsi). Koulutuksessa tärkeimmät yhteistyötahot ovat Seurakuntaopisto ja Diakonia-ammattikorkeakoulu, joista viimeksi mainittu todetaan tärkeäksi kumppaniksi myös kehittämistoiminnassa. Lisäksi yhteistyötahona mainitaan Euroopan perusoikeusvirasto FRA (Itävalta).

Romanasiaian osaamiskeskustoiminnan sijaintipaikaksi esitetään THL:ssä hyvinvointiosaston yhdenvertaisuus ja osallisuus -yksikön monikulttuurisuustiimiä. Toiminnan ohjauksesta vastaisi monikulttuurisuuden asiantuntijaryhmä MONETin romanikumppaniraati. Alustavana arviona henkilöstötarpeista esitetään erikoissuunnittelijan, romaniyhdyshenkilön ja osaikaisen viestintäsuunnittelijan toimet. Laitos hyödyntäisi digitalisaatiota: 1) panostamalla sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten verkkokoulutukseen kulttuurisensitiivisen osaamisen kehittämisessä ja romanasiaikkaiden kohtaamisessa, sekä 2) soveltamalla mobiTARMO -hankkeessa kehitettävää mobiilisovellusta romaniväestölle.⁶⁰

Keskeisinä kehittämistarpeina THL:ssä nähdään:

- romaniväestön yhdenvertaisuuden parantaminen ja syrjinnän ehkäisy sosiaali- ja terveyspalveluissa;
- sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaamisen kehittäminen romanikulttuurin huomioimiseen palveluissa, erityisesti neuvolatoiminnassa ja kouluterveydenhuollossa;
- yhdenvertaisen palveluihin pääsyn turvaaminen mm. matalan kynnyksen palveluilla;
- palvelujärjestelmän tuntemuksen kehittäminen romanien keskuudessa;

⁵⁹ ks. alla Jakso 4.1.3.

⁶⁰ <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kulttuurisensitiiviset-toimintakyvyn-arviointimenetelmat-mobiilissa-mobitarmo>

- romanien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittäminen palveluiden suunnittelussa ja arvioinnissa mm. kokemusasiantuntijuustoiminnan kautta;
- päihdekuntoutuksen kohdentaminen romaniasiakkaille;
- selvitystyö koskien romanivanhusten ja vammaisten romanien sijoittumista hoivakoteihin ja tuettuun palveluasumiseen.

Oman toimintansa vahvuudeksi THL arvioi laaja-alaisen tutkimus- ja kehittämisosaamisen ja tietopohjan vähemmistöjen hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä, sairauksien ja sosiaalisten ongelmien ehkäisemisessä sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisessä. Laitoksen kuvataan viime vuosi- na profiloituneen kieli- ja kulttuuriryhmien hyvinvoinnin ja terveyden asiantuntijalaitoksena vähemmistöihin suuntautuneiden väestötutkimusten sekä monikulttuurisuustöihin, MONET-asiantuntijaryhmän ja romanikumppaniraadin perustamisen myötä. THL:n Maahanmuuttajat ja monikulttuurisuus - verkkosivustolla on Romanit-osio.⁶¹

Sote-järjestämislakiluonnoksessa (HE 15/2017 vp) on määritelty THL:n tehtäväksi arvioida jatkossa maakuntien kyky järjestää palveluja laissa määritellyillä tavoilla. Yksi keskeinen arviointikohde olisi, vastaako palvelujen saatavuus maakunnissa väestön ja väestöryhmien tarpeisiin yhdenvertaisesti. Haasteelliseksi ennakoidussa yhdenvertaisuuden arviointitehtävässä THL tulisi vastauksensa mukaan hyödyntämään alueellisia romaniverkostoja.

Haasteellisena THL mainitsee myös käynnissä olevaan romanien hyvinvointitutkimukseen joidenkin romaniyhteisön jäsenten parissa kohdistuvan epäluulon. Kun kyseessä on ensimmäinen romaniväestön hyvinvointiin kohdistuva laaja väestötutkimus, nähdään Roosa-tutkimustuloksiin perustuva tietoperustainen kehittäminen laitoksessa myös mahdollisuutena. Romanityön puitteissa syntyneiden verkostojen ja niiden juurruttaminen osaksi laitoksen toimintaa todetaan rakentavan luottamusta ja luovan toimintaedellytyksiä. THL:n todetaan myös osallistuvan Romanipoliittisen ohjelmien (Rompo 1 & Rompo 2) toteutukseen ja arviointiin.

4.1.3 Diakonia-ammattikorkeakoulun (DIAK)

Alla esitetty kuvaus Diakin toiminnasta pohjautuu selvitystyötä varten toimitettuun kirjalliseen lausuntoon. Lausunnossa todetaan, että Diak on kiin-

⁶¹ <https://thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/kieli-ja-kulttuurivahemmistot-suomessa/romanit>

nostunut ottamaan vastuulle romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämistehtävän ja keskustelemaan asiasta tarkemmin päättävien tahojen kanssa.⁶²

Diakin toiminnan perustana on ammattikorkeakoululaki (932/2014), jonka 4 §:n mukaan ammattikorkeakoulujen tehtävänä on 1) antaa työelämän ja sen kehittämisen vaatimuksiin sekä tutkimukseen, taiteellisiin ja sivistyksellisiin lähtökohtiin perustuvaa korkeakouluopetusta ammatillisiin asiantuntijatehtäviin ja tukea opiskelijan ammatillista kasvua; 2) harjoittaa ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä edistävää ja alueen elinkeinorakennetta uudistavaa soveltavaa tutkimustoimintaa, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa sekä taiteellista toimintaa. Tehtäviään hoitaessaan ammattikorkeakoulun tulee edistää elinikäistä oppimista.

Hallinnollisesti Diak on jakautunut rehtoraattiin (rehtori, talous, HR, viestintä) ja kolmeen tulosalueeseen: koulutus, innovaatiotoiminta ja kampuspalvelut. Nykyinen hallinnollinen rakenne on ollut voimassa vuoden 2017 alusta lukien. Diak toimii tällä hetkellä viidellä eri kampuksella eri puolilla maata. Pääkampus on Helsingissä ja muut kampukset Oulussa, Pieksämäellä, Porissa ja Turussa. Diakin tulevaisuustyötä tehdään parhaillaan. Nykyinen hallintomalli on ollut toimiva.

Diak on vuosina 2015–2017 toteuttanut ESR-rahoitteen Opim portailla Pohjois-Pohjanmaalla -hankkeen yhteistyössä Oulun Diakoniaopiston ja Oulun seudun ammattiopiston kanssa. Hankkeen keskeisiin toimenpiteisiin on kuulunut romaninuorten ja heidän perheidensä ohjaus ja tuki koulutukseen liittyvissä asioissa. Parhaillaan Diakilla on käynnissä neljä suoraan romaniväestölle kohdennettua hanketta. 1) Nevo Tiija -hankkeen yleistavoitteena on romanien yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääminen; erityisesti romanien työ- ja toimintakyvyn ja työelämään osallistumismahdollisuuksien parantaminen. Hankehenkilöstönä Diakissa on kolme hanketyöntekijää, joista kaikki romanitaustaisia. Lisäksi muuta työpanosta yhteensä 6 kuukautta. Osatoteuttajia on kuusi, joilla yhteensä 16 hanketyöntekijää, joista yhdeksän romanitaustaisia. 2) Tšetanes naal -hankkeen tavoitteena on romanien koulutustason ja sen myötä työllistymismahdollisuuksien paraneminen. Hankehenkilöstöä Diakissa yksi kokoaikainen ja kolme osa-aikaista, kaikki kuuluvat pääväestöön. Hankkeessa on kahdeksan osatoteuttajaa, joiden neljästätoista hanketyöntekijästä yhdeksän on romanitaustaisia. Lisäksi Diak on osatoteuttajana 3) Opim portailla Satakunnassa -hankkeessa,

⁶² Diakin puolesta vararehtori Pirjo Hakala 18.5.2018.

ja 4) Opin portailta työelämään -hankkeessa, joiden toimien piirissä on maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden ohella ollut myös romanitaustaisia. Käynnissä olevissa hankkeissa osatoteuttajia on kaikkiaan 20.

Vuosille 2018–2020 Diakilla on lähtenyt rahoitushakemus yhteen ja valmis-teilla toiseen ESR-hankkeeseen. Lisäksi käynnisteillä on Euroopan Komis-sion rahoittama hanke romanien syrjäytymisen ehkäisyyn ja koulutuksen tukemiseen, johon Suomen ohella osallistuvat Romania ja Bulgaria.

Tärkeimmiksi sidosryhmiksi romaniasioissa Diak nimeää valtion keskushal-linnossa Romaniasiaian valtakunnallisen neuvottelukunnan ja Opetushalli-tuksen romaniväestön koulutustiimin. Aluehallinnossa tärkeimpiä yhteistyö-tahot ovat kaikki alueelliset romaniasiaian neuvottelukunnat ja Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Paikallishallinnon yhteistyötahoiksi nimetään kuusi kau-punkia, joiden kanssa Diakilla on hankeyhteistyötä (Helsinki, Vantaa, Tam-pere, Kuopio, Salo, Oulu). Järjestökentän tärkeimpinä yhteistyötahoina mainitaan nimeltä kymmenen romanityötä tekevää järjestöä ja niiden ohessa yksittäiset romaniyhdistykset eri paikkakunnilla.

Yliopistoista ja tutkimuslaitoksista Diakin tärkeimmät yhteistyötahot roma-niasioissa ovat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) yhdenvertaisuus ja osallisuus -yksikkö sekä Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan romanikielen, -kulttuurin ja -historia yksikkö. Koulutuksen tärkeimpinä yh-teistyötahoina mainitaan kaksitoista organisaatiota ja lisäksi muina tärkeinä yhteistyötahoina mm. Taiteen edistämiskeskus, Pop ja Jazz Konservatorio, Uudenmaan opinto-ohjaajat ry, Rikosseuraamuslaitos sekä valtakunnalliset Zoomi- ja Sokra-koordinaatiohankkeet.

Romaniasioden sosiaali- ja terveysalan kansallinen kehittämistoiminta sijoit-tettaisiin Diakissa innovaatiotoiminnan tulosalueelle, jolla parhaillaan työskentelee 61 työntekijää. Tulosalue on jakaantunut kolmeen tiimiin: Liike-toiminta, Hanketoiminta sekä Pedagogiikka ja kehittäminen. Romaniasiaian osaamiskeskus voitaisiin sijoittaa tulosalueelle itsenäiseksi yksiköksi tiimien rinnalle ja sen työntekijät toimisivat suoraan kehitysjohtajan alaisina. Toi-minnan operationaalisesta ohjauksesta vastaisi kehitysjohtaja ja strategisesta ohjauksesta Diakin johtoryhmä sekä hallitus toimivaltansa puitteissa.

Romaniasioita koskevan kansallisen erityistehtävän hoitoon Diak arvioi tar-vittavan kaksi kokoaikaista työntekijää, joista toisella olisi koordinoitivas-tuu romaniasioden valtakunnallisesta tutkimus- ja kehittämistoiminnasta ja toisella koulutus- ja työllisyystoiminnan koordinoinnista ja kehittämisestä. Molemmilla tulisi olla ylempi korkeakoulututkinto ja mielellään romanitau-s-ta. Romaniasioden tiedotuksen koulutuksen, vuorovaikutuksen ja konsul-

toinnin tarpeisiin rakennettaisiin oma digitaalinen alusta. Toiminnan vaikuttavuuden arviointiin Diak tuottaisi dataa ja rakentaisi mittaristoja mm. romanien työllistymisestä ja koulutukseen hakeutumisesta.

Diak katsoo, että keskeisimpiä romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistarpeita ovat:

- olemassa olevien palvelujen saatavuus ja käyttö;
- palvelujen ulkopuolella olevien saavuttaminen, palvelujen alikäyttö;
- kulttuurisensitiivisen osaamisen kehittäminen romaniasiakkaiden kohtaamisessa; (täydennyskoulutus ja perustutkinnoissa olevien koulutussisällöt);
- romanitaustaisten työntekijöiden puute sote-palveluissa;
- palveluiden kehittäminen intersubjektiivisesti yhteistyössä romaneiden, toimijoiden ja asiantuntijoiden kanssa;
- romanien kouluttautumisen ja työllistymisen tukeminen.

Esitettyjen kehittämistarpeiden näkökulmasta Diak arvioi toimintansa vahvuuksiksi: 1) Asemansa valtakunnallisena organisaationa; 2) Olemassa olevat kontaktit kaikilla tasoilla eri puolilla maata; 3) Laajat verkostot romanikentän, viranomaistahojen ja koulutuskentän avaintoimijoihin; 4) Monipuolinen erityisasiantuntijuus sote-palveluista, uskonnollisesta toiminnasta sekä koulutus- ja työllisyysasioista; 5) Kokemus laajojen hankkeiden suunnittelusta, toteutuksesta ja hallinnoinnista; 6) Monipuolinen kokemus koulutus-toiminnasta; 7) Erinomainen asiantuntijuus romanikulttuurista, kentän erityishaasteista ja käyttämättömistä mahdollisuuksista; 8) Hankkeiden myötä vahvistunut romaniväestön luottamus niin kentällä kuin toimijoiden kesken; sekä 9) Toimiva digitaalinen ja muu infrastruktuuri (mm. oppimisalustat, videovälitteiset neuvottelu- ja opetusvälineet sekä modernit tilat eri puolilla maata).

4.2 Verkoston hahmottaminen

4.2.1 Vaihtoehtoisten sijaintipaikkojen vahvuudet

Kaikilla kolmella vertailuun otetulla taholla on vahvuutensa romaniväestön sosiaali- ja terveydenhuollon erityistehtävän hoitamiseen. Tämän selvityksen tehtävänä ei ole esittää muutoksia organisaatioiden asemaan eikä niiden väliseen tehtävänjakoon. Sen sijaan alla esitetään kokoavia arvioita siitä, kuin-

ka eri tahojen rooleja voitaisiin aktiivisesti vahvistaa järkevällä työnjaolla ja tavoitteellisella yhteistyöllä.

Kaikkien kolmen organisaation yhteinen piirre on, että ne toimivat proaktiivisesti sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden ja ammattilaisten puolesta ja kanssa. Sote-uudistuksessa yleensäkin pidetään kannatettavana panostamista ennaltaehkäisevään työhön varsinkin silloin, kun vaihtoehtona on asioiden ratkominen jälkikäteen kalliiden juridisten tai kvasijuridisten prosessien kautta.

Vertailussa Kosken keskeiseksi vahvuudeksi nousi visio, jossa romaniasioiden T&K-toiminnot sijoittuisivat sekä fyysisesti että toiminnallisesti Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymään. Ihmislähtöisen hyvinvoinnin osaamiskeskittymässä sairauksien hoidon rinnalle tuodaan vahvasti kokonaisvaltainen, hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn edistäminen. Keski-Suomi hakee parhaillaan kansallista roolia hyvinvoinnin kehittäjäkumppanina. Se nähdään sopivaksi pilottimaakunnaksi sekä väestöpohjansa että monipuolisen sosiaali-, terveys-, liikunta-, urheilu- ja hyvinvointialojen T&K-verkostonsa ansiosta. Noin viiden prosentin osuudella suomalaisesta väestöstä ja heterogeenisella kunta- ja palvelurakenteella Keski-Suomien todetaan olevan kuin Suomi pienoiskoossa. Romaniasioiden T&K-toiminnan kytkeminen pilottiympäristöön vastaisi hyvin tämän selvitystyön käynnistämiseen hankintasopimuksen määritelmää, jonka mukaan toiminnalle tulee hahmottaa rooli uudessa sote- ja maakuntarakenteessa.

Kosken puolesta romaniväestön sote-kysymysten T&K-vastuutahona puhuu myös se, että toimintoja ei siiloutettaisi romaniväestölle erityisesti kohdennetuiksi, vaan valtavirtaistettaisiin kaikkien väestöryhmien palveluja yhtäläisesti edistävään hyvinvoinnin osaamiskeskittymään. Koskeen sijoitettuna ROMKE voisi palvella erityisen haavoittuvassa asemassa olevia romaniasiakkaita sosiaalihuollon oikeusturvakeinojen käytössä tiedottamalla kohderyhmää kauttaan organisoidusta sosiaaliasiamestoinnasta. Moniammatillisiin master-asiiantuntijaryhmiin osaamisalueita koottaessa voitaisiin ottaa huomioon kulttuuristen erityispiirteiden tunnistaminen yhtenä asiiantuntemusta vaativana taitona. Samoin romaniasiat voitaisiin liittää osaksi sosiaalialan osaamiskeskusverkoston toteuttamaa, asiakaslähtöistä sosiaalityötä ja asiakastyön uusia menetelmiä kehittävää Pro Sos -hanketta. LAPE-muutosohjelmassa romanilapsia ja -nuoria koskevan selvityksen pohjalta toteutetut toimenpiteet ja hallituksen I&O-kärkihankkeen pohjalta ikääntyneelle romaniväestölle kohdennetut toimenpiteet voitaisiin selvittää osana T&K-toimintaa.

Kansallisessa hyvinvoinnin osaamiskeskityksessä ROMKE:lla voisi olla tärkeä suunnannäyttäjän rooli muihinkin vähemmistöryhmiin kuuluvien sote-asiakkaiden osallisuuden vahvistamisessa. Esimerkiksi panostaminen tiedotuksessa ja viestinnässä määrätietoisesti selkosuomeen ja selkokielisyyden sisällyttäminen yhdeksi arviointikohteeksi ROMKE:n toiminnan määräraikasarvioinnissa palvelisi kaikkia väestöryhmiä, joille viranomaiskieli on vaikea ymmärtää.

DIAK:in strategisia painoaloja ovat kestävä hyvinvointi ja terveys. Sosiaalialan TKI-toiminnan painopistealueiksi on määritelty osallisuuden edistäminen, palvelujärjestelmän kehittäminen sekä diakonia ja kasvatus. Tähän selvitykseen annetusta kirjallisesta arviosta käy ilmi myös DIAK:in vahvuus sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisille kohdennetun kulttuurisen kompetenssin kouluttajana. Selvää on, että DIAK:in ensisijainen vahvuus on koulutustehtävissä. Suositeltavaa onkin, että DIAK huomioidaan ydin-toimijana mahdollisesti esiin nousevissa romanitaustaisen sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatilliseen osaamiseen liittyvien kehittämistarpeiden arvioinnissa. Kun kilpailu pienenevistä nuorisoikäluokista tulevaisuudessa lisääntyy, on sosiaali- ja terveysalojen vetovoiman kasvattaminen myös romaninuorten keskuudessa tärkeää. DIAK:n tehtäviin luontevasti kuuluu edelleen kehittää sosiaalialan koulutuksen näkyvyyttä ja houkuttelevuutta romanitaustaisten henkilöiden saamiseksi hyvin työllistävälle alalle. Tärkeää olisi saada myös eri sukupuolet nykyistä tasapuolisemmin edustetuiksi sekä opiskelijoina että työntekijöinä. Romaniväestönkin parissa suuri osa syrjäytymisvaarassa olevista nuorista on miehiä. Heidän parissaan työkentelyyn miespuoliset ammattilaiset voisivat tuoda entistä paremmin toimivia lähestymistapoja ja menetelmiä.

THL:n rooli väestön hyvinvoinnin ja palvelutarpeiden arviointiin sekä palvelujen laadun, vaikuttavuuden, kustannusten ja tehokkuuden seuraamiseen käytettävien mittaristojen kehittämisessä on vaativa. Tätä selvitystä varten tehdyssä kyselyssä useat vastaajat näkivät THL:n tilastoviranomaisena, jonka puolueettomuuteen tiedostojen ja rekisterin ylläpitäjänä ei täysin luoteta. Toimintansa vahvuuksia ja haasteita kuvaavassa kirjallisessa vastauksessa THL oli täysin tietoinen vallitsevasta luottamuspulasta.

Luottamusta ehkä lisäisi tieto siitä, kuinka paljon THL jo on panostanut romanitaustaisten asiakkaiden huomioon ottamiseen sille erityistehtäväksi annetuissa kansallisissa, rajatuissa sote-palveluissa. Näitä ovat esimerkiksi vankiterveydenhuolto, turvakodit ja auttava puhelin lähisuhdeväkivallan uhreille. Samoin tieto siitä, millaisia tutkimuseettisiä periaatteita THL kaikessa toiminnassaan noudattaa, on saattanut jäädä epäselväksi. Tärkeää joka tapauksessa on varmistaa, että kaiken romaneja koskevan tutkimuksen eet-

tinen hyväksyttävyyys on kiistatonta, ja että toiminta nauttii myös romanivaikuttajien luottamusta.

ROOSA-hankkeen johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset ovat saatavilla vuoden 2018 loppupuolella.

Tällä hetkellä vallitseva luottamuspuola antaa kuitenkin syytä olettaa, että THL:n arviot mahdollisuuksista hyödyntää romaniyhdyshenkilöitä maakuntien toiminnan auditoinnissa ovat epärealistista, ja että THL:n olisi jatkossakin hankalaa järjestää romanien sote-asioihin liittyviä toiminnallisia kokeiluja maakunnissa.

Tässä selvityksessä tarkasteltujen tehtäväkokonaisuuksien osalta THL on ensisijainen asiantuntijataho sen arvioimiseksi, miten PIO-, FRA- ja KUVA-indikaattoreita voitaisiin kehittää yhteismitallisiksi romaniväestön palvelujen toimivuuden ja vaikuttavuuden mittaamisessa. Suositeltavaa on, että THL ja keskeiset romanivaikuttajat varmistavat yhteisymmärryksen tutkimuseettisistä näkökulmista kaikkea romaneja koskevaa tietoa koostettaessa.

4.2.2 Ydintoimijat

Ydinverkoston hahmottamisessa johtajatuksena on romaniasioiden T&K-toiminnan liittäminen osaksi KeHOa eli Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymää. KeHOn on määritelty pyrkivän ”kohti mallia, jonka keskiössä ihminen itse ja yhteisönsä jäsenenä rakentaa omaa ja läheistensä hyvinvointia ja toimintakykyä”.⁶³ Luontevaa tällöin on, että ydintoimijoiden verkosto hahmotetaan paikallis- ja aluetasolta lähtien, kansallisiin ja kansainvälisiin toimijoihin edeten.

Kunnassa hyvinvoinnin edistäminen kuuluu kaikille toimialoille. Romanien osallisuuden vahvistajana Jyväskylä on kansainvälisestikin palkittu paikallistason toimija. Kaupungilta itseltään löytyy useissa hankkeissa kertynyttä romaniasioiden erityisosaamista. Romanitaustainen henkilö toimii romaniväestön kannalta keskeisillä palvelualueilla kuten esiopetus, koulu, opiskelu, työllisyys, asuminen, sosiaalipalvelut, vanhustyö ja yhteiskuntaan integroituminen. Kaupungin sosiaali-, terveys-, vanhus- ja vammaispalvelujen yksikkö on jo vuosia säännöllisesti kutsunut koolle tehtävänsä sitoutuneen romanityöryhmän, jossa ovat edustettuina eri hallinnonalat, paikalliset ro-

⁶³ ”Hyvinvointiosaamista Suomesta koko maailmalle! Edelläkävijänä Keski-Suomen ihmislähtöisen hyvinvoinnin osaamiskeskittymä”. Jyväskylän yliopisto 2018.

manijärjestöt, seurakunnat, oppilaitokset ja korkeakoulut. Romanitaustaisilta aktiiveilta löytyy ammatti- ja tietotaitoa sekä hyvinvoinnin että sosiaalisen kuntoutuksen edistämiseen.

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusta esitetään tässä koordinoimaan romaniasioiden T&K-toimintaa paikallis-, alue- ja kansallisen tason osajien välillä. Koske kuuluu sosiaalialan osaamiskeskusten verkostoon, jonka kautta romaniväestön erityiskysymyksiin liittyvää osaamista saataisiin jaettua eri puolille Suomea. Vaikka sosiaalialan osaamiskeskusten asema sote- ja maakuntauudistuksessa on tätä kirjoitettaessa vielä avoin, voidaan Keski-Suomessa toiminnan ennakoita jatkuvan osana KeHO-ekosysteemiä.

KeHO-yhteistyökumppaneita liikunta-alalla ovat mm. Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö LIKES ja Keski-Suomen Liikunta ry. Julkisen sektorin kumppaneihin kuuluu Keski-Suomen sairaanhoitopiiri, jonka toiminnossa on aktiivisesti kehitetty kokemusasiantuntijatoimintaa. Toimintaa on jo laajennettu aikuissosiaalityöhön osana SOSKU-hanketta ja ollaan edelleen laajentamassa mm. Jyväskylän kansalaisopiston ja Kokemustalo ry:n toimesta. KeHO-toimijoista on syytä mainita myös Keski-Suomen liitto, jossa ajatukseen romaniasioiden liittämistä kyseiseen pilottiympäristöön on suhtauduttu myönteisesti.

Romaniasioiden T&K-toiminnan edistämiseksi tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat sosiaali- ja terveysalalla vaikuttavat romanijärjestöt sekä paikallisella että kansallisella tasolla. Keskeinen rooli on ollut ja tulee edelleen olemaan romaniasioiden alueellisilla neuvottelukunnilla, joiden tässä selvityksessä kuullut tahot arvioivat huolehtivan paikallisten romanityöryhmien kytkemisestä osaksi verkostoa. Kun alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat ovat monialaisia, poikkihallinnollisia yhteistyöelimiä, olisi KeHO-toimintaan tärkeää saada mukaan nimenomaan neuvottelukuntien sote-asiantuntijajäsenet. Sama koskee tulevissa maakunnissa romaniasioiden vastuuvirkamiehiksi nimettäviä henkilöitä.

Romaniasioiden KeHO-osaamiskeskittymään kytkemisen ideana on vahvistaa alan tutkimus- ja kehittämissyhteistyötä. Tutkimuksen ja koulutuksen alueella KeHO-yhteistyökumppaneita ovat Jyväskylän yliopisto ja Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Molemmat ovat edustettuina paikallisessa romanityöryhmässä ja osallistuneet tunnustusta saaneisiin romanihankkeisiin Jyväskylän kaupungin ja Kosken kanssa. Muista koulutusorganisaatioista on huomioitava edellä kuvattu DIAK, joka kuuluu ydintoimijoihin selvitettyä romanitaustaisten sosiaali- ja terveysalan tehtävissä toimivien jatkokoulutustarpeita ja mahdollisuuksia edetä alalla. Asiayhteyteen liittyen opetus- ja kulttuuriministeriö on yliopistojen kanssa solmimissaan sopimuksissa vuo-

sille 2017–2020 sopinut yhteiskuntatieteellisen alan koulutustarjonnan suuntaamisesta vahvemmin sosiaalityön kelpoisuuden tuottavaan koulutukseen.⁶⁴ Romanasioissa koulutuksen ydintoimijana on huomioitava myös Turun yliopisto, jonka tuotteistama romanikulttuurin opintojakso on suoritettavissa omatoimisena verkkokurssina sosiaalityön yliopistokoulutuksen yksiköiden muodostaman verkoston, Sosnetin, kautta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön, opetushallituksen romanitiimin ja koulutusorganisaatioiden asiana olisi pohtia, onko tarvetta ja mahdollisuuksia kouluttaa romaneja uusiin tehtävänimikkeisiin, esim. kuntoutumisvalmentajiksi. Huomionarvoista on myös, että kaikki edellisessä jaksossa vertailut tahot katsoivat kokemusasiantuntijuuden vahvistamisen tärkeäksi keinoksi asiakaslähtöisyyteen ja varhaiseen puuttumiseen tähtäävässä sosiaali- ja terveysalan integraatiossa. Koulutusta on tähän mennessä järjestetty mm. pitkäaikaistyöttömille, maahanmuuttajille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille, sekä muista vaikeista elämänvaiheista selvinneille henkilöille ja heidän omaisilleen. Romaneille kohdennettavan vertaiskoulutuksen kysyntää tulee edelleen selvittää yhteistyössä järjestöjen ja kokemusasiantuntijakoulutuksen vastuutahojen kanssa.

THL on kansallisen tason ydintoimija, jonka roolia eriarvoistumisen ja huono-osaisuuden ehkäisemisessä ROMKE täydentäisi kehittämällä aitoa paikallis- ja aluetason yhteistyötä sote- ja romanitoimijoiden kanssa. Toinen tärkeä kansallinen taho on KEELA. Erityisesti sen tutkimusosaston selvityksissä toimeentulotuen pitkittymisen riskitekijöistä olisi hyvä lisätä yhteydenpitoa romanasioiden T&K-toiminnan ydintoimijoihin. Valtakunnallisen koordinaation turvaamiseksi ROMKE:n asiantuntijalle tulisi myös antaa pysyvä läsnäolo-oikeus sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnan ja valtakunnallisen romanasian neuvottelukunnan kokouksissa.

Ydintoimijat ROMKE:n verkostossa tulisi sitouttaa osallistumaan työskentelyyn ja hankkeiden tukemiseen erikseen määriteltävien resurssien mukaan. Ydintoimijoiden ensimmäisenä tehtävänä olisi tehdä esitys verkoston käyttöönotosta uutena vähemmistöryhmien hyvinvoinnin edistämisen toimintamallina. Malli olisi pilottivaiheen jälkeen vietävissä myös viidelle aluehallintouudistuksessa perustettavalle yhteistoiminta-alueelle.

Lopuksi voidaan ydintoimijoiden määrittelyyn liittyen palauttaa mieliin, että tässä selvityksessä ei tarkastella syrjinnän poistamiseen (OM), kielen ja kult-

⁶⁴ ks. <http://minedu.fi/yliopistot-sopimukset> : Helsingin yliopisto, Itä-Suomen yliopisto, Jyväskylän yliopisto, Tampereen yliopisto ja Turun yliopisto. Lapin yliopisto sitoutuu pienentämään sisäänottomääriä yhteiskuntatieteissä lukuun ottamatta sosiaalityön koulutusta.

tuurin vahvistamiseen (OKM) eikä työllistymiseen (TEM) liittyviä tehtäväkokonaisuuksia eikä niitä hoitavia yhteistyötahoja. Lapsiasia-, vähemmistö-, tietosuoja- ja tasa-arvovaltuutettua ei myöskään katsota romaniasioiden ydintoimijoiksi. On selvää, että kansallisella tasolla toimivien erityisasiamiesten tulee omaa alaansa säätelevän lainsäädännön päämäärien toteutumista valvoessaan palvella myös romaniväestön oikeuksien toteutumista.

Jaksoon 4 pohjautuvat toimenpide-ehdotukset:

- Määritellään ROMKE:n päätehtäväksi romaniasioiden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittäminen osana Koskea ja jatkossa Keski-Suomen ihmislähtöisen hyvinvoinnin osaamiskeskittymää (KeHO).
- Mahdollistetaan romanierityisen asiantuntemuksen saatavuus osana lakisääteisiä moniammatillisia asiantuntijapalveluja. Otetaan moniammatillisiin master-asiantuntijaryhmiin osaamisalueita koottaessa huomioon kulttuuristen erityispiirteiden tunnistaminen yhtenä asiantuntemusta vaativana taitona.
- Tuetaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevia romaniasiakkaita sosiaalihuollon oikeusturvakeinojen käytössä tiedottamalla kohde-ryhmää sosiaalialan osaamiskeskusverkoston kautta organisoidusta sosiaaliasiamiestoiminnasta.
- Hyödynnetään sosiaalialan osaamiskeskusverkoston toteuttamassa Pro Sos -hankkeessa kehitettyjä asiakastyön uusia menetelmiä ja asiakaslähtöistä sosiaalityötä.
- Kootaan lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa romanilapsia ja -nuoria koskevan LAPE-selvityksen pohjalta toteutetut toimenpiteet ja hallituksen I&O-kärkihankkeen pohjalta ikääntyneelle romaniväestölle kohdennetut toimenpiteet.
- Tuetaan sote-uudistuksessa väestön hyvinvoinnin ja palvelutarpeiden arviointiin sekä palvelujen laadun, vaikuttavuuden, kustannusten ja tehokkuuden seuraamiseen käytettävää mittaristoa kehittäviä tahoja romaniväestön asianmukaisessa huomioinnissa.

5 KANSALLISEN TASON TOIMINTAA OHJAAVIA VELVOITTEITA

5.1 Kansainvälisten valvontaelinten päätelmät ja suositukset

Suomi on sitoutunut noudattamaan useita kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja turvaamaan niissä määritellyt oikeudet jokaiselle oikeudenkäytön-sä piiriin kuuluvalle henkilölle. Useimmilla sopimuksista on erillinen valvontaelin, joka käsittelee jäsenvaltioiden toimittamat määräaikaissäraportit ja antaa niiden pohjalta suosituksia tai päätelmiä.

Tähän jaksoon on koottu YK:n ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksia valvovien elinten raporteissa esille nostamia puutteita ja suosituksia koskien joko romaniväestöä erityisesti tai Suomen etnisiä vähemmistöjä yleensä. Katsaus ulottuu vain tuoreimpiin raporteihin ja etenee käänteisessä aikajärjestyksessä, viimeisin ensimmäisenä. Suomennokset ovat epävirallisia.

⁶⁵

5.1.1 YK:n ihmisoikeussopimukset

YK:n sopimusjärjestelmässä on seitsemän ihmisoikeussopimukseksi luokiteltavaa sopimusta, jotka kaikki Suomi on allekirjoittanut ja ratifioinut.⁶⁶

- Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (CERD 1965)

Rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea on loppupäätelmissään Suomen 23. määräaikaissäraportista huolestunut siitä, etteivät tilastot väestön koostumuksesta ja työllisyydestä anna kattavaa kuvaa siitä, miten mm. romanit pystyvät nauttimaan taloudellisista ja sosiaalisista oikeuksistaan. Ko-

⁶⁵ Tähän katsaukseen eivät sisälly mm. seuraavat kv. sopimukset eivätkä YK:n yleissopimusten valinnaiset pöytäkirjat (suluissa vuosi jona säädös on tullut voimaan Suomessa).

Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu 2008, 2012); Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus (2011); Yleissopimus toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa (2011); Yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta 2005 (2012); Lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehty lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja (2014); Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja (2014); Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja (2014); Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja (2016).

⁶⁶ Suluissa asiakirjan kansainvälinen lyhenne ja hyväksymisvuosi.

mitea suosittelee tiedonkeruun eriyttämistä jatkossa siten, että käyttöön otetaan etnisen monimuotoisuuden indikaattoreita ja sallitaan vastaajien vastata nimettöminä sekä valita, miten he identifioivat itsensä.

Komitea ilmaisee huolestumisensa kasvavasta vihamielisyydestä mm. romaneja kohtaan ja suosittelee, että sopimusvaltio: a) tutkii tehokkaasti rasis- tisen vihapuheen, yllyttämisen rotuvihaan ja rotuun perustuvat väkivaltata- paukset sekä kohdistaa asianmukaiset syyte- ja seuraamustoimet niihin, jot- ka ovat vastuussa näistä teoista; b) antaa pakollista ja jatkuvaa koulutusta viharikoksista ja yhdenvertaisuudesta kaikkien tasojen lainkäyttöviranomai- sille; d) antaa seuraavassa raportissaan tilastotiedot viharikosten, niitä kos- kevien tuomioiden ja niiden tekijöille tuomittujen rangaistusten määrästä ja luonteesta sekä näiden rikosten uhreille mahdollisesti myönnettyistä kor- vauksista.

Romaniyhteisöjen osalta erityisesti komitea mainitsee huolestumisensa siitä, että useimmat romanit kohtaavat vieläkin syrjintää taloudellisten, sosiaalis- ten ja sivistyksellisten oikeuksien nauttimisessa, etenkin työn, asunnon ja koulutuksen saannissa. Tehostettuja toimia suositellaan romanien työ- ja asuntomarkkinoille integroimiseen, romanilasten koulutukseen ja romani- kielen opetuksen edistämiseen.⁶⁷

- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansain- välinen yleissopimus (CESCR 1966)

YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä komitea käsitteli Suomen määräaikaisraporttia viimeksi vuonna 2014. Päätelmässään komitea ilmaisi huolestumisensa vähemmistöjen, mukaan lukien romanien, syrjinnästä työelämässä, koulutuksessa, terveydenhuollossa ja asumisessa ja suositteli kampanjointia tietoisuuden lisäämiseksi. Komitea kiinnitti huo- miota sosiaalisesti tuetun asumisen riittämättömyyteen kunnissa sekä roma- nioppilaiden kohtaamaan syrjintään, kiusaamiseen ja koulunkäynnin kes- keyttämissiin. Komitea suosittelee systemaattista ja eriteltyä tietojenkeruuta koulukiusaamisesta ja sen torjuntaan kehitettyjen keinojen toimivuudesta.⁶⁸

- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (CCPR 1966)

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen toi- meenpanoa valvova ihmisoikeuskomitea toistaa aiemmissä päätelmässään

⁶⁷ CERD/C/FIN/CO/23, hyväksytty 5.5.2017, kohdat 6–13.

⁶⁸ CESC E/C.12/FIN/CO/6, hyväksytty 28.11.2014, kohdat 12, 24, 28.

esittämänsä huolensa siitä, että romanit edelleen kohtaavat syrjintää ja sosiaalista eristämistä liittyen asumiseen, koulutukseen ja työelämään. Erityisen huolestunut komitea on jatkuvista ilmoituksista romanilasten sijoittamisista erityisluokkiin. Komitea suosittelee ryhtymistä aktiivisiin toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädännön kehittäminen, romanien syrjinnän ehkäisemiseksi, erityisesti koskien heidän koulutukseen pääsyä, asunnon- ja työsaantia, sekä lisävarojen osittamista yleissopimuksen mukaisten oikeuksien turvaamiseksi romaneille. Komitea suosittelee myös välittömiä toimia sen varmistamiseksi, että romanilasten sijoittaminen kouluihin tapahtuu yksilöllisin perustein ilman, että lapsen etninen ryhmä vaikuttaa sijoittamiseen.⁶⁹

- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (CEDAW 1979)

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimuksen seitsemättä määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissä mainittiin romaninaiset sekä yleissuosituksissa että erillisenä ryhmänä. Komitea kehotti varmistamaan, että kaikki kansallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistukset, joilla nimenomaisesti suojataan naisia moniperusteiselta tai riisteävältä syrjinnältä, toteutetaan harmonisoidusti. Ottaen huomioon lakiuudistuksen, jolla vähemmistövaltuutettu korvattiin yhdenvertaisuusvaltuutetulla, komitea suositteli asianmukaisten henkilö-, rahoitus- ja teknisten resurssien antamista olemassa oleville ja tuleville naisten asemaa ja sukupuolten tasa-arvoa edistävälle kansallisille instituutioille ja toimielimille.

Komiteaa huolestutti, että romaninaiset ovat aliedustettuina poliittisessa ja julkisessa toiminnassa, että näiden naisten tilanteesta ei ole saatavilla tilastotietoja, ja että lainsäädäntö, jolla kielletään tietojen kokoaminen tietyin perustein, voi haitata pyrkimyksiä vastata tiettyihin naisryhmiin kohdistuvaan syrjintään. Komitea kehotti harkitsemaan lainsäädäntönsä muuttamista siten, että se mahdollistaisi tarvittavien tilastotietojen kokoamisen sellaisia ohjelmia ja toimintaperiaatteita varten, jotka tähtäävät mm. romaninaisiin kohdistuvan syrjinnän poistamiseen.

Huolestuneena romaninaisten korkeasta työttömyysasteesta ja matalapalkkaisuudesta komitea suositteli väliaikaisia erityistoimia heidän yhdenvertaisen työmarkkinoille osallistumisensa tehostamiseksi. Lisäksi komitea esitti huolestumisensa siitä, ettei romaninaisten ja -tyttöjen syrjinnän ehkäisemistoimissa otettu riittävästi huomioon sukupuolinäkökulmaa eikä niissä puuttunut asianmukaisesti moniperustaiseen syrjintään. Komitea oli myös huolestunut romaninaisia koskevan tiedon puuttumisesta yleensä ja niistä vai-

⁶⁹ CCPR/C/FIN/CO/6, hyväksytty 24.7.2013, kohta 17.

keuksista, joita romaninaiset kohtaavat hakeutuessaan peruspalveluihin tai hakiessaan suojelua esimerkiksi perheväkivallan uhrien turvakodeista.

Komitean suosituksia olivat: että sukupuolinäkökulma sisällytettäisiin kaikkiin toimintaperiaatteisiin, joilla valtio pyrkii puuttumaan romanien syrjintään; että valtio ryhtyisi romaninaisten syrjintää ehkäiseviin ennakoiviin toimiin sekä heidän omissa yhteisöissään että yhteiskunnassa yleensä; että romaninaisille ja -tytöille annettaisiin koulutusta heidän oikeudestaan tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen; että koottaisiin tietoja romaninaisten pääsystä koulutukseen, työhön, terveystalouteen ja väkivallan uhrien turvakoteihin; ja että koottaisiin tietoja toteutettujen toimien vaikuttavuudesta ja saavutetuista tuloksista. Komitea myös mm. kehotti tehostamaan toimia, joilla puututaan etnisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin ja tyttöihin kohdistuvaan vihapuheeseen joukkoviestimissä.⁷⁰

- Yleissopimus lapsen oikeuksista (CRC 1989)

Lapsen oikeuksien komitea on Suomen 4. määräaikaisraporttia koskevissa päätelmissä esittänyt huolestumisensa etnisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten, kuten romanien, syrjinnästä. Komitea julkilautuu huolestumisensa myös romaniväestön sosiaalisesta syrjäytymisestä ja rakenteellisesta syrjinnästä, minkä katsotaan lisäävän päihteiden käyttöä ja mielenterveysongelmia ja heikentävän romanilasten elintasoja. Komitea kehottaa tehostamaan pyrkimyksiä kaikkien syrjinnän muotojen torjumiseksi. Erityisesti suositellaan tehostamaan kansallisen romanipoliittisen ohjelman mukaisesti toimia, joilla torjutaan romanien etnistä syrjintää ja sosiaalista syrjäytymistä sekä varmistamaan kaikille romanilapsille riittävä elintaso. Komitea on huolestunut romanilasten koulutusjärjestelmässä kohtaamista ongelmista, jotka näkyvät mm. heikkoina oppimistuloksina sekä koulusta poissaolojen, erityisopetukseen osallistuvien lasten ja koulupudokkaiden suurena määränä.

Komitea suosittelee lisäämään opettajien tietoutta eri kulttuureista ja lasten kokemista ongelmista, palkkaamaan lisää romanitaustaisia ammattilaisia, sisällyttämään vähemmistöjen oikeudet sekä opettajien koulutukseen että koulujen opetussuunnitelmiin, ja kannustamaan vanhempia ilmoittamaan lapsensa varhaiskasvatusohjelmiin kielitaidon ja sosiaalisten taitojen kehittämiseksi. Komitea on huolestunut siitä, että romanilapset eivät saa romanin kielellä terveydenhuoltopalveluja, mielenterveyspalveluja, terapiaa eivätkä psykiatrista hoitoa, ja suosittelee varmistamaan, että romanilapsilla on

⁷⁰ CEDAW/C/FIN/CO/7, hyväksytty 28.2.2014, kohdat 10–13, 22–23, 26–27, 34–35. Suomi antaa kahdeksannen määräaikaisraporttinsa vuoden 2018 helmikuussa.

oikeus kulttuuritekiäjät huomioiviin koulutus- ja terveydenhuoltopalveluihin omalla kielellään.⁷¹

- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (CDP 2006)

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen (2006) esipuheessa osapuolet ilmaisevat huolestuneisuutensa niistä vaikeista olosuhteista, joita vammaisuuden ja mm. etnisen alkuperän perusteella moninkertaisesti tai törkeästi syrjityt henkilöt joutuvat kohtaamaan. Sopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Yleissopimus tuli Suomen osalta voimaan 10.6.2016. Ensimmäinen määräaikaisraportti tulee antaa kahden vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulosta.⁷²

- Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (CAT 1984)

Kidutuksen vastaisen komitean viimeisimmissä loppupäätelmissä Suomen valtiota kehoitetaan perustamaan mekanismi, jolla valvotaan mm. laittomia maahanmuuttajia ja kerätään heistä sukupuolen, iän, etnisen alkuperän ja lähtömaan mukaan eriteltyjä tilastotietoja, ja toimittamaan nämä tiedot komitealle.⁷³

5.1.2 Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset

Euroopan Neuvoston järjestelmässä varsinaisia ihmisoikeussopimuksia on neljä. Tähän katsaukseen on lisäksi otettu Suomessa vuonna 2015 voimaan tulleet lähisuhdeväkivaltaan liittyvä yleissopimus.⁷⁴

- Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (ECHR 1950)

Euroopan ihmisoikeussopimus takaa siinä tunnustetuista oikeuksista ja vapauksista nauttiminen ilman minkäänlaista sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen tai yh-

⁷¹ CRC/C/FIN/CO/4, päivitetty versio 7.9.2011, kohdat 25, 26, 52, 53, 63, 64.

⁷² CRPD, A/RES/61/106 24.1.2007; esipuhe, kohta (p); artikla 34.1.

⁷³ CAT/C/SR.1492, hyväksytty 29. 11. 2016, kohta 13 (f).

⁷⁴ Katsauksen ulkopuolelle jäävät: Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (1987) sekä Yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (2005).

teiskunnalliseen alkuperään, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää (Artikla 14). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt vuosina 1986–2017 lähes 70 juttua, joissa kantaja on katsonut romanien oikeuksien tulleen loukatuksi etnisyyden perusteella. Syrjivän kohtelun on katsottu liittyvän mm. asumiseen, koulutukseen, poliisien pahoinpitelyn kohteeksi joutumiseen ja pakkosterilointeihin.⁷⁵ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen HUDOC-tietokannasta ei löydy Suomea koskevissa ratkaisuja, joissa olisi käsitelty etnistä syrjintää.

- Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (ECRML1992)

Suomi on sitoutunut soveltamaan peruskirjan säädöksiä romanikieleen ei-alueellisena kielenä. Ei-alueellisten kielten osalta peruskirjan toteuttamiseen tähtäävät toimenpiteet edellytetään määritettävän joustavasti ja asianomaisten kieliryhmien tarpeet ja toivomukset huomioon ottaen sekä niiden perinteitä ja ominaispiirteitä kunnioittaen.⁷⁶ Sopimuspuolilla on velvollisuus antaa kolmen vuoden välein kieliperuskirjan täytäntöönpanosta raportti, jonka perusteella asiantuntijakomitea laatii ja Euroopan Neuvoston ministerikomitea vahvistaa suositukset.

Viimeisimmissä suosituksissa vuodelta 2012 suositellaan, että Suomen viranomaiset ensisijaisesti toteuttavat lisätoimia varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden. Romanikielen osalta suositellaan kehittämään ja toteuttamaan innovatiivisia strategioita romaniopettajien kouluttamiseksi, laajentamaan romanikielisen opimateriaalin tuotantoa sekä lisäämään romanikielen opetuksen tarjontaa. Lisäksi viranomaisia suositellaan ryhtyä lisäämään tietoisuutta Suomen alueellisista ja vähemmistökielistä ja suvaitsevaisuutta niitä kohtaan sekä kaikkien koulutusasteiden opetussuunnitelmien että joukkoviestinten avulla.⁷⁷ Suomen viides raportti annettiin Euroopan neuvostolle marraskuussa 2017. Ministerikomitean päätelmät ja suosituksen sen pohjalta ovat odotettavissa vuoden 2019 loppupuolella.

- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (FCNM 1995)

⁷⁵

https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Romani_rights_cases_before_international_courts_and_quasi-judicial_bodies

⁷⁶ Peruskirjan artikla 7.5; Säädk A83/1998

⁷⁷ Ministerikomitean suositus RecChL(2012)2

Euroopan Neuvoston ministerikomitea hyväksyi 15.3.2107 päätöslauselman kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa. Välittöminä toimina suositeltiin lieennyttämään etnisten ryhmien välillä lisääntyvien ennakkoluulojen ja jännitteiden ilmapiiriä tehostamalla pyrkimyksiä torjua kaikenlaista suvaitsemattomuutta, rasismia, muukalaisvihaa ja vihapuhetta erityisesti sosiaalisessa mediassa; tuomitsemaan viipymättä kaikki rasismien ja etnisen vihan ilmaukset julkisessa keskustelussa; lisäämään yleistä tietoisuutta niistä oikeussuojakeinoista, jotka ovat käytettävissä viharikos- ja vihapuhetapauksissa; vahvistamaan lainvalvonnan ja oikeuslaitoksen roolia vihapuheen ja vihamotiiveihin perustuvien rikosten selvittämisessä ja rankaisemisessa; sekä ottamaan poliisin palvelukseen nykyistä enemmän vähemmistöjen edustajia.

Muina täytäntöönpanotoimina Suomen valtiota suositeltiin helpottamaan monitahoisen identiteetin ja useisiin eri kielyhteisöihin kuulumisen ilmoittamista väestötietojärjestelmissä; kokoamaan eriytettyjä tietoja yhdenvertaisuudesta keinona toteuttaa politiikkaa, jolla edistetään vähemmistöjen suojelua ja yhdenvertaisuutta; antamaan yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolle asianmukainen poliittinen ja taloudellinen tuki, jotta se pystyy tehokkaasti harjoittamaan tehtävänsä suojella vähemmistöjä; varaamaan resurssit, joiden avulla jatketaan kansallisen romanipoliittisen ohjelman täytäntöönpanoa, edistämään romanien yhdenvertaisia mahdollisuuksia päästä koulutukseen, etenkin heidän yhdenvertaista pääsyään toisen ja kolmannen asteen koulutukseen tarjoamalla kunnille kannustimia tämän edistämiseksi; varmistamaan, että paikalliset opetussuunnitelmat ja oppikirjat kuvastavat asianmukaisesti etnistä moninaisuutta ja kaikkien vähemmistöjen historiallista olemassaoloa Suomessa; varmistamaan, että opettajat koulutetaan edistämään kulttuurien keskinäistä kunnioitusta oppilaitoksissa; tarjoamaan tehokas ja osallistava päätöksentekoon liittyvän viestinnän, kuulemisen ja vaikuttamisen kanava kaikille vähemmistöryhmille. Lisäksi suositellaan valtiota tehostamaan kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien mahdollisuuksia osallistua julkiseen elämään ja työllistyä julkishallinnon palvelukseen, erityisesti lainvalvontaan ja oikeuslaitokseen keskus- ja paikallistasolla, jotta viestitettäisiin selvästi suomalaisen yhteiskunnan arvostavan moninaisuutta.⁷⁸

- Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (ESC-Rev. 1996)

Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan tehtävänä on turvata kaikille jäsenvaltion oikeudenkäyttöpiirissä oleville henkilöille sosiaaliset oikeudet koskien muun muassa asumista, terveyttä, koulutusta, työntekoa, henkilöiden vapaata liikkuvuutta sekä lasten, ikääntyneiden, vammaisten henkilöi-

⁷⁸ CM/ResCMN(2017)1

den ja perheen suojelua. Jäsenvaltioiden ei tarvitse sitoutua noudattamaan kaikkia peruskirjan määräyksiä. Peruskirjan mukaiset oikeudet tulee kuitenkin turvata ilman rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, terveyteen, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää.

Jäsenmaiden antamat määräaikaisraportit tutkitaan ensin Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteassa, sitten hallitusten välisessä komiteassa ja lopuksi Euroopan neuvoston ministerikomiteassa, joka voi tarvittaessa antaa julkisia suosituksia jäsenmaan lainsäädännön muuttamiseksi. Peruskirja tuli Suomen osalta voimaan 1.8.2002. Ulkoministeriön kotisivuilla on julkaistu Suomea koskevat päätelmät ja suositukset viimeksi vuodelta 2012. Tuolloin ministerikomitea vaati seuraavaan raporttiin ajantasaista kuvausta erityisesti järjestöjen osallistumisesta sosiaalipalvelujen tuottamiseen, niiden saamasta julkisesta rahoituksesta ja kyseisiin palveluihin pääsystä ilman syrjintää. Suomea pyydetään seuraavassa raportissa kuvaamaan myös ne menettelytavat ja ehdot, jotka vapaaehtoisjärjestöjen on täytettävä, ennen kuin ne voivat tarjota sosiaalipalveluja niitä tarvitseville.

Ministerikomitean artiklakohtaisissa päätelmissä koskien vuotta 2014 tarkastelun kohteena olivat opintoihin ohjausta, ammatillista koulutusta, ammatillista aikuiskoulutusta ja työvoimakoulutusta koskevat asiat. Päätelmissään komitea katsoi tilanteen Suomessa olevan peruskirjan mukainen. Työvoimakoulutuksen osalta komitea lykkäsi päätelmiä, kunnes saisi pyytämänsä lisätiedot. Viimeisimmän määräaikaisraporttinsa Suomi jätti lokakuussa 2016. Sosiaalisten oikeuksien komitea on istunnossaan joulukuussa 2017 käsitellyt päätelmiään koskien erityisesti oikeutta terveyden suojeluun, sosiaaliturvaan ja sosiaaliseen suojeluun. Näiden päätelmien ja suositusten julkaiseminen on odottavissa vuoden 2018 kuluessa.⁷⁹

- Yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (2011)

Yleissopimuksen tavoitteena on naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäiseminen ja poistaminen, väkivallan uhrien suojeleminen sekä väkivallan tekijöiden saattaminen edesvastuuseen. Istanbul-sopimuksena tunnettua Yleisso-

⁷⁹

<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentId=66806&nodeId=31372&contentlan=1&culture=fi-FI>

Ks. myös varjolausunto <https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2017/04/European-Social-Charter-NGO-report-Finland-3-4-2017.pdf>

pimusta sovelletaan kaikkiin väkivallan muotoihin, perheväkivalta mukaan lukien. Yleissopimus sisältää määräyksiä toimintaperiaatteista, väkivallan ehkäisystä sekä väkivallan uhrien suojelusta ja heille tarjottavista tukipalveluista. Sopimus sisältää myös määräyksiä uhreille osoitettavista korvauksista. Kansalliseen vähemmistöön kuulumisen on mainittu nimenomaisesti yhtenä kielletyistä syrjinnän perusteista yleissopimuksen määräyksiä täytäntöön pantaessa. Sopimus tuli Suomessa voimaan 1.8.2015.

Sopimusmääräysten täytäntöönpanoa seuraa kansainvälinen asiantuntijaryhmä, jonka maakohtaiset kertomukset ja päätelmät julkistetaan yhdessä kyseisen osapuolen mahdollisten huomautusten kanssa. Lisäksi yleissopimus velvoittaa sopimuspuolia kansalliseen koordinointiin naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisessä ja torjumisessa.

5.1.3 Suomi EU:n, Euroopan neuvoston ja ETYJ:in romanipoliittisissa asiakirjoissa

- Euroopan komission arvio 2014 Suomen romanistrategia täytäntöönpanosta

Euroopan komissio laati vuonna 2011 puitekehyksen vuoteen 2020 ulottuville romanien kansallisille integrointistrategioille ja edellytti kaikkiin jäsenmailhin nimettävän kansallisen yhteysviranomaisen kansallista strategiaa varten.⁸⁰ Keväällä 2014 komissio arvioi missä määrin Suomen romanistrategian toteuttaminen oli edistynyt neljällä avainalueella (koulutus, työllisyys, terveydenhuolto ja asuminen). Arvioinnissa tarkasteltiin myös syrjäytymisen torjuntaa ja rahoituksen käyttöä.⁸¹

Koulutuksen alueella kannustettiin harkitsemaan romanitaustaisten henkilöiden työllistämistä lisää kouluavustajiksi ja / tai romanikielen opettajiksi. Huomiota kiinnitettiin tarpeeseen arvioida eri sektoreilla toteutettujen pilotihankkeiden ja projektien vaikuttavuutta. Romaneja syrjivien käytäntöjen poistamistarpeeseen kiinnitettiin huomiota työllisyyden ja asumisen hallinnonaloilla. Syrjintälainsäädännön täytäntöönpanoa kannustetaan tehostettavaksi ja romanien voimaantumista vahvistettavaksi yhteistyössä kansalaisjär-

⁸⁰ EU Council Decision on the Framework for Roma National Strategies

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010658%202011%20INIT>

⁸¹ Report on the implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels 2.4.2014 COM (2014) 209 final

http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_implement_strategies2014_en.pdf

jestöjen kanssa. Rahoituksessa tulisi hyödyntää aiempaa enemmän tarjolla olevia EU:n rahoituslähteitä.

Komissio on antanut Euroopan parlamentille väliarvion romanien integraatiostrategioiden toteutumisesta viimeksi elokuussa 2017. Väliarvioinnissa ei ole Suomea koskevia erillismainintoja⁸²

- ETYJ:in seurantaraportti 2012

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyj hyväksyi vuonna 2003 toimintasuunnitelman romanien ja sintien tilanteen parantamiseksi jäsenmaissaan.⁸³ Maakohtaisissa toiminnoissaan se keskittyy opastamaan lähinnä Itä-Euroopan maita demokratisointiin ja ihmisoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä ja vaikuttamaan poliittisiin päättäjiin, jotta lainsäädäntöä kehitettäisiin romanivähemmistön aseman turvaamiseksi.

ETYJ:in alainen Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto ODIRH julkaisi viimeisimmän toimintasuunnitelman toteutumista kaikissa jäsenmaissa arvioivan raportin vuonna 2012. Suomi raportoi romanistrategian toimeenpanoon varatusta rahoituksesta, romaneihin kohdistetuista viharikoksista, syrjinnästä asuntomarkkinoilla, terveydenhuollon ammattilaisten kouluttamisesta kulttuurisensitiivisyyteen, lainsäädännön esteistä etnisyyden perusteella tapahtuvalle tilastoinnille, romaniasioiden neuvotelukunnista ja ensimmäisestä kansallisesta romanipoliittisesta ohjelmasta.⁸⁴

- Euroopan Neuvoston temaattinen toimintasuunnitelma vuosille 2016–2019

Euroopan neuvosto on edellä mainittujen jäsenvaltioita velvoittavien sopimusten lisäksi antanut useita kymmeniä suosituksia, julistuksia ja päätöslauselmia romanien oikeuksien ja aseman edistämiseksi.⁸⁵ Viimeisimpiä ovat päätöslauselmat nro 2153 (2017) koskien romanien ja kiertolaisten osallistamista⁸⁶ ja nro 403 (2016) koskien ääri liikkeiden ja muukalaisvihannou-

⁸² COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL Midterm review of the EU framework for national Roma integration strategies. Brussels, 30.8.2017. COM (2017) 458 final

⁸³ <http://www.osce.org/roma-and-sinti>

⁸⁴ Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area, Status Report 201, fn 25, 52, 85, 112, 197, 222.

⁸⁵ <https://www.coe.int/en/web/portal/roma-related-texts?desktop=false>

⁸⁶ Promoting the inclusion of Roma and Travellers <http://semanticpace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yMzQ5MCZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDo>

sua⁸⁷, sekä romanien ja kiertolaisten integroimisen temaattinen toimintasuunnitelma vuosille 2016–2019. Toimintasuunnitelmaan kuuluu tietoisuuden lisääminen paikallistasolla, jotta saataisiin hillittyä liian varhaisessa iässä solmittuja ja pakkoavioliittoja, perheväkivaltaa sekä ihmiskauppaan ja kerjäämiseen pakottamista romaniyhteisöissä. Toimintasuunnitelman avulla pyritään estämään koulunkäynnin keskeyttämisiä ja poissaoloja, järjestämään oikeudellista neuvontaa ja kouluttamaan oikeusalan ammattilaisia ja lainvalvontaviranomaisia. Erityiset osaohjelmat sisältävät yrittäjäyyskoulutusta romaniniaisille ja demokratia- ja johtajuuskoulutusta romaninuorille.⁸⁸

5.2 Romaniasiat kansallisten toimijoiden seurantatehtävänä

Edellä kävi ilmi, että romanit ovat usein ihmisoikeuksien valvontaelinten huolenaiheena. Yleisimmin huomiota kiinnitettiin koulutuskysymyksiin. Perusopetuksessa toistuvia huolenaiheita olivat romanilasten heikot oppimistulokset, erityisluokille sijoittamiset ja poissaolot koulusta. Ammatillisessa koulutuksessa toivottiin romanien suuntatuvan opinnoissaan lisääntyvässä määrin mm. opettajan ja poliisin tehtäviin. Romanien yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi suositeltiin yleisten tietoisuuskampanjoiden lisäksi demokratia- ja johtajuuskoulutusta, ja erityisesti romaniniaisille ja -tytöille kohdennettavaa tasa-arvokoulutusta. Eri ammattiryhmien täydennyskoulutustarpeena mainittiin useimmin lainkäyttöviranomaisten ja opettajien monikulttuurisuuskoulutus.

Tämän selvityksen tehtäviin eivät sisälly kansainvälisten ihmisoikeussopimusten seurantatehtäviä koskeva työnjako ja vastuukysymysten selkiennytäminen. Alla olevat havainnot on tarkoitettu lähinnä oikeusministeriön asettamalle valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkostolle, jonka tehtäviin PIO-kokonaisnäkömyksen muodostaminen ja asioiden välisten yhteyksien hahmottaminen kuuluu. Myös Ihmisoikeuskeskuksen olisi suotavaa kiinnittää huomiota alla esiin nostettaviin seikkoihin.

Erityisesti CERD on peräänkuuluttanut tilastotietojen keräämistä väestön etnisen taustan mukaan, kun Suomen lainsäädännössä puolestaan on taattu etniseen alkuperään liittyvien henkilötietojen rekisteröintikielto. Cambridge

vL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdc9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhz
bA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIzNDkw

⁸⁷

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2947279&SecMode=1&DocId=2385346&Usage=2>

⁸⁸ Thematic Action Plan on the Inclusion of Roma and Travellers (2016–2019)

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c5a1d

Analytican tapaus kevättalvella 2018 osoitti, että nykyaikainen teknologia mahdollistaa periaatteessa erilaisten tietojen kokoamisen eri käyttäjistä ja eri käyttäjille mihin tahansa tarkoitukseen. Julkisen vallan tehtävänä kuitenkin yhä on luotettavan tiedon tuottaminen tilastotuotannon peruseriaatteiden mukaisesti ja kansallista lainsäädäntöä kunnioittaen. On toivottavaa, että yhdenvertaisuuden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista päävastuun kantava oikeusministeriö varmistaisi asian kansainvälisten seurantaelinten esittämien tiedonkeruupyynnöiden osalta.

Kansainvälisoikeudellista standardia, joka turvaisi *sekä* romanien oikeudet vähemmistöryhmänä *että* heidän oikeutensa hyvään sosiaalihuoltoon ja terveydenhoitoon, ei ole. Romaneja kansallisena vähemmistönä suojelee kansainvälisistä asiakirjoista erityisesti Euroopan Neuvoston Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (CETS 157), joka Suomessa tuli voimaan 1998. Puiteyleissopimuksessa osapuolet tunnustavat jokaisen kansalliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön oikeuden vapaasti valita, kohdellaanko häntä sellaisena vai ei. Tästä valinnasta tai siihen liittyvien oikeuksien käyttämisestä ei saa seurata mitään haittaa (Art. 3.1.). Osapuolet sitoutuvat kaikkinaisen syrjinnän kieltoon kansalliseen vähemmistöön kuulumisen perusteella sekä edistämään yhdenvertaisuutta kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla, huomioiden kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden erityisolosuhteet. Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat edistämään tarpeellisia olosuhteita, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä oleelliset perustekijät (Art. 4 ja 5). Puiteyleissopimus ei sisällä erityisesti sosiaali- ja terveydenhuoltoalaan liittyviä lausekkeita.

Tätä selvitystä varten kuulluista romanitoimijoista useat ovat korostaneet, että romanasioita ei tulisi käsitellä samassa kategoriassa maahanmuuttajasioiden kanssa. Sen sijaan tulisi nähdä romanit kansallisena vähemmistönä, jolla on perustuslain 17 §:n turvaama partikulaarinen oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin samalla tavoin, joskin rajatummin, kuin saamelaisilla ja ruotsinkielisillä väestöryhmillä. Kansainvälisoikeudellisesti seuranta tulisi siis kohdistaa edellä mainitun puiteyleissopimuksen toteutumiseen. Valtakunnallisen romanasioiden neuvottelukunnan olisikin luontevaa pyrkiä edistämään Suomen romanien kielellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin liittyvää tutkimusta, kehittämistä ja koulutusta yhteistyössä Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin (PYVI) kanssa, joka on määritellyt vähemmistöoikeuden yhdeksi tutkimuksellisista painopisteistään.⁸⁹

⁸⁹ <http://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut/ihmisoikeuskeskuksen-julkaisut/ihmisoikeuskeskuksen-selvitykset/perus-ja-ihmisoikeustutkimukset/>

Suomen romanistrategiassa toimet kohdistuvat etenkin koulutukseen, työllisyyteen, terveydenhuoltoon ja asumiseen. Nämä avainalueet ovat yhdenmukaiset Euroopan Komission vuonna 2011 käyttöön ottaman EU:n jäsenmaiden romani-integraatiostrategioita ohjaavan viitekehyksen kanssa.⁹⁰ Sosiaalialan kysymykset jäävät ko. viitekehyksen ulkopuolelle. Sosiaalisten oikeuksien seuranta varten ei Suomessa myöskään ole olemassa omaa erityisvaltuutettua eikä erityistä kansallista viranomaistoimijaa. Romaniasioihin usein Euroopan tasolla liitetyt absoluuttisen köyhyyden, kerjäämisen ja ihmiskaupan ongelmat eivät nousseet esiin edellisessä jaksossa läpikäytyissä Suomea koskevissa päätelmissä.

Sosiaali- ja terveysalan kysymyksistä em. päätelmissä esiin nousivat monialaisen syrjinnän osa-alueina asumisen taso, vammaisuus, päihde-, mielenterveys- ja terapiapalvelujen sekä psykiatrisen hoidon saatavuus. Myös lähisuhdeväkivaltaan, väkivallan uhrien suojelun ja turvakotien tarpeeseen suositeltiin kiinnittämään aiempaa tarkemmin huomiota. Lapsen oikeuksien komitea esitti huolenaiheena, että romanilapset eivät saa psykoterapiapalveluja omalla kielellään. Tässä selvityksessä haastateltujen tahojen mukaan Suomen romanilasten äidinkieli on suomi.⁹¹ Mikäli romanilapsilla kuitenkin on psykoterapiapalvelujen puutetta romanikielellä, tarvitaan palvelujen tuottamisen perusteeksi tutkittua tietoa. Asian selvittäminen liittyy luontevasti THL:ssä käynnissä olevaan romanien hyvinvointitutkimukseen. Samoin THL on arvioitu tahoksi, jolla on asiantuntijuutta seurata millaisia haasteita romanitaustaiset vammaiset henkilöt kohtaavat ja mitä erityisesti tulisi ottaa huomioon, kun Suomessa vuodesta 2016 voimassa ollutta YK:n vammaisten henkilöiden sopimusta (CRPD) toimeenpannaan.

ROMKE:n ydinaluetta olisi yksilösubjektin oikeus välttämättömimpään sosiaaliturvaan. Sen toteutumisen tueksi tarvitaan kehittämistyön ja käytäntötutkimuksen rakenne, jossa huomioidaan yhtäläisesti niin kansalliseen romanivähemmistöön identifioituvat kuin valtaväestöön assimiloitumisen valinneet, niin vakinaisen asuinpaikan omaavat kuin liikkuvat tai asunnottomat romanit. Välttämättöimpien peruspalveluiden asiakkaina romanien tarpeet ovat pitkälti yhteneväiset muun väestön tarpeiden kanssa, joskin kulttuurilähtöisyys tulee näissäkin tilanteissa huomioida mahdollisuuksien mukaan. Kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien tarpeisiin vastaaminen akuutissa hädässä on ihmisoikeuksien uskottavuuden ydinkysymys.

⁹⁰ EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020.

⁹¹ Tilastokeskuksesta 12.4.2018 sähköpostitse saadun tiedonannon mukaan väestörekisteröintiin sisältyvää mahdollista ilmoittaa romanikieli äidinkieleksi oli vuoden 2017 lopussa käyttänyt 25 henkilöä. Tiedonannosta ei käy ilmi onko kyse EU-maista Suomeen muuttaneista vai kansalliseen vähemmistöön kuuluvista romaneista.

Kansainvälisen normiston kirjosta olisi luontevaa tarkastella romanien sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämistä ensi sijassa uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan kontekstissa.⁹² Peruskirjassa turvatut oikeudet jakautuvat kahteen pääryhmään, heikompien osapuolten suojelua työelämässä koskeviin oikeuksiin ja sosiaalisiin vähimmäisoikeuksiin. Sosiaalisten oikeuksien pääryhmään on sisällytetty mm. sosiaaliturva, sosiaaliavustukset, lääkinnällinen apu ja sosiaalipalvelut; terveyden suojelu; perheen, lasten ja nuorten sosiaalinen, oikeudellinen ja taloudellinen suojelu; vammaisten itsenäisyys, yhteiskuntaan sopeutuminen ja osallisuus; ikääntyneiden henkilöiden sosiaalinen suojelu; suojelu köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan; sekä kohtuullinen asunto. Keskeinen tavoite Eurooppa-tasolla on pyrkimys integroida Euroopan Neuvoston ja Euroopan Unionin sosiaalisiin oikeuksiin liittyvää toimintaa. Euroopan komission luonnostelevan Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarin myötä odotetaan jäsenmaiden kohdentavan aiempaa enemmän huomiotaan sosiaalisiin kysymyksiin.

Pohjoismaisena hyvinvointivaltiona Suomi voisi seurata romanien elinolojen kehittymistä nimenomaan hyvinvointitalouden viitekehystä käsin. Pitkällä aikavälillä myös Eurooppa-tason romanipolitiikalle voidaan odottaa olevan hyötyä siitä, että Suomessa ei jätetä sosiaalipalvelujen kehittymistä seurannan ulkopuolelle. Nimenomaan tässä tehtävässä voitaisiin ROMKE:n ja sosiaalialan osaamiskeskusverkoston asiantuntemusta hyödyntää kansallisen tason toimijana. Kyse ei ole siitä, että romanasioita pyrittäisiin tarkastelemaan erityisen ongelmalähtöisesti, vaan siitä, että haavoittuvimmassa asemassa olevat yksilöt missä hyvänsä väestöryhmässä ovat sote-turvaverkoston pääasiallinen kohderyhmä.

Jaksoon 5 pohjautuvat toimenpide-ehdotukset:

- Kansallisen tason toimijana hyödynnetään ROMKE:n ja sen emon-organisaation asiantuntemusta EU:n sosiaalisten oikeuksien pilarin ja Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan täytäntöönpanon seurannassa.
- Linjataan, kuinka sote-palvelujen yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja haavoittuvien ihmisryhmien aseman seurantaan tarvittava tiedontuotanto saadaan yhteensovitettua etnisen rekisteröinnin kieltävien säädösten kanssa.

⁹² Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 43-44/1991) tuli Suomessa voimaan vuonna 1991. Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja tuli Suomessa voimaan vuonna 2002 (SopS 80/2002)

- Kiinnitetään romaniväestöstä kansainväliseen seurantaan tietoja ko-koavien tahojen huomiota Suomen lainsäädännössä taattuun etni-seen alkuperään liittyvien henkilötietojen rekisteröintikieltoon. Yhdenvertaisuuden toteutumisen seurannasta ja arvioinnista päävastuun kantava oikeusministeriö varmistaa asian kansainvälisten seurantaelinten esittämien tiedonkeruupyyntöjen osalta.

6 SOTE-UUDISTUKSEN SIIRTYMÄVAIHEESSA HUOMIOITAVAA

Näitä rivejä kirjoitettaessa sote- ja maakuntauudistuksen II-vaiheen lainsäädäntökokonaisuus on eduskunnan käsiteltävänä. Kun sote-palveluille kannattavuuden nimissä haetaan entistä suurempaa väestöpohjaa, vaikuttaa romaniväestön palvelujen turvaaminen uudistuksen kokonaisuudessa varsin pieneltä asialta. Samalla on huomioitava, että romanitoimijat eivät ole vaatimassa eivätkä edes toivomassa väestöryhmälle erillisiä palveluja. Sen sijaan heille turvattavien lakisääteisten sote-palvelujen tulee uudistuksen hengen mukaisesti olla asiakaslähtöisiä ja osallistavia siinä kuin muillekin väestöryhmille järjestettävät palvelut. Tässä päätösjaksossa esitetään vielä kokoavia suosituksia jatkotoimenpiteiksi, siinä määrin kuin niitä lainsäädännön keskenäisyys huomioiden on mahdollista esittää.

6.1 Toiminta-alue ja yhteensovitus sote- ja alueuudistuksen kanssa

Parhailaan eduskunnan käsiteltävänä olevassa aluehallintouudistusta koskevassa lakipaketissa romaniasiat esitetään siirrettäviksi aluehallintovirastoilta yhdeksi tulevien 18 maakunnan lakisääteisistä tehtävistä. Maakuntalakiin esitettävän yleissäännöksen lisäksi esitetään säädettäväksi laki alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista ja romaniasioita koskevista tehtävistä. Laissa säädettäisiin neuvottelukuntien tehtävistä, kokoonpanosta ja toimialueista. Asetettavien viiden alueellisen neuvottelukunnan toimialueet olisivat: 1) Uudenmaan, Kymenlaakson ja Etelä-Karjalan maakunnat, 2) Varsinais-Suomen, Satakunnan Etelä-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakunnat, 3) Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnat, 4) Pohjois-Savon, Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan maakunnat ja 5) Keski-Suomen, Pirkanmaan, Kanta-Hämeen ja Päijät-Hämeen maakunnat. Hallituksen esityksessä todetaan perusteluna, että näin saataisiin luotua toimialueet, jotka noudattaisivat romaniväestölle sujuvaa asiointialuetta ja turvattua romaniasioiden säilyminen niillä alueilla, joille on kertynyt aiemman asetuksen mukaan toimien eniten romaniasioiden osaamista. Jatkossa maakunnat

voisivat sopia vastuumaakunnista myös toisin. Tarkoituksenmukaisinta olisi hallituksen esityksen mukaan kuitenkin valita luontevien asioimisalueiden muodostamista alueista se alueen maakunta, jossa romaniväestöä esiintyy suhteessa eniten.

Tässä selvityksessä kuullut sote-uudistuksen asiantuntijat arvioivat, että maakuntien yhteistyöalueita noudatteleva aluemalli saattaisi olla poikkeavaa toimialuejakoa järkevämpi ratkaisu myös romaniasioita kehitettäessä. Mikäli eduskunta kuitenkin hyväksyy em. hallituksen esityksen mukaisesti romani-asiain neuvottelukuntien toiminta-alueet sote-yhteistyöalueista poiketen, olisi luontevaa, että Keski-Suomen maakunta nimettäisiin viidennen neuvottelukunnan vastuumaakunnaksi siltausjakson ylittäväksi ajaksi. Samoin olisi luontevaa, että viidennen neuvottelukunnan sihteerinä toimiva suunnittelija sijoitettaisiin yhteiseen toimipisteeseen ROMKE:n kanssa.

6.2 Toimintamandaatin määrittely

Toimintamandaatin määrittelyssä tärkeää on täsmentää ROMKE:n ja alueellisten romaniasioden neuvottelukuntien välinen työjako. Neuvottelukunnat tulevat valmisteilla olevan lakiuudistuksen mukaan jatkossakin toimimaan poikkihallinnollisina osallistumis- ja vaikuttamisväylinä romaniväestön ja maakunnallisten virkamiesten yhteistyölle. Nykyisten neuvottelukuntien sihteerien tehtäviä hoitavat suunnittelijat ovat romanitaustaisia tai romanikulttuurin hyvin tuntevia henkilöitä, joiden ydintehtäviin kuuluu kontaktien ylläpitäminen kuntakohtaisiin romanilyhdyshenkilöihin.

Myös romaniasioden yleinen neuvonta ja ohjaus kuuluu ja tulisi jatkossakin kuulumaan alueellisten romaniasian neuvottelukuntien sihteeille. Käytännössä alueellisten neuvottelukuntien työ koostunee Romanipoliittisen ohjelman 2018–2022 (ROMPO2) tavoitteiden ja toimenpiteiden integroimisesta maakuntien strategiaohjelmiin. Valtakunnallisen romaniasian neuvottelukunnan tehtäviä, kokoonpanoa ja romanijärjestöjen osallistumista koskevan romanilain valmistelu todetaan hallituksen esityksessä käynnistettävän myöhemmin.

ROMKE:n tehtävänä olisi turvata se, etteivät pienen, hajallaan eri puolilla maata asuvan vähemmistön sosiaali- ja terveystalvveluja koskevat kysymykset tallaudu suurempien asioiden jalkoihin toimintaympäristön muuttuessa sote-integraation ja -uudistuksen myötä. Ensi vaiheessa tehtävänä olisi kontaktien luominen ja vakiinnuttaminen KeHO-osaamiskeskittymässä mukana oleviin tutkimus- ja kehittämisorganisaatioihin ja muihin ydintoimijoihin. Pilottivaiheen jälkeen tehtävä laajentuisi kansalliseen tiedontuotantoon ja levittämisen sekä aineistojen analysointiin ja arviointiin. ROMKE:lle ei eh-

doteta omaa asiakaspalvelupistettä, vastaanottoaikaa eikä erityistä puhelinpalveluaikaa. Asiakkaat voisivat olla henkilöstöön yhteydessä ensi sijassa puhelimitse, sähköpostitse tai kirjeitse, kuten muihinkin asiantuntijaorganisaatioihin.

6.3 Perusrahoitus jatkuvuuden ja sitoutumisen turvaamiseksi

Sosiaalialan osaamiskeskuksille kansallisista erityistehtävistä maksettavien valtionavustuksen perusteet määritellään valtioneuvoston asetuksessa sosiaalialan osaamiskeskustoiminnasta (A 20.12.2001). Mikäli osaamiskeskusten asemaan ei olisi tulossa muutoksia, tulisi asetuksen 4 pykälään kirjata erityisenä valtionavustuksena maksettavaksi osuus valtionavustuksen kokonaismäärästä romaniväestön palvelutarpeiden huomioon ottamiseksi. Erityisavustuksen määräytymisperusteista ja määrästä tulisi neuvotella erikseen osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnassa. Kun sosiaali- ja terveysministeriössä kuitenkin ollaan parhaillaan käynnistämässä kyseisen asetuksen uudistustyö, on tässä paikallaan vain muistuttaa, että romaniasiat tulee jatkossa huomioida yhdenvertaisesti muiden valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien tehtävien rinnalla.

Keski-Suomen muutosjohdossa ja sote-valmistelussa on suhtauduttu myönteisesti romaniasioden liittämiseen kansalliseen hyvinvointialan osaamiskeskittymään ja Keski-Suomen maakunnan tulevaan TKI-toimintaan. Samalla on kuitenkin korostettu, että romanierityisen osaamisen rahoitus ei voi olla Kosken, KeHO:n eikä maakunnan vastuulla, vaan se on turvattava kansallisesti ja huomioitava päätettäessä terveyden edistämisen ja sosiaalitieellisen tutkimuksen määrärahoista.

Tässä selvityksessä ratkaisuksi ehdotetaan, että ROMKE:n rahoitus varmistetaan sosiaali- ja terveysministeriön tutkimus- ja kehittämisrahoista viiden vuoden määräajaksi. Perusteluna erillisrahoitukselle on, että romaniväestön palvelujen kehittäminen tulee huomioida sosiaalialan osaamiskeskustoimintaa säätelevän lain mahdollistamana tehtävänä yhdenvertaisesti muiden valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävien erityistehtävien rinnalla. Kun soteuudistusta yleisesti pidetään aluehallintouudistuksen haasteellisimpana tehtävänä, tarvitaan erityisesti niiden yksilöiden huomioimista, joihin kohdistuu moniperusteisen syrjäytymisen uhka vähemmistöryhmään kuulumisen ja jonkun muun syrjinnänkieltoperusteen nojalla. Tähän tarpeeseen tulee romaniasioden sosiaali- ja terveydenhuollon osaamiskeskustoiminnan kyetä vastaamaan.

Toinen perustelu erillisrahoitukselle on, että sen turvin ammattimaisesti laaditut, uskottavat suunnitelmat lisäävät yksittäisten kehityshankkeiden edessä mahdollisuuksia saada niihin ulkopuolista, kansainvälistäkin rahoitusta. Huomioiden romanioiden ajankohtaisuuden eurooppalaisessa ulottuvuudessa, voidaan ROMKE:n toiminnan tuloksena odottaa tuonnempana syntyvän myös hankerahoitteisia työpaikkoja ja kansainvälistä yhteistyötä. Tämä luonnollisesti edellyttää, että henkilökunta kykenee lunastamaan toimintaan kohdistuvat odotukset. Toiminnan jatkumisesta määräajan jälkeen voitaisiin päättää ulkopuolisen riippumattoman asiantuntijatahon arvion pohjalta.

6.4 Henkilöstö ja toiminnan ohjaus

Tämän selvityksen pohjalta laaditun osaamisprofiilin mukaan ROMKE:n käynnistämävaiheeseen tarvitaan kaksi asiantuntijaa, joista toisella tulisi olla tutkimuksen ja kehittämisen, toisella tiedotuksen ja viestinnän vankka ammattitaito. Lisäksi kompetensseihin tulee ehdottomasti sisältyä hankeosaamista. Ainakin toisen asiantuntijoista tulisi olla romanitaustainen. Vuorovaikutusosaamista tarvitaan kaikkien prosessiin osallistuvien kesken: ei vain romanien ja ei-romanien vaan myös tutkijoiden, kehittäjien ja käytännön toimijoiden välille. Luottamuksen rakentaminen ja jatkuva uusintaminen on välttämätöntä, jotta käsittelyyn saadaan otettua vaikeitakin, moniperusteiseen syrjäytymiseen vaikuttavia asioita. Näihin ratkaisujen etsimisestä puolestaan nousee tutkimus- ja kehittämistoiminnan oikeutus. Kansainvälisten sopimusten seurantatehtäviin liittyen ennen kaikkea englannin kielen sujuva taito olisi välttämätöntä, koska Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan asiakirjoja ei ulkoministeriö ainakaan toistaiseksi ole kääntänyt suomen eikä ruotsin kielelle.

ROMKE esitetään sote- ja maakuntauudistuksen siirtymävaiheessa sijoitettavaksi Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteyteen. Mikäli uudistuksen edetessä sosiaalialan osaamiskeskustoiminta siirretään alueille perustettavien TKI-yksikköjen yhteyteen, siirtyy ROMKE emo-organisaationsa mukana Keski-Suomen hyvinvoinnin osaamiskeskittymän rakenteisiin.

Jaksoon 6 pohjautuvat toimenpide-ehdotukset:

- Huomioidaan romaniasiat valtakunnallista väestöpohjaa edellyttävänä erityistehtävänä sosiaalialan osaamiskeskusten turvaamien palvelujen säädöspohjaa uudistettaessa.
- Palkataan Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukseen kaksi asiantuntijaa, joista toinen vastaa tutkimuksellisesta kehittämisestä ja toinen tiedotuksesta, viestinnästä ja hankeosaamisesta. Ainakin toisen tulisi olla romanitaustainen. Varmistetaan rahoitus viiden vuoden määräajaksi, jonka jälkeen toiminnan jatkumisesta päätetään ulkopuolisen riippumattoman asiantuntijatahon arvion pohjalta.
- Perustetaan ROMKE:n toimintaa seuraamaan ja ohjaamaan ohjausryhmä, jonka kokoonpano voi olla osin vaihtuva vuosittaisten toimintasuunnitelmien teemoista riippuen.
- Vuorovaikutuksen turvaamiseksi annetaan ROMKE:n edustajalle pysyvä läsnäolo-oikeus sosiaalialan osaamiskeskustoiminnan neuvottelukunnan ja valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kokouksissa.
- Kannatetaan hallituksen esityksen eduskunnalle HE 15/2017 mahdollistamaa ratkaisua, jonka mukaan Keski-Suomen maakunta vastaa viidennen alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan asettamisesta siirtymäkaudella 1.1.2019–31.3.2022. Suositellaan viidennen alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan suunnittelija sijoitettavaksi ROMKE:n kanssa samaan toimipisteeseen Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen yhteyteen.
- Annetaan palvelulupauksena ROMKE:n toiminnan korkealaatuisuus ja puolueettomuus, arvostaen Suomen romaniasioiden hallinnossa kertynyttä keskinäistä luottamusta pääomana, jota voidaan hyödyntää moniperusteisesti syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden tavoittamisessa.

KIRJALLISUUTTA

- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto (2017). Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren. Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. Arene ry:n työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017.
- Aula, Maria Kaisa; Juurikkala, Virva; Kalmari, Hanne; Kaukonen, Päivi; Lavikainen, Marjo; Pelkonen, Marjaana. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29
- Boelius Tarja (2014). ROMKO Romanian koulutustason nostamisen esiselvitys osa II. Jyväskylän kaupunki & Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Boelius, Tarja (2017) Romanilapset, -nuoret ja -perheet osana LAPE-muutosohjelmaa. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- European Commission (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020.
- Granqvist, Kimmo & Viljanen, Anna-Mari (2002). Kielelliset tabut romani-identiteetin kuvaajana. Teoksessa: Sirkka Laihiala-Kankainen & Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.). Moniääninen Suomi. Soveltavan kielentutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Gynther, Päivi (2007). Beyond Systemic Discrimination: Educational Rights, Skills Acquisition and the Case of Roma. Brill Academic Publisher.
- Haaki, Raili (2015) Ehdotus kehittämistoiminnan maakunnallisesta organisoinnista Keski-Suomen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisrakenteen, raportti 26.10.2015
- Harkoma, Assi (2017) Perus- ja ihmisoikeustutkimuksesta Suomessa - asiantuntijoiden näkemyksiä. Ihmisoikeuskeskus.
- Holli, Anne-Maria. Tasa-arvoviranomaisten institutionaalinen asema. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:54
- Hytönen, Kirsi-Maria; Malinen, Antti; Salenius, Paula; Haikari, Janne; Markkola, Pirjo; Kuronen, Marjo; Koivisto, Johanna (2016). Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22
- ”Hyvinvointiosaamista Suomesta koko maailmalle! Edelläkävijänä Keski-Suomen ihmislähtöisen hyvinvoinnin osaamiskeskittymä”. Jyväskylän yliopisto 2018
- Majaniemi, Päivi & Anna Maria Viljanen (2008) Anna kunnia vanhuksille – se on viisautta, Romanivanhusten palvelutarvekartoitus, Suomen Romaniyhdistys ry.
- Oikeusministeriö (2015) Selvitys perus- ja ihmisoikeustoimijoista. Selvityksiä ja ohjeita 35/2015 arene
- Opetushallitus (2012). Romani ja terveyspalvelut. Opas terveydenhuollon ammattilaisille. Oppaat ja käsikirjat 2012:6.
- Pöysti, Tuomas; Niiranen, Annikki; Haveri Arto (2015) Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja itsehallintoalueiden perustamisen sekä aluehallintouudistuksen valmistelu. STM raportteja ja muistioita 2015:36
- Raivio Helka & Karjalainen Jarno (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.): Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156.

- Rasinmäki, Kristiina (2015). Keski-Suomen sote kehittää – mitä ja miten? Sosiaalityön kandidaatin tutkielma, Jyväskylän avoin yliopisto.
- Rautiainen, Pauli; Lavapuro, Juha; Hartzell, Jari; Lehtinen, Emma; Meriläinen, Niina; Neuvonen, Riku; Todorov, Elina (2016) Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2016.
- Romaniasioiden hallintotyöryhmän muistio, Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:24
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2012). Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely. Opas terveydenhuollolle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:4.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014). Romanipoliittisen ohjelman toimeenpanon ohjaus- ja seuranta. Työryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:48.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014). Hyvinvointi on toimintakykyä ja osallisuutta. Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuus katsaus 2014. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:13.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2014). Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:14
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). Pekingin toimintaohjelman ja YK:n yleiskokouksen 23. erityisistunnon sitoumusten toimeenpano. Suomen maaraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:14.
- Suonoja, Kyösti & Lindberg, Väinö (1999). Romanipoliittikan strategiat. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9
- Svensson, Christer & Svensson, Martin (2005). Romer och omvårdnad. En litteraturstudie om specifika faktorer som kan ha betydelse för romer i samband med omvårdnad. Examensarbete i omvårdnad. Malmö högskola.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2016) Romanian kohtaaminen ja auttaminen turvakohteissa. Tiedä ja toimi -kortti.
- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari & Tuokkola, Kati (2012). Romanian asuminen ja yhdenvertaisuus. Ympäristöministeriön raportteja 8/2012.
- Törmä, Sinikka & Tuokkola, Kati & Hurtig, Johanna (2013). Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Avun tarpeet yhteisössä ja palvelujärjestelmässä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita 2013:33.
- Törmä, Sinikka & Huotari, Kari (2018). Romanian asumisen yhdenvertaisuuden seurantaselvitys
Ympäristöministeriön raportteja 6/2018.
- Törmä, Sinikka & Pentikäinen, Merja (2016). Tavoitteena naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja perheväkivallasta vapaa Suomi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:15
- Valtioneuvoston periaatepäätös romanipoliittikan linjauksiksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:16.
- Vast vastensa. Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Oulun kaupunki 2007.

- Viljanen, Anna Maria, Hagert, Terno & Blomerus, Satu (2007). Romanit suomalaisessa terveydenhuollossa: tasa-arvon ansat. Kulttuurien kohtaaminen. *Duodecim* 2007;123: 458–66.
- Viljanen, Anna Maria & Hagert, Terno & Blomerus, Satu (2010). Tasa-arvon harha: romanit suomalaisessa terveydenhuollossa. Teoksessa: Antti Pakaslahti & Matti O. Huttunen (toim.). *Kulttuurit ja lääketiede*. Duodecim. Helsinki.
- Weiste-Paakkanen Anneli & Palteisto, Asmo (2013). Tutkimustieto auttaa parantamaan romanien elinoloja. *Hyvinvointikatsaus* 3/2013. Tilastokeskus.
- Weiste-Paakkanen, Anneli; Martelin, Tuija; Koponen, Päivikki; Koskinen, Seppo; Linnanmäki, Eila (2014) Romanien hyvinvointi -esitutkimus – Loppuraportti.
- Ärting, Mertsu (2010) Romanit terveystieteiden käyttäjinä: romanipotilas vuodeosastolla -opas. Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu

LIITTEET

Liite 1. Luettelo kuulluista henkilöistä

- sosiaalityön professori Merja Anis, Turun yliopisto
- palvelupäällikkö Ritva Anttonen, Jyväskylän kaupunki
- työkokeilija Joni Auvinen, Diakonia-ammattikorkeakoulu
- kansanedustaja Tarja Filatov, valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta pj
- hanketyöntekijä Kyösti Florin, Suomen Romanifoorumi ry
- vararehtori, koulutusjohtaja Pirjo Hakala, Diakonia-ammattikorkeakoulu
- johtaja Marja Heikkilä, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
- aluekoordinaattori Tanja Hirschovits-Gerz, Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra
- sosiaalihuollon johtava ylitarkastaja Eija Hynninen-Joensivu, Etelä-Suomen aluehallintovirasto
- sote-yhdyspintojen suunnittelija Mirja Kangas, Lapin maakunta
- tutkimusprofessori Seppo Koskinen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- erikoissuunnittelija Tuula Lindberg, Lounais-Suomen aluehallintovirasto
- sosiaalineuvos Väinö Lindberg, Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta vpj
- johtava asiantuntija Eila Linnanmäki, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos
- palvelualuejohtaja Mika Paasolainen, Helsingin Diakonissalaitos
- avustusvalmistelija Niina Pajari, Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA)
- projektipäällikkö Katri Perho, Diakonia-ammattikorkeakoulu
- hyvinvointikoordinaattori Nina Peränen, Keski-Suomen sairaanhoitopiiri

- hallitussihteeri Susanna Rahkonen, Sosiaali- ja terveysministeriö
- johtava asiantuntija Irja Sokka, Etelä-Savon ELY-keskus
- hanketyöntekijä, erityisohjaaja Keijo Svart, Tampereen kaupunki, TamRoma ry pj
- sosiaalihuollon ylitarkastaja, ryhmävastaava Satu Syrjälä, Itä-Suomen aluehallintovirasto
- tutkija Mariitta Vaara, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos
- erikoissuunnittelija Anneli Weiste-Paakkanen, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos
- erityisasiantuntija, opettaja (romanikieli ja -historia) Miranda Vuolasranta, Euroopan Romanien ja Kiertävien Foorumi (ERFT) pj
- projektipäällikkö Mertsä Ärling, Diakonia-ammattikorkeakoulu

K O S K E
KESKI-SUOMEN
SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUS

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Osoite:

Matarankatu 4
40100 Jyväskylä

koskeverkko.fi